

Τμήμα ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
Α.Ε.Ι. ΠΕΙΡΑΙΑ Τ.Τ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΕΙΡΑΙΑ

ΣΧΟΛΗ : ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ : ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ : ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΘΕΜΑ

Οικονομικές κρίσεις τον 20^ο αιώνα. Η περίπτωση των Η.Π.Α. (2007).
Η ελληνική οικονομική ιστορία.

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ : κος Γαρουφάλης Κωνσταντίνος

ΦΟΙΤΗΤΗΣ : Ράλλιος Παναγιώτης (Α.Μ. 7445)

ΑΙΓΑΛΕΩ, 2016

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρακάτω εργασία, έχει ως κύριο θέμα ανάπτυξης την οικονομική κρίση. Πιο συγκεκριμένα όμως αναλύονται διάφοροι οικονομικοί όροι σχετικοί με την οικονομική κρίση, αλλά και οι διάφοροι τύποι με τους οποίους εμφανίζεται η τελευταία. Επιπροσθέτως λαμβάνει χώρα και μια αναδρομή στο παρελθόν από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μέχρι και σήμερα, για να αναδειχθούν όλων των ειδών οι οικονομικές κρίσεις που έχουν «χτυπήσει» τα εκάστοτε κράτη. Σε επόμενο στάδιο εξετάζεται η οικονομική κρίση στις Η.Π.Α. το 2007, με τα subprime loans. Στο τέλος της παρούσης εργασίας, γίνεται εκ νέου μια ιστορική αναδρομή για να αποτυπωθούν, εξεταστούν και αναλυθούν, οι τέσσερις (4) σημαντικότερες οικονομικές κρίσεις που έχουν οδηγήσει σε πτώχευση τη χώρα μας από την αρχή της σύστασης του νεοελληνικού κράτους. Σε όλα αυτά τα επιμέρους κομμάτια της ύλης της εργασίας, αναδεικνύονται σημαντικές λεπτομέρειες σχετικά με αποφάσεις, στρατηγικές, τρόπους αντιμετώπισης των οικονομικών κρίσεων από τις εκάστοτε χώρες, αλλά και τρόπους πρόληψης για τη αποφυγή τέτοιων παρόμοιων καταστάσεων. Για τη σύνταξη της εργασίας αυτής, χρησιμοποιήθηκαν αρκετά ιστορικά γεγονότα από έρευνες έγκριτων οικονομολόγων, άρθρα οικονομικών συντακτών καθώς και εξειδικευμένη στα επιμέρους θέματα βιβλιογραφία.

ABSTRACT

The economic crisis is the main topic of the current thesis. In specific, it analyzes the economic terms related to the present crisis as well as the different types of the crises. Moreover, it presents a flashback analysis covering the era from the beginning of the 20th century until nowadays; offering one the opportunity to understand all the types of economic crises that hit several nations worldwide. Following to that, an analysis of the U.S. subprime loans economic crisis will be presented. At the end of the current thesis, a detailed historical reference of the neo-Hellenic state will take place. In that way, the paper will examine and analyze four of the most important periods of economic crisis that led Greece to bankruptcy. The current thesis will highlight the facts concerning, decisions, strategies and the tools that the states and governments used in order to deal with the economic crises; more importantly, solutions that will prevent such problems to occur again will also be highlighted. The current paper utilizes several historical facts based on prominent economists, articles of financial editors and specialized bibliography as a means of providing an accurate outcome.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
Κεφάλαιο 1ο	9
Ορισμοί Οικονομικών Όρων	9
1.1 Οικονομικοί κύκλοι	9
1.2 Κρίση	11
1.3 Οικονομική κρίση	11
1.4 Πτώχευση – Χρεοκοπία	16
Κεφάλαιο 2ο	19
Οικονομικές Κρίσεις τον 20ο Αιώνα	19
2.1 Έτος : 1900	20
2.2 Έτος : 1901	21
2.3 Έτος : 1904	23
2.4 Έτος : 1907	23
2.5 Έτος : 1908	25
2.6 Α Παγκόσμιος Πόλεμος	26
2.7 Έτος : 1929	28
2.8 Έτος : 1931	31
2.9 Έτος : 1937	32
2.10 Έτος : 1949	32
2.11 Έτος : 1953	32
2.12 Έτη : 1957-1958	33
2.13 Έτος : 1960	33
2.14 Έτος : 1967	34
2.15 Έτος : 1973	34
2.16 Έτη : 1973-1975	36
2.17 Έτος : 1979	37
2.18 Έτος : 1980	38
2.19 Έτος : 1986	40
2.20 Έτος : 1987	40

2.21 Έτος : 1990	41
2.22 Έτη : 1990-1991	42
2.23 Έτος : 1992	43
2.24 Έτη : 1994-1995	44
2.25 Έτη : 1995-2001	44
2.26 Έτος : 1997	46
2.27 Έτος : 1998	50
2.28 Έτη : 1999-2002	51
Κεφάλαιο 3ο	56
Η Περίπτωση των Η.Π.Α.....	56
3.1 Εισαγωγή.....	56
3.2 Οι βασικές λειτουργίες των Κεντρικών Τραπεζών	57
3.3 Κρίση στις Η.Π.Α.....	60
3.4 Σε τι διαφέρει η Οικονομική Κρίση του 2008 από άλλες κρίσεις.....	74
3.5 Συμπεράσματα.....	76
Κεφάλαιο 4ο	78
Οι 4 πτωχεύσεις του Ελληνικού Κράτους	78
4.1 Εισαγωγή.....	78
4.2 Αιτίες χρεοκοπίας.....	79
4.3 Αποτελέσματα και συνέπειες χρεοκοπίας	79
4.4 Ιστορική αναδρομή της ελληνικής οικονομίας	81
4.5 Η ανάλυση των τεσσάρων πτωχεύσεων της Ελλάδος.....	83
4.6 Μέθοδοι αποφυγής χρεοκοπίας.....	90
4.7 Συμπεράσματα.....	91

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

«Κρίση είναι μια αλλαγή, που προσπαθεί να συμβεί!»

Bryan Tracy, Καναδός συγγραφέας, 1944

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τις αρχές Αυγούστου 2007, και μετά την έκρηξη που υπήρξε στην αγορά των subprime δανείων στις ΗΠΑ, υφίσταται μία μεγάλη σε αντίκτυπο οικονομική κρίση, σχεδόν εφάμιλλη με αυτή του 1929. Μία οικονομική κρίση η οποία εμφανίστηκε σε ένα τομέα της Αμερικανικής οικονομίας (στεγαστικά δάνεια) και παρέσυρε στο διάβα της πολλούς ακόμη τομείς, και όχι μόνο. Ξαφνικά ο κόσμος της Wall Street κατέρρευσε και εταιρείες (τράπεζες, χρηματοπιστωτικοί οίκοι αξιολόγησης, hedge funds) άρχισαν να συμπαρασύρονται η μία μετά την άλλη από αυτή την χιονοστιβάδα. Κάποιες εξ αυτών κήρυξαν πτώχευση (Lehman Brothers), κάποιες σώθηκαν (με την συμβολή του κράτους), ενώ οι περισσότερες άλλαξαν εντελώς πολλά σημεία της πολιτικής τους. Αναθεώρησαν εντελώς το business plan τους, και εισήλθαν σε μία νέα βάση δεδομένων. Μία βάση που αν μπορούμε να την χαρακτηρίσουμε, θα της προσδίδαμε το επίθετο «ρεαλιστική».

Όπως είναι λογικό αυτή η κρίση μεταφέρθηκε σε πολλά σημεία του πλανήτη, αλλάζοντας πολλές φορές μορφή και κυρίως περιεχόμενο. Γρήγορα εξαπλώθηκε σε πολλά κράτη της υφηλίου, επηρεάζοντας την οικονομία και γενικότερα την κοινωνία και την καθημερινή λειτουργία αυτής. Ξαφνικά πολλές οικονομίες κρατών κατέρρευσαν. Ο «ιός» εξαπλώθηκε με μεγάλη ταχύτητα και το μόνο που άλλαζε ήταν η ονομασία του. Πότε τραπεζική κρίση, πότε χρηματοπιστωτική κρίση, πότε κρίση χρέους.

Στην Ελλάδα τώρα, το ελληνικό κράτος στην αυγή της δεύτερης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα, περιήλθε σε μία από τις δυσχερέστερες και ταυτόχρονα ασυνήθιστες οικονομικές συνθήκες από την αρχή της ύπαρξής του. Η οικονομική κρίση έκανε και εδώ την εμφάνισή της, αυτή τη φορά με το προσωπείο «κρίση χρέους». Πλέον το μέλλον τη χώρας, εξαρτάται κατά ένα πολύ μεγάλο βαθμό από τρίτους. Επικρατεί αβεβαιότητα, ανασφάλεια, φόβος και κυρίως απαισιοδοξία. Η ανεργία εκτινάχθηκε σε πρωτοφανή νούμερα, το εισόδημα έπεσε σε ιστορικά χαμηλά, ο πλούτος συρρικνώθηκε, η μετανάστευση (νέων κυρίως) Ελλήνων σημείωσε πολύ μεγάλη άνοδο και η ελληνική κοινωνία άλλαξε εντελώς ρότα. Όμως δεν είναι η πρώτη φορά που αυτό το –μικρό σε

έκταση- κράτος, εισήλθε σε μία τέτοια κατάσταση. Όπως θα διαπιστώσουμε και στη συνέχεια, η Ελλάδα, έχει υποστεί κατά το παρελθόν, αρκετές δύσκολες οικονομικές συνέπειες είτε από ενδογενείς παράγοντες –κυβερνήσεις, εμφυλίου κλπ- είτε από εξωγενείς παράγοντες. Δεν είναι υπερβολή να αναφέρουμε ότι σαν χώρα και ειδικότερα σαν κράτος έχουν υπάρξει πολύ λίγα και μικρά σε διάρκεια, χρονικά διαστήματα, κατά τα οποία η οικονομία λειτούργησε ανεξάρτητη και ταυτόχρονα σε υψηλά επίπεδα.

Στο σημείο αυτό, εύλογα, γεννιούνται στον αναγνώστη πολλές απορίες. Όπως π.χ. πως είναι δυνατόν μια κρίση στα στεγαστικά δάνεια των ΗΠΑ να επηρεάσει σε τόσο μεγάλο βαθμό το εισόδημα ενός ανθρώπου στην άλλη άκρη της υφελίου; τι είναι *κρίση*; τι διαφορές υπάρχουν στους όρους *οικονομική κρίση* και *κρίση χρέους*; τι σχέση έχει η ιστορία της ελληνικής οικονομίας με την παρούσα κατάσταση; Στην παρούσα έρευνα θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στις περισσότερες από αυτές μέσα από διάφορες αναλύσεις και διαγράμματα, καθώς και ορισμούς.

Κύριος στόχος της έρευνας όμως είναι η ανάλυση των οικονομικών κρίσεων από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως το σήμερα και ειδικότερα, η μελέτη της Ελληνικής οικονομίας. Ως εκ τούτου, κύριο εργαλείο μας, θα είναι η Ιστορία. Αυτή θα αποτελέσει τον *ξεναγό* μας σε τέτοιου είδους παρελθοντικές καταστάσεις, ενώ ταυτόχρονα η μελέτη της, τον *καθηγητή* μας στην προσπάθεια αποφυγής τέτοιων μελλοντικών.

«Σε κάθε κρίση τα θέματα είναι πολύ πιο περίπλοκα από

ότι αφήνουν στο κοινό να μάθει.»

John Le Carre, Βρετανός συγγραφέας

Κεφάλαιο 1ο

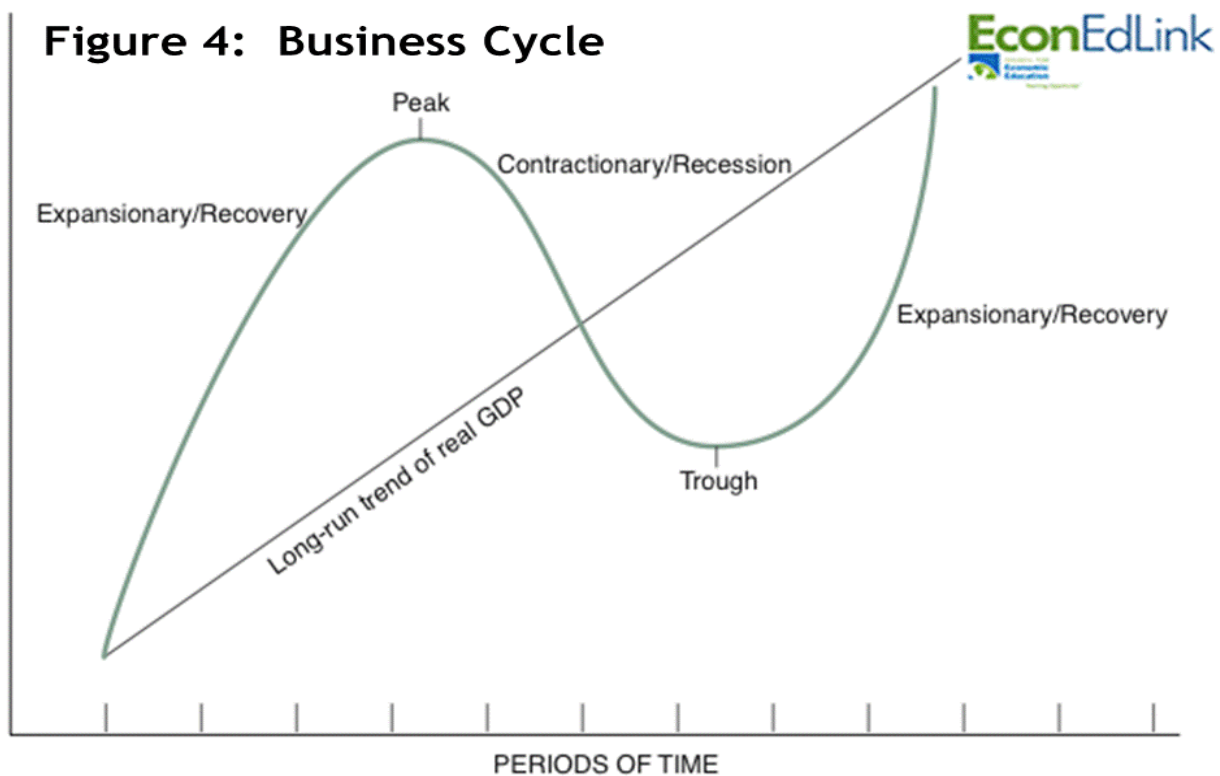
Ορισμοί Οικονομικών Όρων

Σε αυτό το κεφάλαιο, θα προσπαθήσουμε με τη βοήθεια διάφορων θεωριών, ή και απόψεων να δώσουμε όσο είναι δυνατόν σύντομους και ευνόητους ορισμούς, επί των διαφόρων οικονομικών όρων που έχουν μπει για τα καλά πλέον στη ζωή μας. Θα επικεντρωθούμε σε ότι έχει να κάνει, με την οικονομική κρίση και σκοπός μας είναι να αποσαφηνίσουμε αυτούς τους όρους ει το δυνατόν καλύτερα.

1.1 Οικονομικοί κύκλοι

Οι οικονομικοί κύκλοι αναφέρονται στις συνεχείς διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας, στη συνεχή εναλλαγή φάσεων αναπτύξεως (growth) και υφέσεως (contraction). Οι πρώτες είναι περίοδοι οικονομικής ευημερίας, και οι δεύτερες οικονομικής δυσπραγίας και κοινωνικής ανέχειας. Κάθε κύκλος περιλαμβάνει μία φάση αναπτύξεως και μια υφέσεως. Στη συνεχή εναλλαγή τους, το τέλος μίας υφέσεως συνεπάγεται την αρχή μια αναπτύξεως και το αντίστροφο. Στις φάσεις αναπτύξεως η παραγωγή αυξάνεται σε πολλούς τομείς της οικονομίας, εν αντιθέσει με την φάση της υφέσεως, όπου συμβαίνει το αντίστροφο. Πιο συγκεκριμένα, το 1946 οι οικονομολόγοι Arthur Burns και Mitchell Wesley, στο βιβλίο τους με τίτλο *Measuring Business Cycles*, παραθέτουν τον κάτωθι ορισμό: «Οι οικονομικοί κύκλοι είναι μια μορφή διακύμανσης που συναντάται στην συνολική οικονομική δραστηριότητα των χωρών που στηρίζονται κυρίως στην επιχειρηματική δραστηριότητα. Ο κύκλος αποτελείται από επεκτάσεις, που παρατηρούνται το ίδιο περίπου χρονικό διάστημα σε πολλές οικονομικές δραστηριότητες ακολουθούμενες από επίσης γενικευμένες κάμψεις, υφέσεις και ανακάμψεις που σμίγουν με την επεκτατική φάση του επόμενου κύκλου. Αυτή η ακολουθία των μεταβολών επαναλαμβάνεται αλλά δεν είναι περιοδική. Η χρονική διάρκεια των οικονομικών κύκλων, κυμαίνεται από ένα έτος και πάνω μέχρι δέκα ή δώδεκα έτη.

Διάγραμμα 1.1

Πηγή: <http://www.econedlink.org>

Επί της ουσίας, αναλύοντας το παραπάνω διάγραμμα η περιοχή που ορίζεται από το “Expansionary” μας δείχνει μία περίοδο ανάκαμψης της οικονομίας, ενώ η περιοχή που ορίζεται από το “Contractionary” μας αποτυπώνει μια περίοδο ύφεσης. Ακολούθως τα σημεία που ορίζονται ως “Peak” και “Trough” συμβολίζουν, το ανώτατο και το κατώτατο σημείο της οικονομίας αντιστοίχως. Στην ανώτατη θέση είναι ακριβώς το σημείο που συχνά αποκαλείται και ως «έκρηξη» (boom) καθώς σε εκείνη ακριβώς τη φάση, αναμένεται το τέλος μιας περιόδου

οικονομικής άνθισης και επέρχεται η πτώση της οικονομίας. Στην κατώτατη θέση, αποτυπώνεται το ακριβές χρονικό σημείο, όπου η οικονομία έχει φτάσει στο χειρίστο επίπεδο και αναμένεται η –σταδιακή μεν- άνοδος. Τα χρονικά αυτά σημεία στη πραγματική οικονομία είναι δύσκολο να τα προβλέψουν, ακόμη και πολύπειροι οικονομολόγοι καθώς η περιοδικότητα του κύκλου δεν είναι πάντοτε ίδια. Πολλές απόψεις και θεωρίες, μεγάλων –και ιστορικών- οικονομολόγων, έχουν κατατεθεί, σε μια προσπάθεια να αποσαφηνίσουν την περιοδικότητα αυτών των κύκλων. Μια από αυτές είναι του οικονομολόγου Nikolai Kondratiev, ο οποίος μέσα από την «*θεωρία των κυμάτων*»¹, αναφέρει ότι κάθε κύκλος εμπεριέχει 4 «οικονομικές φάσεις», προτού φτάσει στην εκρηκτική του φάση : Την άνοιξη (25 χρόνια), που είναι η πληθωριστική φάση, με ανερχόμενες τιμές μετοχών, αύξηση απασχόλησης και μισθών. Το καλοκαίρι (3-5 χρόνια), μια φάση στασιμότητας, με αύξηση των επιτοκίων και του χρέους και αστάθειες που εκκινούν πολέμους. Το φθινόπωρο (7-10 χρόνια), που είναι η φάση αποπληθωρισμού, με τα επιτόκια σε πτώση και απότομες ανόδους στις τιμές των μετοχών. Τέλος, ο χειμώνας (3 χρόνια κατάρρευσης και 15 χρόνια αναδιάρθρωσης), που είναι φάση αποπληθωρισμού συνδυαζόμενη με κατάρρευση των μετοχών και των δανείων και αύξηση των τιμών των προϊόντων.

1.2 Κρίση

Με τον όρο κρίση, ορίζεται η χρονική περίοδος, κατά την οποία ένα γεγονός, διαταράσσει την ομαλή και καθορισμένη πορεία ενός συστήματος καθώς και τις αρχικές ιδιότητες αυτού. Ως εκ τούτου, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε, ότι είναι μια αιφνίδια αλλαγή, η οποία επιφέρει, ως επί το πλείστον αρνητικές συνέπειες. Τον όρο «κρίση», τον συναντάμε σε πολλούς τομείς της καθημερινής μας ζωής π.χ. στην ιατρική, στην εργασία, στην οικονομία.

1.3 Οικονομική κρίση

Ως οικονομική κρίση, μπορούμε να χαρακτηρίσουμε, το φαινόμενο εκείνο κατά το οποίο υπάρχει μία συνεχής, αισθητή, καθοδική πορεία της οικονομίας και συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας. Η οικονομική ζωή είναι ένα περίπλοκο σύνολο σχέσεων, συμφερόντων, κανόνων και φορέων, και ως τέτοιο είναι ιδιαίτερα ευάλωτο σε κρίσεις. Όπως αναφέρεται παραπάνω, ένας οικονομικός κύκλος χωρίζεται σε 2 μέρη ανάλογα με την κίνηση του. Την ανάπτυξη (growth) και την ύφεση (contraction). Η οικονομική κρίση αποτελεί το δεύτερο σκέλος και είναι η φάση της συρρίκνωσης της οικονομικής δραστηριότητας (εθνικό προϊόν, απασχόληση κλπ).

- Με κριτήριο τη γεωγραφική τους διάσταση οι οικονομικές κρίσεις διακρίνονται:
 1. Εθνικές κρίσεις
 2. Περιφερειακές κρίσεις

¹ http://www.kwaves.com/kond_overview.htm

3. Παγκόσμιες κρίσεις

➤ Με κριτήριο τη χρονική διάρκεια:

1. Παροδικές
2. Χρόνιες

➤ Από θεματικής απόψεως έχουμε 7 κατηγορίες:

1. Συγκυριακές και αναπτυξιακές κρίσεις
2. Κρίσεις στις αγορές αγαθών
3. Κρίσεις δημοσίου χρέους
4. Πληθωριστικές κρίσεις
5. Τραπεζικές κρίσεις
6. Συναλλαγματικές κρίσεις
7. Χρηματιστηριακές κρίσεις

1.3.1 Συγκυριακή και αναπτυξιακή κρίση (κρίση Ύφεση)

Με τον όρο αυτό, προσδιορίζεται η φάση της οικονομίας, κατά την οποία υπάρχει απότομη επιβράδυνση του ΑΕΠ, ή ακόμα και συρρίκνωση του ΑΕΠ. Έχουμε επί της ουσίας, αρνητικούς ρυθμούς εξέλιξης του. Δεν αποτελεί πάντως μοναδικός παράγοντας, ανάπτυξης μιας συγκυριακής κρίσης, καθώς με τον όρο ύφεση, μπορεί να περιγραφεί, η μείωση της παραγωγής και της κατανάλωσης. Η οικονομική ιστορία διδάσκει ότι, η εξάπλωση μιας συγκυριακής κρίσης μπορεί να προέλθει από πολλούς παράγοντες, όπως μια περιορισμένη νομισματική/δημοσιονομική πολιτική, την διάδοση αρνητικών πληροφοριών, από πολιτικά γεγονότα, από φυσικές καταστροφές, από χρηματιστηριακές φούσκες κτλ. Το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα ύφεση είναι η μεγάλη Ύφεση του 1929. Αλλά αυτό είναι κάτι το οποίο θα εξεταστεί στην πορεία της έρευνας.

1.3.2 Κρίση στην αγορά αγαθών

Καθώς υπάρχει συνεχής πρόοδος στους διάφορους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, πολλά προϊόντα ή υπηρεσίες, πλήττονται και χάνουν σημαντικό μερίδιο αγοράς. Η –σταδιακή– αυτή εξαφάνιση, λόγω των καινοτομιών ή διάφορων άλλων λόγων δημιουργεί, μια κρίση στην αγορά του αγαθού. Συνοπτικά οι 5 αιτίες είναι:

- i. Τεχνολογική πρόοδος
- ii. Μεταβολές στις καταναλωτικές προτιμήσεις και στη ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών
- iii. Εμφάνιση νέων ανταγωνιστικών χωρών
- iv. Στρατηγικές πολυεθνικών επιχειρήσεων
- v. Κρατική πολιτική

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πετρελαϊκή κρίση του 1973-1974.

1.3.3 Κρίση δημοσίου χρέους

Αυτού του είδους η κρίση, είναι η πιο ενδιαφέρουσα, μελετώντας την περίπτωση της Ελλάδος. Αυτό δεν έχει να κάνει μόνο με την σημερινή κρίση χρέους η οποία σε συνδυασμό με την ύφεση, έχουν γονατίσει τη χώρα, αλλά ανατρέχοντας στο παρελθόν θα διαπιστώσουμε ότι είναι ο πιο κοινός τύπος κρίσης στην ιστορία μας. Ο κύριος όρος στην προκείμενη περίπτωση είναι το δημόσιο χρέος, το οποίο πρόκειται για το σύνολο των οικονομικών οφειλών ενός κράτους, οι οποίες προκύπτουν από τη σύναψη δανείων είτε με εγχώριους (ασφαλιστικά ταμεία αμοιβαία κεφάλαια, φυσικά πρόσωπα κλπ), είτε από εξωτερικούς πιστωτές (ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα, τράπεζες του εξωτερικού κλπ). Η κρίση, επέρχεται όταν το κράτος, έχει αυξήσει το δημόσιο χρέος του ως ποσοστό του ΑΕΠ, και αδυνατεί να καταβάλει τις δόσεις αποπληρωμής των δανείων που έχει συνάψει. Περισσότερη ανάλυση σε αυτού του είδους την κρίση, θα γίνει μελετώντας την περίπτωση, της Ελλάδας.

1.3.4 Πληθωριστική κρίση

Με τον όρο «πληθωρισμός», αναφερόμαστε στην ποσοστιαία μεταβολή (αύξηση) του γενικού επιπέδου τιμών των αγαθών ή των υπηρεσιών σε μία μικρή ή μεγάλη χρονική διάρκεια, και όχι σε μια στιγμιαία και εφάπαξ αύξηση. Ο πληθωρισμός μπορεί να προκύψει από μια σημαντική αύξηση στην προσφορά χρήματος και πιστωτικής επέκτασης, ή από μια αύξηση του κόστους των συντελεστών παραγωγής, ή από μια ισχυρή αύξηση του ενεργού της ζήτησης, ή ακόμα και από το ίδιο το κράτος με την επιβολή μέτρων επεκτατικής δημοσιονομικής ή νομισματικής πολιτικής, που οδηγούν όπως ειπώθηκε σε μία αύξηση της ζήτησης αλλά όχι της προσφοράς. Ο γερμανικός υπερπληθωρισμός του 1920-1923 αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα.

1.3.5 Τραπεζική κρίση

Οι τράπεζες, διαδραματίζουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στην διακίνηση του χρήματος. Με απλά λόγια, μια τράπεζα εξ ορισμού, αναλαμβάνει το ρόλο του διαμεσολαβητή, σύμφωνα με τον οποίο, εισπράττει χρήματα από αυτούς, που θέλουν να αποταμιεύσουν τα διαθέσιμα τους, και διοχετεύει το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων σε δικαιοπραξίες δανείων που συνάπτει ως πιστωτής. Τα επιτόκια μεταξύ των 2 αυτών καταστάσεων, διαφέρουν και εκεί ακριβώς είναι που εμφανίζεται το κέρδος των τραπεζών. Υπάρχουν πολλοί λόγοι για τους οποίους «δύναται» ένα τραπεζικός οίκος ή ακόμα και ένα ολόκληρο τραπεζικό σύστημα να καταρρεύσει. Η ίδια ιστορία, όπως θα δούμε παρακάτω, θα μας δια φωτίσει σχετικά με αυτούς τους λόγους. Όμως παρ' όλα αυτά, ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε κάποια παραδείγματα. Ένα βασικό αίτιο μια τραπεζικής κρίσης μπορεί να είναι ο αλόγιστος -και σε πλασματικά στοιχεία βασιζόμενος- υπερδανεισμός, όπου θα έχει ως αποτέλεσμα την στάση των πληρωμών εκ μέρους των οφειλετών (ΗΠΑ, Αύγουστος 2007). Επιπροσθέτως, είναι δυνατόν, ένα τραπεζικό σύστημα να καταρρεύσει εξαιτίας των ριζοκίνδυνων υποχρεώσεων που αναλαμβάνει, στο πλαίσιο των χρηματοπιστωτικών παραγώγων του (Barings Bank, 1995, Μ. Βρετανία). Έπειτα μία αιφνίδια μεταβολή εκ μέρους της Κεντρικής Τράπεζας, των επιτοκίων φέρνει σε πολύ άσχημη θέση τις τράπεζες. Η μία νομισματική μεταβολή της Κεντρικής Τράπεζας (υποτίμηση / ανατίμηση), σε ήδη χρεωμένες τράπεζες σε νόμισμα του εξωτερικού, ελλοχεύει αρκετούς κινδύνους. Στις μέρες

μας, το βασικότερο πρόβλημα στο τραπεζικό σύστημα, είναι ότι υπάρχει (όπως θα δούμε και παρακάτω) πολύ μικρός εποπτικός και ρυθμιστικός έλεγχος στις τράπεζες εκ μέρους των εκάστοτε κρατών, και οι ίδιες οι τράπεζες έχουν δημιουργήσει τρόπους ρισκοκίνδυνους, βραχυχρόνιους, αλλά αρκετά επικερδείς που πολλές φορές, «σκάνε» και δημιουργούν μέγιστα προβλήματα στην οικονομία (CDO, CDS κλπ).

1.3.6 Συναλλαγματική κρίση

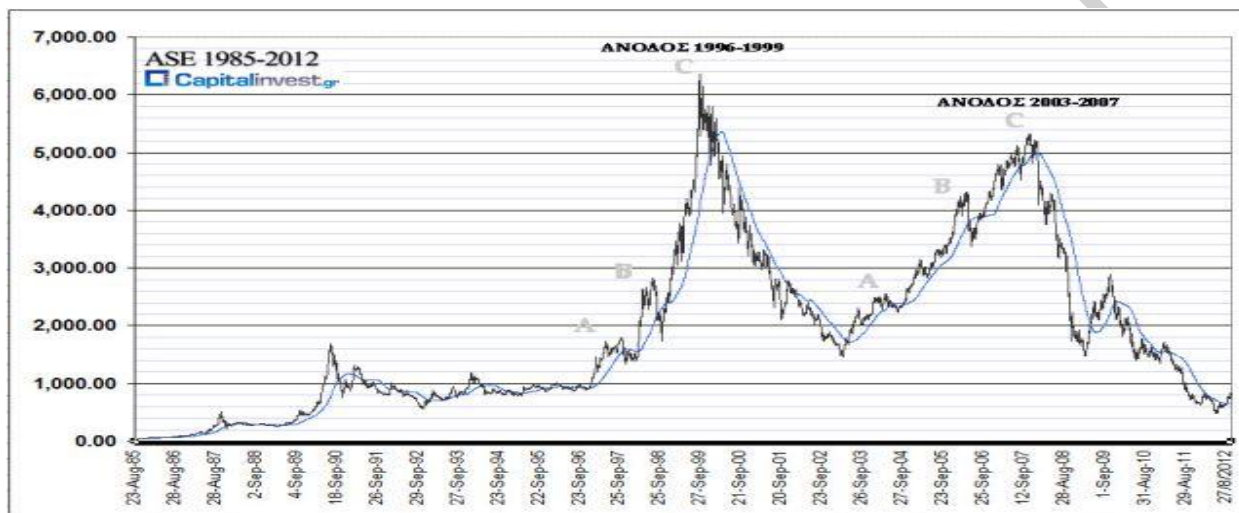
Παίρνοντας ως δεδομένο, ότι οι αγορές συναλλάγματος είναι ένα είδος αγορών – δημοπρασιών, που αντιδρούν πολύ έντονα και – κυρίως – γρήγορα σε πληροφορίες, μπορούμε και σύμφωνα με την βιβλιογραφία να παρατηρήσουμε κάποια θέματα. Συναλλαγματική κρίση, υφίσταται όταν υπάρχει αιφνίδια και μεγάλη μεταβολή της ισοτιμίας ενός νομίσματος. Πιο συγκεκριμένα, αν η κυβέρνηση μιας χώρας προκειμένου να πολεμήσει τα υψηλά ποσοστά ανεργίας, αποφασίσει να ακολουθήσει μια επεκτατική νομισματική πολιτική, τα επιτόκια θα πέσουν, και ως εκ τούτου μπορεί να οδηγηθεί σε φυγή κεφαλαίων στο εξωτερικό. Έτσι, η αξία του νομίσματος της αρχίζει να πέφτει και δέχεται πίεση για υποτίμηση. Ως εκ τούτου επέρχεται κρίση στο συνάλλαγμα. Αυτού του είδους η κρίση, μπορεί να έχει διάφορα και όχι αποκλειστικά εσωτερικά, αίτια. Έχει αποδειχθεί, ότι οι συναλλαγματικές κρίσεις, αποτελούν αποτέλεσμα μεταβολών εγχώριων μακροοικονομικών μεγεθών (η παγκόσμια οικονομική ιστορία δίνει πολλά παραδείγματα), ενώ ως βαθύτερα αίτια είναι δυνατό να αναφέρουμε μια επεκτατική νομισματική και δημοσιονομική μεταβολή (όπως αναφέρθηκε παραπάνω), μια λανθασμένη πραγματική ισοτιμία, ή μια επιδείνωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών κ.ά. Είναι αλήθεια, και μπορεί να υποστηριχθεί η άποψη, ότι σε όλες σχεδόν τις συναλλαγματικές κρίσεις κατέχει μεγαλύτερο βαθμό ευθύνης η αποτυχία της πολιτικής, συγκριτικά με την ανεπάρκεια της αγοράς. Χαρακτηριστικές είναι οι αναφορές του Rudrigger Dornbusch (1998) και του Jeffrey Sachs (1998), οι οποίοι υπογραμμίζουν πως είναι πολύ καλύτερο για την συναλλαγματική ισοτιμία και την οικονομία γενικότερα, η αγορά να λειτουργεί μέσα σε ένα ρυθμιστικό καθεστώς από το εκάστοτε κράτος, αλλά ελεύθερη από τις πολιτικές αποφάσεις αυτού, έτσι ώστε να επέρχονται – μακροχρόνια – συναλλαγματική σταθερότητα και ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων.

1.3.7 Χρηματιστηριακή κρίση

Ως χρηματιστηριακή κρίση, νοείται μια αιφνίδια και ισχυρή πτώση των τιμών των μετοχών στο μεγαλύτερο κομμάτι των τίτλων της χρηματιστηριακής αγοράς, η οποία οδηγεί σε ένα νέο επίπεδο τιμών αρκετά χαμηλότερου του προηγούμενου. Η χρηματιστηριακή κρίση, είναι ένα σύνθετο φαινόμενο που πραγματώνεται, με την συμβολή 2 παραγόντων, οι οποίοι λειτουργούν σωρευτικά. Υπάρχουν διάφορες θεωρίες ανάλογα, την οικονομική σχολή για τα αίτια της κρίσης, όμως μια γενική και αποδεδειγμένη από την ίδια την ιστορία, άποψη αναφέρει ότι για να δημιουργηθεί μία χρηματιστηριακή κρίση, αφενός «χρειάζεται» να έχει δημιουργηθεί στο – όχι και τόσο μακρινό – παρελθόν μία φούσκα, και μία ξαφνική πτώση των τιμών. Η φούσκα, αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως : *το φαινόμενο κατά το οποίο οι τιμές των μετοχών ή άλλων αξιών εκτινάσσονται πολύ πάνω από την πραγματική οικονομική τους αξία. Οι οικονομολόγοι λένε ότι μία μετοχή είναι υπερτιμημένη (φούσκα), όταν η τιμή της υπερβαίνει την παρούσα αξία*

του μελλοντικού της εισοδήματος (π.χ. μερίσματος) ή αλλιώς, όταν η χρηματιστηριακή αξία μιας επιχείρησης είναι πολύ πιο πάνω από την παρούσα αξία της και από τις προοπτικές εξέλιξής της. Ως αποτέλεσμα των ανωτέρω, θα λέγαμε ότι η φούσκα αποτελεί την γενεσιουργό αιτία, η πτώση των τιμών το επακόλουθο αυτής της φούσκας, και η σώρευση αυτών την χρηματιστηριακή κρίση. Υπάρχουν πολλές και διαφορετικές απόψεις σχετικά με τους λόγους γέννησης αυτού του είδους της κρίσης και τούτο διότι είναι από τους πλέον διαδεδομένους τύπους κρίσεων. Για λόγους οικονομίας – χρόνου αυτή τη φορά – θα αναφέρουμε 2-3 θεωρίες. Οι εκπρόσωποι της Σχολής της Βιέννης θεωρούν ότι η φούσκα προέρχεται από μία πολιτική φθηνού χρήματος και μεγάλης ρευστότητας που έχει αποτέλεσμα την αύξηση των αγορών, των τιμών τίτλων καθώς και των επενδύσεων στην οικονομία. Για τους υποστηρικτές του Κένυς, η κρίση οφείλεται σε μια απότομη μείωση της ζήτησης και της παραγωγής εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης και του απαισιόδοξου κλίματος που δημιουργεί αυτή η ύφεση. Για τους εκπροσώπους της διαρθρωτικής προσέγγισης, η κρίση είναι αποτέλεσμα μεγάλων τεχνολογικών και καινοτόμων αλλαγών που δημιουργούν προοπτικές υψηλής κερδοφορίας και έτσι ωθούνται οι επενδυτές σε μαζικές αγορές τίτλων προκαλώντας μεγάλες και βραδυφλεγείς φούσκες. Τέλος οι κρίσεις αυτές δημιουργούν πολλά και μείζονα προβλήματα. Για τον δημόσιο τομέα μπορεί να συνεπάγονται χαμηλότερα φορολογικά έσοδα και αύξηση του κόστους δανεισμού του δημοσίου στις τράπεζες. Επιπροσθέτως μπορεί να προκληθεί μια μαζική φυγή κεφαλαίων με αρνητικές συνέπειες για την ρευστότητα. Όσον αφορά, τους επενδυτές επέρχεται μία πτώση της αξίας τους χαρτοφυλακίου τους, η οποία τους δημιουργεί μια μεγάλη μείωση του ενεργητικού τους και χάνουν από την διαφορά των τιμών (τιμή αγοράς – ισχύουσα εν τη κρίση τιμή), πολλά από τα χρήματα που διέθεσαν σε αυτού του είδους την επένδυση. Χαρακτηριστική του τελευταίου είναι η το ελληνικό χρηματιστηριακό κραχ του 1999 (αποκαλείται και ως «σκάνδαλο», λόγω πολιτικών κυρίως θεμάτων), όπου χιλιάδες ιδιώτες επενδυτές έχασαν ένα μεγάλο μερίδιο της ρευστότητας τους αφενός και της περιουσιακής κατάστασης τους αφετέρου. Παρατίθεται απεικόνιση αυτού του κραχ, με σημείο κλειδί στο παρακάτω διάγραμμα ακριβώς την κορυφή της ανόδου από το 1996 έως το 1999, όπου επέρχεται μια βίαιη και αιφνίδια πτώση των τιμών των τίτλων.

Διάγραμμα 1.3

Πηγή: <http://www.capitalinvest.gr>

1.4 Πτώχευση – Χρεοκοπία

1.4.1 Πτώχευση

Εξετάζοντας τον πρώτο όρο, καθαρά από νομική σκοπιά, ο Εμπορικός Κώδικας προβλέπει για τα ΝΠΙΔ, ότι η πτώχευση είναι μια κατάσταση στην οποία περιέρχεται ο έμπορος, όταν αδυνατεί να εκπληρώσει τις ληξιπρόθεσμες χρηματικές υποχρεώσεις του κατά τρόπο γενικό και μόνιμο (παύση πληρωμών). Υποκειμενική προϋπόθεση, για να συμβεί το παραπάνω, είναι αφενός ο οφειλέτης να έχει την εμπορική ιδιότητα, άρα και την πτωχευτική ικανότητα και αφετέρου η παύση της εμπορίας ή της οικονομικής δραστηριότητας δεν κωλύουν την πτώχευση αν επήλθαν σε χρόνο μεταγενέστερο της παύσης των πληρωμών. Εξ αντικειμένου θα πρέπει να συντρέχει μια εκ των 2 προϋποθέσεων. Είτε δηλαδή ο οφειλέτης να έχει αδυνατεί να εκπληρώσει της ληξιπρόθεσμες οφειλές του, είτε να υφίσταται επαπειλούμενη αδυναμία εκπλήρωσης μη ληξιπρόθεσμων, όπου σε αυτή την περίπτωση την πτώχευση την ζητά ο οφειλέτης. Όμως, όπως ειπώθηκε παραπάνω, αυτά ισχύουν για ΝΠΙΔ, και δεν μπορούν να κηρυχτούν σε πτώχευση ΝΠΙΔ, ΟΤΑ, και δημόσιοι οργανισμοί.

1.4.2 Κρατική Χρεοκοπία – Πτώχευση Κράτους

Τα ανωτέρω, μας εξηγούν τον όρο πτώχευση, ο οποίος θα βοηθήσει, ώστε να αποδοθεί σωστά ο ορισμός της κρατικής χρεοκοπίας. Κρατική χρεοκοπία λοιπόν – ή πτώχευση ενός κράτους – είναι επί της ουσίας η άσχημη και επώδυνη κατάσταση στην οποία μπορεί να περιέλθει μία χώρα όταν αδυνατεί να εκπληρώσει τις εσωτερικές και κατά κύριο λόγο τις εξωτερικές, οικονομικές της υποχρεώσεις. Η κατάσταση αυτή, συνήθως δηλώνεται με επίσημη εξαγγελία της κυβέρνησης της εκάστοτε χώρας και καθίσταται δημοσίως – και διεθνώς – γνωστή η αδυναμία της αυτή. Ένα τέτοιο χαρακτηριστικό παράδειγμα από την ιστορία μας (το οποίο θα εξεταστεί διεξοδικότερα παρακάτω), είναι η περίφημη φράση του Χαρίλαου Τρικούπη από το βήμα της Βουλής, την 10^η Δεκεμβρίου του 1893: «Δυστυχώς επτωχεύσαμεν» (μια φράση η οποία αυτολεξεί ουδέποτε ειπώθηκε). Διακρίνεται σε 3 κατηγορίες: στην ασύντακτη (άτακτη) χρεοκοπία (disorderly default), την τακτική (συντεταγμένη) χρεοκοπία (orderly default), και η επιλεκτική χρεοκοπία². Η χρεοκοπία ενός κράτους, εγκυμονεί, πολλές και δυσβάσταχτες συνέπειες. Μπορεί η χώρα να μπαίνει σε φάση αναπροσαρμογής του χρέους της με τους δανειστές, ίσως ακόμη και να επωφελείται από ένα ενδεχόμενο «κούρεμα», όμως το κύρος της οικονομίας της και γενικότερα της ίδιας της χώρας έχει πληγεί ανεπανόρθωτα. Βγαίνει από τις αγορές, και η πιστοληπτική της ικανότητα, δεν της επιτρέπει να δανειστεί καθώς ουδείς πλέον εμπιστεύεται έναν χρεοκοπημένο οφειλέτη. Το νόμισμα της χάνει την αξία του και υπάρχει μαζική φυγή κεφαλαίων στο εξωτερικό. Οι μισθοί πέφτουν, όπως και οι επενδύσεις. Οι επιχειρήσεις κλείνουν. Η ανεργία και ο πληθωρισμός σημειώνουν αύξηση. Τα μέτρα – κατά κύριο λόγο φορολογικά – γονατίζουν τα κατώτερα ή και μεσαία στρώματα. Η πολιτική σκηνή της χώρας αμφισβητείται έντονα και υπάρχει γενική πολιτική σύγχυση καθώς έκαστος κατηγορεί τον αντίπαλο του και η εξουσία αλλάζει συχνά χέρια. Γενικότερα, επικρατεί ένα ντόμινο άσχημων γεγονότων που έχει ως αποτέλεσμα η εκάστοτε χώρα που κηρύσσει χρεοκοπία να εισέρχεται σε μια δεινή πολιτική, κοινωνική και κυρίως οικονομική κατάσταση.

² Αναλύει και τα τρία είδη της χρεοκοπίας ο καθηγητής οικονομικών επιστημών στο ΕΚΠΑ, Π.Ε. Πετράκης : <http://blogs.in.gr/blogger/post/?aid=1231128540>

Ο Χ. Τρικούπης στο βήμα της Βουλής, την 10^η Δεκεμβρίου 1893, κηρύσσει την Ελλάδα σε κατάσταση πτώχευσης

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

«Το χρήμα, αν ξέρεις να το διαχειριστείς, είναι ο δούλος σου.

Αλλά αν δεν ξέρεις, είναι ο αφέντης σου.»

Οράτιος, 65-8 π.Χ. Λατίνος ποιητής

Κεφάλαιο 2ο

Οικονομικές Κρίσεις τον 20ο Αιώνα

Στο βιβλίο του «Διεθνείς οικονομικές κρίσεις» ο Ανδρέας Ν. Παπαστάμου, διερωτάται εύλογα : *Μήπως, τελικά, όλες οι οικονομικές κρίσεις έχουν τις ρίζες τους εκτός οικονομίας και το πραγματικό πρόβλημα βρίσκεται στην έλλειψη παιδείας και στερεών θεσμών, στο έλλειμμα των αξιών που προκαλεί άμετρη ανάπτυξη, παράλογο πλουτισμό και κύματα που κλονίζουν τα μεγάλα χρηματιστήρια και απειλούν την παγκόσμια οικονομία αλλά κυρίως, το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον;* Αφορμή δοθείσης, από τούτο το ερώτημα, ενδιαφέρον προκαλεί, η αναδρομή στο πρόσφατο – ή όχι και τόσο – παρελθόν, για να εξετάσουμε μία προς μία τις σημαντικότερες των κρίσεων του 20^{ου} αιώνα και ειδικότερα (γνωρίζοντας ήδη τον διαχωρισμό των οικονομικών κρίσεων που αναφέρθηκε παραπάνω), τα αίτια, τα αποτελέσματα, τα μέτρα αντιμετώπισης και τα «κατάλοιπα» που άφησαν στο διάβα τους, αυτές. Ενδεικτικά παρατίθεται ο παρακάτω πίνακας με τις κρίσεις και τα είδη αυτών, όπως έχουν καθοριστεί από την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

<u>Έτος</u>	<u>Χώρα</u>	<u>Τύπος Κρίσης</u>
1900	Φινλανδία	Τραπεζική Κρίση
1900	Ιαπωνία	Τραπεζική Κρίση
1901	Βραζιλία	Τραπεζική Κρίση
1901	ΗΠΑ	Χρηματιστηριακός Πανικός
1901	Γερμανία	Τραπεζική Κρίση
1904	Ιαπωνία	Νομισματική Κρίση
1907	ΗΠΑ	Τραπεζικός Πανικός
1907	Ιταλία	Γενικότερη Κρίση της Οικονομίας
1907	Γερμανία	Νομισματική Κρίση
1907	Γαλλία	Οικονομική Κρίση
1907	Χιλή	Νομισματική Κρίση

1907	Ιαπωνία	Χρηματιστηριακή κρίση
1907	Σουηδία	Τραπεζική Κρίση
1908	Δανία	Τραπεζική κρίση
1908	Καναδάς	Τραπεζική Κρίση
1918-1921	Οικονομική Ύφεση μετά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο	
1923	Γερμανία	Υπερπληθωρισμός
1929	Η Μεγάλη Ύφεση	
1931	Η κατάρρευση της Ευρώπης και η Παγκόσμια Ύφεση του 1931	
1937	ΗΠΑ	Οικονομική Ύφεση
1949	ΗΠΑ	Ύφεση
1953	ΗΠΑ	Ύφεση
1957-1958	Οικονομική Ύφεση (Παγκοσμίως)	
1960	ΗΠΑ	(Σύντομη) Ύφεση
1967	Μ. Βρετανία	Υποτίμηση της Στερλίνας – Νομισματική Κρίση
1973	Η 1 ^η Πετρελαϊκή Κρίση (Παγκοσμίως)	
1973-1975	Μ. Βρετανία	Τραπεζική Κρίση
1979	Η 2 ^η Πετρελαϊκή Κρίση (Παγκοσμίως)	
1980	ΗΠΑ	Η Ύφεση των Αρχών (Reagan)
1980	ΗΠΑ	Η Κρίση των στεγαστικών δανείων
1986-2003	Ιαπωνία	Η Χρηματιστηριακή «φούσκα»
1990-1991	ΗΠΑ	Ύφεση
1992	Μ. Βρετανία	Η Μαύρη Τετάρτη του 1992
1994-1995	Μέξικο	Υποτίμηση του μεξικάνικου pesos
1995-2000	ΗΠΑ	Η πτώχευση των αμερικάνικων εταιριών dot.com
1997	Ασία	Χρηματοπιστωτική Κρίση
1998	Ρωσία	Χρηματοπιστωτική Κρίση
1999-2002	Αργεντινή	Οικονομική κρίση (βλ. παρακάτω)

Με τον παραπάνω πίνακα, να αποτελεί τον οδηγό μας, θα εξηγήσουμε, εν συντομία, μία προς μία αυτές τις οικονομικές κρίσεις του 20^{ου} αιώνα.

2.1 Έτος : 1900

2.1.1 Φινλανδία

Μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, η χώρα της Φινλανδίας ήταν μια παραδοσιακή αγροτική οικονομία. Παρ' όλα αυτά, κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, η οικονομία της Φινλανδίας, άρχισε να αλλάζει ρότα και κύριο αντικείμενο ενασχόλησης. Η βιομηχανική εποχή, είχε ήδη κερδίσει, άλλη μια ευρωπαϊκή χώρα. Άρχισαν να λειτουργούν οι πρώτες κλωστοϋφαντουργικές μονάδες, οι οποίες και αποτέλεσαν την μεγαλύτερη και ισχυρότερη πηγή εισοδήματος για την χώρα. Παράλληλα, έτρεχε και συνεχής ανάπτυξη, στην γεωργία καθότι οι νέες ανακαλύψεις της εποχής βοήθησαν σε αυτό. Η Φινλανδία τα επόμενα χρόνια, άρχισε να εξάγει με κύριους

αποδέκτες την Ρωσία και την Βρετανία (φινλανδικό χαρτί). Το 1860, αποκτούσε και το δικό της νόμισμα, ήτοι το μάρκο, το οποίο στην ισοτιμία αποτυπωνόταν ίσο με το ¼ του ασημένιου ρουβλίου (νόμισμα της Ρωσίας). Χαρακτηριστικό της ανάπτυξης, είναι το ότι το 1887 στην Φινλανδία λειτουργούσαν 59 τράπεζες σε 29 πόλεις, ενώ μόλις το 1900, ο αριθμός ξεπερνούσε τα 120 ιδρύματα. Όμως, η οικονομική κρίση της Ρωσίας το 1900, με τους άνεργους να ξεπερνούν τους 115.000, με αναδιοργάνωση των επιχειρήσεων και ολιγοπωλιακή συγκέντρωση, σε συνδυασμό, με τις οικονομικούς κραδασμούς σε χώρες όπως η Αλβανία, ή Βουλγαρία, λόγω της στενής οικονομικής σχέσης με τη Ρωσία, έπληξε την εξαγωγή χαρτιού και κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων και γενικότερα την οικονομία της Φινλανδίας. Το ΑΕΠ συρρικνώθηκε στο 4% και οι τράπεζες υπέστησαν πολλές αθετήσεις πληρωμών των δανείων που είχαν χορηγήσει. Είναι η 1^η τραπεζική κρίση του 20^{ου} αιώνα και η 1^η συνάντηση της οικονομίας μιας φιλόδοξης χώρας με το διεθνές οικονομικό σύστημα.

2.1.2 Ιαπωνία

Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα η Ιαπωνία, γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη. Ο 15χρονος Mutsuhito (ενθρόνιση το 1868), οδήγησε τη χώρα στα «Χρόνια της Πεφωτισμένης Μοναρχίας». Οι Ιάπωνες, με την απασχόληση εξειδικευμένων αλλοδαπών, πέτυχαν την οικονομική άνθηση εκείνης της περιόδου. Ιδρύθηκαν πολλές μεγάλες επιχειρήσεις (Mitsui, Mitsubishi), κυρίως οικογενειακές, οι οποίες σε συνδυασμό με το κράτος υιοθέτησαν πρακτικές διαχείρισης και τεχνογνωσία από την Αγγλία. Αντιστάθμισαν το μειονέκτημα της πενίας φυσικών πόρων με εισαγωγές, επένδυσαν στους βιομηχανικούς κλάδους και εισήλθαν δυναμικά στο διεθνές εμπόριο. Μόνο ένα στοιχείο απουσίαζε από την Ιαπωνία εκείνης της περιόδου. Η σωστή οργάνωση και υποστήριξη των τραπεζικών ιδρυμάτων. Έτσι το κερδοσκοπικό παιχνίδι που ξεκίνησε το 1897, όταν και η Κεντρική Τράπεζα είχε συναλλαγματικό απόθεμα 1 δολάριο για κάθε πολίτη, επακόλουθο της επιβάρυνσης του εμπορικού ισοζυγίου, βύθισαν την οικονομία. Ως εκ τούτου, το 1900, το ΑΕΠ συρρικνώθηκε κατά 6% και οι τράπεζες με διαθέσιμα πλέον 53 γεν για κάθε πολίτη, χρειάστηκαν την βοήθεια της κυβέρνησης για ανταπεξέλθουν στις διεθνείς οικονομικές τους υποχρεώσεις. Η κρίση είχε ήδη πραγματωθεί και η Ιαπωνία δεν κατάφερε να ξεφύγει από το ιό της χρηματαγοράς.

2.2 Έτος : 1901

2.2.1 Βραζιλία

Περί το 1870, οι εμπορικές συναλλαγές της Βραζιλίας με τις ΗΠΑ, έφταναν τα 31 εκατομμύρια δολάρια, με κύριο εξαγωγίμο προϊόν το καφέ. Αυτή ήταν μέχρι τότε και η μονοκαλλιέργεια της χώρας. Η αστικοποίηση και ο ηλεκτρισμός, βοήθησαν προς σε αυτή τη αλματώδη ανάπτυξη. Όμως, στα μέσα της τελευταίας δεκαετίας του 19^{ου} αιώνα, η τεράστια παραγωγή είχε ξεπεράσει τη ζήτηση και η πτώση των τιμών ήταν φυσικό επακόλουθο. Η περιφερειακή ανισότητα, με τις νοτιοανατολικές περιοχές να ευημερούν από την παραγωγή καφέ, τον Αμαζόνιο να υποφέρει από την πτώση της τιμής του καουτσούκ, και τον Βορρά να λιμοκτονεί, ήταν ακόμη ένα

πρόβλημα της χώρας. Η σώρευση των 2 τελευταίων στοιχείων, οδήγησε στην υποτίμηση του νομίσματος και παρόλο που η κυβέρνηση προσπάθησε να διατηρήσει υπερτιμημένο το νόμισμα της, η αγορά είχε ήδη ξεφύγει. Μαζικές αναλήψεις ανάγκασαν τις τράπεζες να διακόψουν τις χορηγήσεις δανείων και μαζικές αθετήσεις πληρωμών έκαναν την εμφάνιση τους. Σύμφωνα μάλιστα με την ιστορικό και καθηγήτρια στο Rutgers, Gail Triner, μόλις το 1930 κατάφερε το τραπεζικό σύστημα να ορθοποδήσει, καθώς σε αυτό βοήθησε αφενός η απομόνωση της χώρας από τις διεθνείς εξελίξεις και αφετέρου η αξιοποίηση νέων εγχώριων φυσικών πόρων.

2.2.2 ΗΠΑ

Όπως ήδη έχουμε διαπιστώσει, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, σε όλα τα κράτη, υπήρξε μια ευφορία, λόγω των πολλών νέων τεχνολογικών ανακαλύψεων. Κάπως έτσι ήταν και η κατάσταση στις ΗΠΑ. Το 1901, όμως, ήταν μία χρονιά η οποία σηματοδοτήθηκε από τη σύγκρουση 2 μεγάλων αντιπάλων επιχειρηματικών στρατοπέδων. Ο Edward Harriman και ο Jacob Schiff από την μία, και ο James Hill και J.P. Morgan από την άλλη, εισήρθαν σε ένα πόλεμο συμφερόντων, στην προσπάθεια εξαγοράς της Northern Pacific. Η Northern Pacific ήταν μια σιδηροδρομική εταιρία, που ιδρύθηκε το 1864 από τον τότε πρόεδρο των ΗΠΑ, Abraham Lincoln, και είχε ήδη προλάβει να κηρύξει πτώχευση δις, το 1875 και το 1893. Η εξαγορά μετοχών αξίας σχεδόν 115 εκ. δολαρίων, της Northern Pacific, από τον James Stillman, συνεταίρο του Jacob Schiff το 1901, είχε ως αποτέλεσμα το - 1^ο στην ιστορία του – κραχ του χρηματιστηρίου της Ν. Υόρκης, στις 17 Μαΐου. Θύματα, απλοί επενδυτές, και ζημία άνω των 70 εκ. δολαρίων. Εν τέλει, το Ανώτατο Δικαστήριο, εφαρμόζοντας τον νόμο Sherman³, διέταξε την διάλυση της εταιρείας, βασιζόμενο στην μονοπωλιακή της θέση. Τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα αυτό το χαρακτηριστικό ήθελαν, όμως η κόντρα τους βύθισε το χρηματιστήριο και πολλοί επενδυτές έχασαν περιουσίες, δημιουργώντας τεράστιο πρόβλημα στην οικονομία των ΗΠΑ.

2.2.3 Γερμανία

Η ρώσικη ύφεση το 1901, είχε αντίκτυπο σε μία άλλη μεγάλη οικονομία της εποχής, καθότι ο ιός μεταδόθηκε πολύ γρήγορα. Ως εκ τούτου, τα γερμανικά κεφάλαια και οι τιμές των μετοχών μεγάλων εταιριών έχασαν το 61% της αξίας τους. Επακόλουθο ήταν μεγάλες εταιρίες ηλεκτρισμού, μεταφορών κλπ, να αναστείλουν τις πληρωμές και οι τράπεζες δεμένες σε αυτό το

³ Ο νόμος Sherman, συντάχθηκε για να πολεμήσει την μονοπωλιακή θέση μιας επιχείρησης στην αγορά και προέβλεπε μόνο το «αθώο μονοπώλιο», αυτό δηλαδή που προέκυπτε αξιοκρατικά και με την άδεια της Κυβερνήσεως.

άρμα αλλά και στο άρμα των τοκογλύφων της εποχής και της αναξιοπιστίας της αγοράς, κατακύλησαν. Η Dresdner Creditanstalt ανέστειλε και αυτή με τη σειρά της τις πληρωμές, ενώ η τράπεζα της Λειψίας χρεοκόπησε. Η τραπεζική κρίση μεταφέρθηκε σε όλη τη Γερμανία καθώς και στις μεγάλες βιομηχανίες, και η αναπτυξιακή πορεία της μέχρι τότε έλαβε τέλος.

2.3 Έτος : 1904

2.3.1 Ιαπωνία

Μετά την τραπεζική κρίση του 1900, η νομισματική κρίση του 1904, ήταν το 2^ο μεγάλο πλήγμα στην ανεπτυγμένη ιαπωνική οικονομία, που όμως διέθετε και χαλαρή δημοσιονομική και νομισματική πολιτική. Το κόστος των ιαπωνικών αποικιών και ο ρώσο-ιαπωνικός πόλεμος, οδήγησαν σε δημοσιονομικές σπατάλες ενώ το συναλλαγματικά διαθέσιμα εξανεμίζονταν με ταχύ ρυθμό, με αποτέλεσμα της απώλειας του 50% της αξίας του νομίσματος. Τελικά, ο Korerkiyo Takahasi, ευφυής τραπεζίτης με τις γρήγορες και καθόλα αποτελεσματικές κινήσεις του, κατάφερε να συνάψει δάνεια από την Ν. Υόρκη και το Λονδίνο με ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους. Η κρίση γρήγορα ξεπεράστηκε, και το μάθημα δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής, φάνηκε να αποστηθίζεται και να αποτελεί οδηγό για το μέλλον, από την Ιαπωνική κυβέρνηση.

2.4 Έτος : 1907

2.4.1 ΗΠΑ

Στις ΗΠΑ, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως και το 1907, παρατηρείται μια αύξηση του αριθμού των τραπεζών από 9.500 σε 13.000. Αύξηση, η οποία αποτυπώνεται και στο γεγονός ότι, οι τραπεζικές καταθέσεις αυξήθηκαν κατά 171εκ. δολάρια. Όμως, τρεις διαφορετικοί παράγοντες και μια ήδη υπάρχουσα κατάσταση οδήγησαν την χώρα στην μεγαλύτερη - έως τότε - κρίση. Η δημοσιονομική πολιτική των ΗΠΑ εκείνη την περίοδο, μπορεί να χαρακτηριστεί μόνο ως αλόγιστη. Κρατώντας αυτό ως δεδομένο, διακρίνουμε τρεις παράγοντες - έκαστος σε διαφορετικό βαθμό επίδρασης - οι οποίοι γονάτισαν το τραπεζικό σύστημα και ακολούθως όλη τη χώρα. Η πτώση της τιμής του χαλκού, ανάγκασε σε πτώχευση μια εκ των μεγαλύτερων εταιριών της Ν. Υόρκης και ως απόλυτα λογικά μπορεί να συνάγει κάποιος, ο ιός μεταφέρθηκε πολύ γρήγορα στους πελάτες και στους προμηθευτές. Η αγορά είχε ήδη μολυνθεί. Αλλά, παρά την σωστή πολιτική που ακολουθήθηκε για την αποκατάσταση του δείκτη του Dow Jones, η φυσική καταστροφή (σεισμός) που έπληξε το Σαν Φρανσίσκο, υποχρέωσε το κράτος να αυξήσει την προσφορά χρήματος για την αποκατάσταση των ζημιών. Το τελευταίο, σε συσχέτιση με την τεράστια κερδοσκοπία που επικρατούσε στην αγορά, ανάγκασε την Τράπεζα της Αγγλίας να αυξήσει τα επιτόκια της και έτσι η εισροή ξένων κεφαλαίων στην οικονομία των ΗΠΑ, άρχισε να μειώνεται με μεγάλη ένταση τον Ιούλιο του 1906. Στις αρχές του 1907, το ελάχιστο διαθέσιμο χρήμα, είχε ως αποτέλεσμα μεγάλο τραπεζικό πανικό και πολλές τράπεζες ανέστειλαν

τις πληρωμές τους καθώς επίσης μία εξ αυτών κήρυξε πτώχευση (Knickerbocker Trust Company). Οι καταθέτες μαζί με τις μεγάλες επιχειρήσεις απέσυραν τις αποταμιεύσεις τους και το τραπεζικό σύστημα υπέστη τεράστιο πλήγμα στην αξιοπιστία του. Την λύση κλήθηκε να δώσει μία ομάδα ιδιωτών επενδυτών με επικεφαλής τον J.P. Morgan, και δευτερευόντως η Τράπεζα του Μόντρεαλ, καταθέτοντας χρυσό στην Κεντρική Τράπεζα της Ν. Υόρκης. Πολλοί ιστορικοί έχουν χαρακτηρίσει αυτή την κρίση ως ένα θύτη, στην απώλεια της αξιοπιστίας της αγοράς.

2.4.2 Ιταλία

Στην Ιταλία του 1907, διαπιστώνουμε πολλά κοινά σημεία με την Βραζιλία του 1901. Η άκρατη ρευστότητα της χώρας, οδηγούσε πολλούς επενδυτές να καταφεύγουν σε κερδοσκοπικές επενδύσεις και όχι πραγματικές. Η ρευστότητα όμως, υφίστατο από τα εξωτερικά δάνεια από τις μεγάλες πόλεις (Λονδίνο, Παρίσι). Ως εκ τούτου, όταν την άνοιξη του 1907 η στρόφιγγα χορήγησης δανείων έκλεισε λόγω παραγόντων που αναφέρθηκαν για τις ΗΠΑ του 1907 και έχουν άμεση συσχέτιση), η Ιταλία εισήλθε σε μια έκρηξη. Η οικονομία είχε πια περιέλθει σε δυσχερή κατάσταση, ενώ οι κερδοσκόποι είχαν «διατελέσει» καλά το έργο τους, και αποτέλεσμα αυτών η Ιταλική κρίση. Ο Frank Vanderlip (γνωστός Αμερικάνος τραπεζίτης), ανέφερε σχετικά, ότι η Ιταλία - διαδραματίζοντας περισσότερο ένα ρόλο κομπάρσου στην διεθνή οικονομία - με τα δάνεια της, σε συνδυασμό με τις φυσικές και πολιτικές καταστροφές (βλ Ρώσο-ιαπωνικός πόλεμος, σεισμός Σαν Φρανσίσκο), οδήγησαν την χώρα σε αυτή την κρίση, η οποία κάλλιστα θα μπορούσε να έχει αποφευχθεί αν υπήρχε πολιτική ομαλότητα και μεγαλύτερος έλεγχος των αρχών.

2.4.3 Γερμανία

Η Γερμανία του 1907, επηρεασμένη από τις μεγάλες στρατιωτικές δαπάνες στην προσπάθεια της να αντιμετωπίσει την άγγλο-γαλλική υπεροχή, σε συνδυασμό με το δάνειο που σύναψε εκείνο το έτος από στο Λονδίνο ονομαστικής αξίας 20εκ στερλίνων – εκ των οποίων μόλις τα 9 κατάφερε να συγκεντρώσει-υπέστη μια μείωση των συναλλαγματικών αποθεμάτων της κατά 13%. Η Reichsbank (Κεντρική Τράπεζα της Γερμανίας από το 1876 έως το 1945), μην έχοντας άλλη επιλογή, άσκησε περιορισμένη νομισματική πολιτική, κατορθώνοντας να επαναφέρει – με αργούς παρόλα αυτά ρυθμούς – την οικονομία από το σοκ που υπέστη.

2.4.4 Γαλλία

Η ανεπτυγμένη οικονομία της Γαλλίας, δέχθηκε ισχυρό πλήγμα από την οικονομική αναστάτωση των ΗΠΑ και σε συνδυασμό με τις πολιτικές διαφορές που επικρατούσαν στην χώρα λόγω των αποικιακών δαπανών, οι νομισματικοί στόχοι δεν επιτεύχθηκαν. Αποτέλεσμα ήταν, ο ρυθμός της πραγματικής οικονομικής ανάπτυξης να υποστεί σοβαρές συνέπειες και μια μικρή - σε έκταση και αντίκτυπο – κρίση να λάβει μέρος.

2.4.5 Χιλή

Μέχρι τις αρχές του αιώνα, όλα έμοιαζαν ιδανικά για την Χιλή, καθότι το εμπόριο και αγορά των επιχειρήσεων ανθούσαν. Μετά το 1905, και το 1^ο πλήγμα στο χρηματιστήριο της χώρας, η κυβέρνηση κατέφυγε σε μέτρα πληθωριστική πολιτικής, ανάγκασε τις τράπεζες να αγοράσουν κρατικά ομόλογα και επιδόθηκε σε εξωτερικό δανεισμό. Σε συνάρτηση με το αναποτελεσματικό μοίρασμα των εσόδων από το κύριο εξαγωγίμο προϊόν, το νιτρικό νάτριο (τα κέρδη πήγαιναν κατά κύριο λόγο στους ξένους, ενώ η πηγή του κράτους ήταν η φορολόγηση των εξαγωγών), το νόμισμα της χώρας το 1907 έχασε το 30% της αξίας του και η νομισματική κρίση ήταν πλέον γεγονός. Ξεπεράστηκε σύντομα όμως χάρη στα κατάλληλα μέτρα εκ μέρους της κυβέρνησης και χάρη στην μεγάλη αξία του εξαγωγίμου αυτού προϊόντος το 1910.

2.4.6 Ιαπωνία

Το 1907 επίσης, μια άλλη οικονομία, αυτή της Ιαπωνία πλήττεται από την κατάρρευση των τιμών των μετοχών του χρηματιστηρίου. Μέχρι στιγμής, η Ιαπωνία έχει ήδη «προλάβει» να υποστεί 3 κρίσεις στον οικονομικό τομέα (1900-Τραπεζική κρίση, 1904-Νομισματική κρίση), και ως εκ τούτου μπορούμε να συνάγουμε το συμπέρασμα ότι οι περίοδοι ευφορίας μιας, κατά τ' άλλα αναπτυσσόμενης, οικονομίας ήταν απλώς διαλλείματα της υποβόσκουσας κατάστασης. Το αναφέρουμε αυτό διότι η Ιαπωνία, είχε θεμελιακά προβλήματα στην οικονομία της (νομισματική πολιτική, έλεγχος από τις αρχές κλπ). Έτσι η πτώση των ΗΠΑ, επηρέασε και την Ιαπωνία, και είναι χαρακτηριστική η αναφορά δημοσιογράφων του *Oriental Economist*, ότι η «χασούρα» ανερχόταν σε περίπου 100εκ. γεν. Η συναλλαγματική αδυναμία βοήθησε τον ιό από το εξωτερικό να μεταφερθεί και να προκαλέσει ποικίλα προβλήματα στο χρηματιστήριο και γενικότερα στην οικονομία της χώρας.

2.4.7 Σουηδία

Η κρίση του 1907 στην Σουηδία αποτελεί κλασικό παράδειγμα της μετάδοσης ενός ιού. Η χώρα έως τότε, είχε αναπτύξει την βιομηχανία της και στηριζόταν στο μεγαλύτερο μέρος σε αυτή. Οι τράπεζες, έπαιζαν και αυτές καθοριστικό ρόλο όπως φαίνεται και από το ότι στις αρχές μόνο του 20^{ου} αιώνα, ο αριθμός αυτών αυξήθηκε από 157 σε 261, ενώ η Κεντρική Τράπεζα (*Riksbank*), αύξησε με τη σειρά της τα καταστήματα από 330 σε 579. Επί της ουσίας, η κρίση στην Σουηδία ήταν εισαγόμενη. Όταν τα άσχημα νέα μεταφέρθηκαν στο εσωτερικό της χώρας το Νοέμβριο του 1907, οι τράπεζες έχασαν πάνω από 6 εκ. κορώνες, ενώ ο οι απώλειες κυμαίνονταν με ρυθμό άνω του 10%(!) εβδομαδιαίως. Τελικά, χάρη στα κατάλληλα μέτρα (σύναψη δανείων και στήριξη της εγχώριας οικονομίας και ιδιαίτερα των τραπεζών), η κρίση ξεπεράστηκε γρήγορα. Η αντιμετώπιση αυτή θα μπορούσε να αποτελέσει ένα πολύ σωστό μάθημα, στα πλαίσια μιας διδασκαλίας για το πώς μια σωστά οργανωμένη χώρα καταφέρνει να ξεπεράσει την κρίση.

2.5 Έτος : 1908

2.5.1 Δανία

Πανομοιότυπη κατάσταση με αυτή της Σουηδίας του 1907, και η Δανία του 1908. Μια κατά τ' άλλα ήδη ανεπτυγμένη οικονομία – χάρη βέβαια στις σωστές υποδομές σε όλους τους τομείς,

εμπόριο, εκπαίδευση, ειδίκευση, συναλλαγματική σταθερότητα κλπ – δέχεται, σύμφωνα με πολλούς ιστορικούς την κρίση του 1907, και πρώτα θύματα, οι τράπεζες. Κάποιοι άλλοι, υποστηρίζουν πως η κρίση ήταν καθαρά εισαγωγίμο «προϊόν» από την Γερμανία, ενώ η μειοψηφία δέχεται την κρίση ως αποτέλεσμα των «ανενεργών» περιουσιακών στοιχείων πολλών τραπεζών. Όποια και να είναι η αιτία, η κρίση γρήγορα ξεπεράστηκε χάρη στο – όπως έχει ήδη ειπωθεί – συγκροτημένο σύστημα της χώρας σε όλους τους τομείς, αλλά κυρίως χάρη στην οργανωμένη και – καθόλα – αποτελεσματική αντεπίθεση 5 μεγάλων τραπεζών, όπου συνέδραμαν τους ασθενέστερους, και σύστησαν ειδικό ταμείο τραπεζικής εγγυοδοσίας για την ασφάλεια των καταθετών και των ισχυρών πιστωτών του εξωτερικού.

2.5.2 Καναδάς

Ένας φυσικός και ένας «τεχνητός» λόγος συνέβαλλαν για την κρίση του 1908 στον Καναδά. Πρωτίστως, μια αποτυχημένη, λόγω συνθηκών, σοδειά και δευτερευόντως μια ενημέρωση από τις κρίσεις του εξωτερικού, ανάγκασαν τις τράπεζες να αναθεωρήσουν, ανεβάζοντας τα επιτόκια και σταματώντας τις χορηγήσεις στους αγρότες. Σύντομα, όμως η κυβέρνηση εξέδωσε ομόλογα δανείζοντας τα στις τράπεζες. Έτσι μια, οξεία, αρκετά ανησυχητική αλλά και μικρή σε διάρκεια κρίση έλαβε τέλος, χάρη στην επιτυχημένη συνεργασία της κυβέρνησης και των τραπεζικών ιδρυμάτων.

2.6 Ἄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Ο Ἄ Παγκόσμιος Πόλεμος (γνωστός και ως Μεγάλος Πόλεμος), που διήρκησε σχεδόν 4 χρόνια (28 Ιουλίου 1914 – 11 Νοεμβρίου 1918), επέφερε μεγάλες αλλαγές σε όλα σχεδόν τα κράτη που συμμετείχαν σε αυτόν, αλλά και σε αυτά που είχαν κρατήσει ουδέτερη στάση. Για παράδειγμα, αμέσως μετά την λήξη του πολέμου η ύφεση χτύπησε ακόμα μια φορά τις ΗΠΑ και την Γηραιά Ήπειρο, καθότι το πλεόνασμα προσφοράς στην πρώτη αναζωπύρωσε τις πληθωριστικές πιέσεις στην δεύτερη. Στις ΗΠΑ όμως η κρίση δεν κράτησε πολύ (μόλις 1 έτος), ενώ αντιθέτως στην Ευρώπη και σε κάποια επιμέρους κράτη, έπληξε την οικονομία τους, και την ίδια την κοινωνική ζωή. Χαρακτηριστικότερη απόδειξη επ' αυτού, δεν θα μπορούσε να είναι άλλο από την Γερμανία και τον περίφημο και αρκετά «ενδιαφέρον» – για πολλούς οικονομολόγους – υπερπληθωρισμό.

2.6.1 Γερμανία

Ο υπερπληθωρισμός της Γερμανίας εκείνης της περιόδου, έχει κινήσει το ενδιαφέρον πολλών μελετητών -οικονομολόγων, ιστορικών κλπ -, και είναι άξιο αναφοράς ότι σχεδόν έναν αιώνα μετά πολλές διαφορετικές απόψεις έχουν αποτυπωθεί για τα αίτια αυτού του φαινομένου. Καταρχάς, η μία άποψη είναι ότι η γερμανική οικονομία είχε πληγεί από την – άδικη - απόφαση για την καταβολή των πολεμικών αποζημιώσεων και την κατάσχεση μεγάλου μέρους του κεφαλαιουχικού της εξοπλισμού, ως ηττημένη στον πόλεμο. Η απόφαση αυτή, πάρθηκε κατά τη

διάρκεια της Συνθήκης των Βερσαλλιών, η οποία είχε ξεκινήσει με πρωτοβουλία του αμερικάνου προέδρου , Woodrow Wilson, και στην οποία δεν είχε γίνει δεκτή η παρουσία γερμανικής αντιπροσωπείας. Στις 19 Μαΐου 1918, υπεβλήθησαν στην Γερμανική κυβέρνηση οι όροι για τον τρόπο καταβολής των χρημάτων ως πολεμικές αποζημιώσεις. Το ερώτημα που γεννάται είναι το εξής: *Από πού θα έβρισκε η Γερμανία αυτά τα χρήματα;* Η οικονομική κατάσταση στην χώρα, ήταν σε αρκετά δεινή φάση. Είναι χαρακτηριστικό και αξίζει της προσοχής, να αναφέρουμε ότι το 1914 η ισοτιμία μάρκου – δολαρίου κυμαίνονταν 1 δολάριο = 4,2 μάρκα, ενώ τα χρόνια του υπερπληθωρισμού έφτασε στο 1 δολάριο = 4,2 τρισεκατομμύρια μάρκα(!). Προτού όμως αναφέρουμε την κατάσταση στη Γερμανία σε όλες τις εκφάνσεις της (κοινωνική, οικονομική, πολιτική κλπ), θεωρούμε ως αρκετά χρήσιμο, να προσδιορίσουμε, την ετέρα κρατούσα άποψη, για τα αίτια του φαινομένου. Σύμφωνα με αυτή ο υπερπληθωρισμός, είναι αποτέλεσμα άστοχης και –ας μας επιτραπεί ο αδόκιμος τούτος όρος – προκλητικής συμπεριφοράς εκ μέρους της κυβερνήσεως (και συγκεκριμένα του Γερμανού Αυτοκράτορα), ήδη από τα χρόνια πριν την έναρξη του πολέμου. Η αφετηρία μας λοιπόν, είναι η απόφαση της Γερμανίας να απομακρυνθεί από τον κανόνα του χρυσού και να χρηματοδοτήσει τις στρατιωτικές δαπάνες της με πολλαπλασιασμό της προσφοράς χρήματος. Πιο συγκεκριμένα, ενώ η Βρετανία χρηματοδοτούσε τις στρατιωτικές της δαπάνες μέσω επιβολής νέων φόρων – οι οποίοι συμπιέζαν μεν το επίπεδο διαβίωσης των πολιτών, δεν το υποθήκευαν δε -, η Γερμανία αποφάσισε να ζήσει με εισοδήματα υψηλότερα και πλασματικά. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά των οικονομολόγων του περιοδικού Economist, τον Αύγουστο 1917, οι οποίοι μεταξύ άλλων ανέφεραν, ότι η Γερμανία είχε επιλέξει τον εύκολο τρόπο χρηματοδότησης, και είχε «ποντάρει» στην νίκη της στον πόλεμο. Αυτό που δεν είχαν υπολογίσει είναι ότι αν επερχόταν η ήττα, το τίμημα θα ήταν ιδιαίτερα βαρύ και στον οικονομικό τομέα με βάση την στρατηγική που είχε εφαρμοστεί.

Αυτές είναι οι δύο –κύριες - διαφορετικές θεωρίες που έχουν αποτυπωθεί έως τώρα στην προσπάθεια να ανακαλύψουμε τις αιτίες του υπερπληθωρισμού. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον όμως, παρουσιάζει και η μελέτη στο εσωτερικό της Γερμανίας, σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής των πολιτών της. Αν πάρουμε ως δεδομένο τις αναφορές των Times τον Ιανουάριο του 1923, οι οποίες αναφέρουν μεταξύ άλλων : «...το μάρκο έπεσε πάλι σήμερα το απόγευμα, πάνω από 80.000 στερλίνες και ουδείς γνωρίζει το που θα φτάσει αυτή η κατάσταση. Η υποτίμηση του γερμανικού νομίσματος επισκίασε τη γαλλική κατάληψη της περιοχής του Ruhr και κανείς δεν ασχολήθηκε με το γερμανικό αίμα που χύθηκε στους δρόμους του Bochum.», «...η κατάσταση οδηγείται ταχύτερα από το αναμενόμενο σε κρίση. Σήμερα η κατάρρευση του μάρκου έφτασε στα πλέον χειρίστα επίπεδα της ιστορίας του : 24.000 έναντι του δολαρίου και 110.000 έναντι της στερλίνας. Στο Χρηματιστήριο ξέσπασε πανικός και η τιμή ορισμένων μετοχών αυξήθηκε κατά 10.000%, χωρίς καμία ένδειξη για το που θα σταματήσει τούτη η κατάσταση...», συνάγουμε ότι η κατάσταση ήταν ιδιαίτερος έκρυθμη. Το χάρτινο χρήμα είχε πλημμυρίσει την αγορά και πάνω από 7.500 εργάτες απασχολούνταν στα αυτοκρατορικά τυπογραφεία. Οι γυναίκες των εργατών πήγαιναν με καρτσάκι (!) κάθε μεσημέρι για να εισπράξουν τον μισθό των συζύγων τους καθότι αυτός άλλαζε διαρκώς. Αβεβαιότητα, ανησυχία και φτώχεια επικρατούσε σε όλη τη

χώρα. Οι κύριοι ζημιωμένοι ήταν οι συνταξιούχοι, οι καταθέτες, οι εργάτες καθώς επίσης και πολλές τράπεζες. Βέβαια, όπως είναι αναμενόμενο, υπήρχαν και κερδισμένοι – ή εκμεταλλευτές όπως τους αποκαλούσε ο λαός – από αυτή την κατάσταση, και αυτοί δεν ήταν άλλοι από τους δανειολήπτες και τους κερδοσκόπους, όπως ο Hugo Stinnes και ο Jacob Michael. Οι τελευταίοι, κατάλαβαν πολύ γρήγορα και σε αρκετά καλό βαθμό την αξία των δανείων σε πληθωριστικό περιβάλλον και εξαργύρωναν τα κέρδη τους σε επενδύσεις σε ακίνητα, προκαλώντας όπως είναι λογικό την εμπάθεια των νομοταγών πολιτών, λόγω της συσσώρευσης πλούτου. Επακόλουθο αυτής της κατάστασης ήταν οι κοινωνικές αναταραχές, και εκεί ακριβώς βρήκαν πρόσφορο έδαφος, διάφορες εθνικιστικές παρατάξεις, συνδικαλιστικές ομάδες καθώς επίσης και ο κομμουνισμός ο οποίος έπιανε τόπο στην εργατική τάξη. Ενώ οι γαλλικές αρχές ασκούσαν όλο και μεγαλύτερες πιέσεις για την αποπληρωμή των πολεμικών αποζημιώσεων στην Γερμανία έχοντας ήδη υπό την κατοχή τους την περιοχή του Ρήνου, τον Οκτώβριο του 1923, το Αμβούργο συγκλονιζόταν, από σοσιαλιστικές διαδηλώσεις και στις 8 Νοεμβρίου ο Αδόλφος Χίτλερ (νέος ακόμη στη πολιτική σκηνή), επιχειρούσε να ανατρέψει την Κυβέρνηση στην Βαυαρία.

Η λύση εν τέλει, δόθηκε μέσα από την πρόταση των Karl Theodor Helfferich και Hjalmar Schacht, η οποία προέβλεπε την κυκλοφορία ενός νέου νομίσματος με την εγγύηση γης ή χρυσού, κατόπιν, βεβαίως, συνεννοήσεως με τον ιδιοκτήτη της Τράπεζας της Αγγλίας Montagu Norman. Στις 15 Νοεμβρίου 1923, μια εβδομάδα μετά την αποτυχημένη προσπάθεια πραξικοπήματος του Χίτλερ, το νέο νόμισμα (Rentenmark), έγινε αποδεκτό από τον γερμανικό λαό και κυκλοφόρησε στην αγορά με ισοτιμία 1 Rentenmark = 1.000.000.000.000 παλαιά μάρκα. Σχεδόν ένα χρόνο αργότερα το Rentenmark αντικαταστάθηκε με το Reichsmark, το οποίο παρέμεινε στη κυκλοφορία μέχρι το 1948. Ως εκ τούτου, η Γερμανία ασκώντας μια αυστηρή νομισματική και δημοσιονομική πολιτική, υπό την καγκελαρία του Gustav Stresemann, και με άμεσο συνεργάτη τον υπουργό οικονομικών Hans Luther, κατάφερε με τη συναίνεση της διεθνούς κοινότητας να ξεπεράσει – έστω με πολλά επώδυνα αποτελέσματα – την κρίση την οποία υπέστη.

Οι λόγοι που αναλύθηκε εκτενέστερα συγκριτικά με τις υπόλοιπες κρίσεις έως τώρα, το φαινόμενο του υπερπληθωρισμού, είναι διότι αφενός αποτελεί ένα - από τα πολλά ακόμη – αποτέλεσμα του Α Παγκοσμίου Πολέμου καθώς και διότι, αποτέλεσε ένα μοναδικό για την εποχή φαινόμενο. Τέλος, η κρίση αυτή αποτελεί και την εξήγηση, στη νοοτροπία των σημερινών Γερμανών πολιτών, σχετικά με την «σφιχτή» τους στάση σε θέματα νομισματικής αλλά και γενικότερα οικονομικής πολιτικής, καθώς επίσης και στο σχεδιασμό του εγχειρήματος του Ευρώ(!).

2.7 Έτος : 1929

Η Μεγάλη Ύφεση : ΗΠΑ

Το κραχ του χρηματιστηρίου του Dow Jones, το 1929, αποτελεί έως και σήμερα ένα μείζον θέμα συζήτησης και ερευνών μεταξύ των οικονομολόγων. Κατά καιρούς, έχουν υποστηριχθεί διάφορες απόψεις και θεωρίες, στις προσπάθειες των επιστημόνων να εξηγήσουν και να

αναλύσουν τα αίτια αυτής της κρίσης. Ξεκινώντας από τα βασικά, θα προσπαθήσουμε να διατυπώσουμε με όσο δυνατόν καλύτερο τρόπο, αυτό το φαινόμενο.

Την Πέμπτη 24 Οκτωβρίου 1929, το χρηματιστήριο της Ν. Υόρκης κατέρρευσε. Ο ιός και ο απόηχος μεταφέρθηκαν – με τα δεδομένα της εποχής – πολύ γρήγορα. Αξίζει να αναφέρουμε μερικά, χρήσιμα για την πορεία της μελέτης μας, στατιστικά στοιχεία. Έως το 1932, το σύνολο των μετοχών του αμερικανικού χρηματιστηρίου, έχασε πάνω από το 90%(!) της αξίας του, το 50% της αμερικανικής οικονομίας είχε απολεσθεί και το 30% του εργατικού δυναμικού είχε χάσει την εργασία του. Ως αφορμή θα μπορούσαμε να ορίσουμε, την κερδοσκοπική αύξηση των μετοχών δύο επιμέρους κλάδων, λίγο πριν την έκρηξη της – γνωστής στην ιστορία και ως – «Μαύρης Πέμπτης» : τον κλάδο της αυτοκινητοβιομηχανίας και του ραδιοφώνου. Τρεις, τον αριθμό, είναι οι βασικές – μεταξύ πολλών ακόμη – θεωρίες που έχουν «ασπαστεί» οι περισσότεροι οικονομολόγοι για τα αίτια.

Σύμφωνα με την *θεωρία της μακροχρόνια στασιμότητας*, η οποία είχε τις βάσεις της στις απόψεις του Keynes, η παραγωγικότητα είχε ξεπεράσει κατά πολύ την κατανάλωση. Το πρόβλημα, λοιπόν, έγκειται στο ότι, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, οι ιδιωτικές επενδύσεις, σε συνδυασμό με τις καινοτομίες της εποχής, καθιστούσαν ανενεργό τον κύριο παραγωγικό συντελεστή, τον άνθρωπο. Το 2007, σε μια επιστημονική του εργασία, ο οικονομολόγος Giovanni Dosi, έγραφε : «...τα εμπειρικά στοιχεία μας δείχνουν ότι στους 2 τελευταίους αιώνες, η σημασία της τεχνολογικής καινοτομίας, αναδείχθηκε σε ουσιαστικό παράγοντα της οικονομικής μεγέθυνσης, βάζοντας στο περιθώριο τον συντελεστή “άνθρωπο”...». Όπως υποστηρίζει αυτή η θεωρία, ήδη 20 χρόνια πριν την «έκρηξη», οι καινοτομίες και η συνεχή προσπάθεια των επιχειρηματιών, να μειώσουν το κόστος παραγωγής, αποδυνάμωναν τον ρόλο του ανθρώπου. Πολλοί, έχασαν την εργασία τους, καθώς ο ηλεκτρισμός εισήλθε στην καθημερινότητα των επιχειρήσεων και με μικρότερο κόστος μπορούσε να επιτευχθεί περισσότερη παραγωγή. Το θέμα, ήταν ότι αυτή η παραγωγή - πλεονασματική γαρ -, αδυνατούσε χρόνο με το χρόνο να βρει «χώρο» στην αγορά να διοχετευθεί, σε συνάρτηση βέβαια και με την αποδυνάμωση της αγοραστικής δύναμης των πολιτών – καταναλωτών, ή με την οριστική αποκοπή τους από τον σταθερό μισθό. Πάνω σε αυτό το αποτέλεσμα, βασίστηκε και η *θεωρία αρνητικής συσσώρευσης του Sklar*, ο οποίος υποστήριζε με τη σειρά του, ότι είναι αδύνατο να αυξηθεί η παραγωγή, ενώ ταυτόχρονα να περιορίζεται η συμβολή του εργατικού δυναμικού στην διαδικασία αυτής. Χαρακτηριστικά αναφέρει : «...η περίοδος της μετάβασης από την φάση της κεφαλαιουχικής συσσώρευσης στην περίοδο της αποψίλωσης, συνέπιπτε με τη σταδιακή απομάκρυνση του εργατικού δυναμικού από την παραγωγική διαδικασία... Η ενέργεια, αφού τιθασεύτηκε από πολύπλοκες μηχανές, παρήγαγε προϊόντα και υπηρεσίες, όπως τα δέντρα παράγουν φρούτα, χωρίς την παρέμβαση του ανθρώπου... Έτσι σταδιακά, ο ρόλος της εποπτείας και του έλεγχου της εργασίας συρρικνώνεται...». Η βασική, όμως, διαφορά αυτής της θεωρίας, σε σχέση με τις υπόλοιπες ήταν, ότι μετά το 1890, όπως υποστήριζε ο Sklar, οι καθαρές επενδύσεις (ιδιωτικές ή δημόσιες), σε νέο εργοστασιακό περιβάλλον συνεχώς μειώνονταν και οι καινοτομίες έκαναν από μόνες τους την «δουλειά». Η τρίτη – κατά σειρά, αλλά και κατ’ ουσία – θεωρία, είναι η *θεωρία της μονοπωλιακής βάσης του*

Carlo. Σύμφωνα με αυτή, ο αριστερός αναλυτής, πιστεύει ότι η κρίση ήταν αποτέλεσμα του γεγονότος ότι από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα με την ανάπτυξη της βιομηχανίας, αλλά ειδικότερα μετά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, αναδύθηκαν μεγάλες καπιταλιστικές αυτοκρατορίες – επιχειρήσεις, οι οποίες με το τεράστιο παραγωγικό δυναμικό, δημιούργησαν μονοπώλια σε αρκετούς κλάδους. Μπορούμε, κάλλιστα, να συνάγουμε ότι το ανυπέρβλητο αυτό παραγωγικό δυναμικό – των μονοπωλιακών επιχειρήσεων-, δεν αντιστοιχούσε σε αύξηση της απασχόλησης, αλλά σε αύξηση άλλων παραγωγικών πόρων (συνάδει η σκέψη του με τις υπόλοιπες θεωρίες!), και ενώ παράλληλα δεν επερχόταν μείωση των τιμών, το χάσμα μεταξύ της παραγωγής και της κατανάλωσης εντεινόταν.

Όπως γίνεται εύκολα κατανοητό, οι οποιοσδήποτε προτεινόμενες ερμηνείες, έχουν έντονες πολιτικές αποχρώσεις και σχετίζονται σε μεγάλο βαθμό με τα γεγονότα της εποχής (πόλεμος, πολιτικές αντιπαραθέσεις, βοήθεια για ανοικοδόμηση της Γηραιάς Ηπείρου κλπ). Κάνοντας μια αποτίμηση αυτών των θεωριών παρ' όλα αυτά, εξάγουμε το συμπέρασμα, ότι και οι τρεις συμφωνούν στο θέμα της αποδόμησης της συμβολής του εργατικού δυναμικού από την παραγωγική διαδικασία. Αυτό ήταν αποτέλεσμα, είτε των καινοτομιών αυτών καθ' αυτών, είτε των ιδιωτικών επενδύσεων, είτε ο συνδυασμός αυτών. Όπως και να έχει όμως, με την βοήθεια της μελέτης και άλλων θεωριών, συνάγουμε ότι για την εποχή εκείνη συνέβαινε κάτι ιδιαίτερος οξύμωρο : δεν ήταν υποχρεωτικό οι επενδύσεις να χρηματοδοτούν την παραγωγή καθότι η καινοτομία διατελούσε πολύ καλά το έργο της.

Στη καθημερινή ζωή των πολιτών τώρα, η κρίση αυτή επηρέασε, σε μεγάλο βαθμό διαβίωση τους. Πολλές επιχειρήσεις έκλειναν η μία μετά την άλλη, πολίτες που μέχρι τότε συγκαταλέγονταν στην μεσαία τάξη, απώλεσαν τα εισοδήματά τους, χάθηκαν περιουσίες και γενικά υπήρχε για μεγάλο χρονικό διάστημα μια ιδιαίτερος έκρυθμη κατάσταση. Αύξηση των απολύσεων και της ανεργίας, γονάτισαν την οικονομική ζωή των ΗΠΑ, φτώχεια και εξαθλίωση επικρατούσε σε όλα τα μήκη της αυτοκρατορίας και ιδιαίτερα στην δυτική πλευρά. Αντιλαμβανόμαστε πλήρως, λοιπόν, ότι αυτή η κρίση ήταν η χειρότερη στην ιστορία την παγκόσμιας οικονομίας, και ορθώς έχει μείνει στην ιστορία ως η *Μεγάλη Ύφεση του 1929*, έως την κρίση του 2007. Πολλοί θεωρούν, ότι κατέχει ακόμη τα πρωτεία, ενώ άλλοι όχι. Αυτό πάντως που όλοι συμφωνούν, είναι ότι δίδαξε πολλά πράγματα τις ΗΠΑ, καθώς και τα άλλα κράτη που μεταφέρθηκε (όπως θα δούμε και παρακάτω), και υπήρξε οδηγός και σημείο κατατεθέν, στην προσπάθεια αποφυγής εκ μέρους των κρατών, τέτοιων ειδών κρίσεων. Παρακάτω παρατίθεται το εξώφυλλο εφημερίδας της εποχής μία ημέρα με το κραχ.

Πηγή: <http://www.theguardian.com/uk>

2.8 Έτος : 1931

2.8.1 Βρετανία

Όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω, η πολιτική της Βρετανίας να βασίσει τις πολεμικές της δαπάνες σε φόρους κατά κύριο λόγο, και έσοδα από εκποίηση δημόσιας περιουσίας, εξ αντιδιαστολής με την Γερμανία που προτίμησε τον δανεισμό, και δη τον εξωτερικό, υπήρξε επιτυχημένη. Σε συνδυασμό με την νίκη των συμμάχων το 1918, όλα έμοιαζαν ιδανικά για την εκ νέου άνοδο της βρετανικής αυτοκρατορίας. Χαρακτηριστικά ο Keynes, σε μια αναφορά του διαπιστώνει «..το σημαντικότερο από όλα ήταν ότι, ο βρετανός πολίτης μπορούσε πλέον να κάνει πολλά πράγματα που σε άλλες εποχές φαινόταν όνειρο μακρινό, και ακόμα καλύτερα ότι αυτά τα θεωρούσε απολύτως φυσιολογικά σε τέτοιο βαθμό ώστε κάθε απόκλιση να θεωρείται σκανδαλώδης..». Η απόφαση όμως της βρετανικής κυβέρνησης, 7 χρόνια αργότερα (ήτοι το 1925), να επαναφέρει την στερλίνα στον κανόνα του χρυσού, ήταν η αρχή για μια καταστροφική οικονομική πολιτική, που θα οδηγούσε σε μεγάλες κοινωνικές αναταράξεις. Το 1931, με το δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας να ανέρχεται στα 120 εκατομμύρια λίρες και σε συνάρτηση με τον κανόνα του χρυσού, πολλά άλλαξαν στην λειτουργία της χώρας. Στο πολιτικό σκηνικό, συνεχείς αντιδράσεις των κομμάτων της αντιπολίτευσης, είχαν ως αποτέλεσμα την οικουμενική κυβέρνηση συνεργασίας τον Αύγουστο του 1931, υπό τον Ramsey MacDonald. Η φορολογία ανέβαινε (ακόμα και κατά 25%!), η εκποίηση της δημόσιας περιουσίας το ίδιο, και οι μισθοί περικόπηκαν κατά 10-25%. Οι έντονες κοινωνικές αναταράξεις, και ειδικότερα η αντίδραση του πολεμικού ναυτικού της χώρας σε όλες αυτές τις αλλαγές, οδήγησε την Βρετανία σε μία έκρυθμη κατάσταση. Χρειάστηκε, εν τέλει να γίνουν πολλές αλλαγές, ακόμη και σε πρόσωπα, καθότι οι νέοι ηλικιακά ηγέτες, δεν είχαν τόση μεγάλη πίστη στον κανόνα του χρυσού. Ως εκ τούτου, τα δάνεια, τα οποία σύναψε η Τράπεζα της Αγγλίας, συνολικού κόστους άνω των 200 εκατομμυρίων, αλλά κυρίως η απόσχιση της στερλίνας από τον κανόνα του χρυσού βοήθησαν την χώρα να ξεπεράσει την κρίση, το όνειρο όμως της βρετανικής αυτοκρατορίας μετά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, είχε ήδη προλάβει να εγκαταλειφθεί.

2.9 Έτος : 1937

2.9.1 ΗΠΑ

Τον Μάρτιο του 1933, η εκλογή στις ΗΠΑ του Roosevelt, σηματοδοτήθηκε με την εγκατάλειψη του κανόνα του χρυσού σε ακόμη μια χώρα. Σε λόγο του ο Roosevelt, είχε αναφέρει : «...ο κόσμος δεν μπορεί να είναι δέσμιος στην τεχνητή σταθερότητα των αγορών συναλλάγματος που καθορίζουν ορισμένες ισχυρές χώρες.. η ορθή οικονομική διαχείριση ενός κράτους έχει μεγαλύτερη σημασία για την ευημερία της κοινωνίας του, από την συναλλαγματική του ισοτιμία...».

Τον Ιούλιο όμως, του 1937, η κυβέρνηση αποφάσισε άμεσες περικοπές στον προϋπολογισμό και η οικονομία γρήγορα εισήλθε σε φάση ύφεσης. Η ανεργία μέσα σε ένα έτος αυξήθηκε από 14,3% σε 19%, η κατανάλωση περιορίστηκε και η παραγωγή έπεσε (στο τελευταίο «βοήθησε» και κλιματολογική καταστροφή εκείνης της χρονιάς). Ο Roosevelt, αντέδρασε, προσπαθώντας να πατάξει το μονοπώλιο και δίνοντας ακόμα μεγαλύτερες παροχές (όπως πχ ασφάλεια επί φυσικών καταστροφών, πιο ελαστικά κριτήρια στις χορηγήσεις δανείων κλπ) στους αγρότες. Αυτό που έμεινε από αυτή την ύφεση η οποία ξεπεράστηκε το 1941 (με την συνδρομή και άλλων παραγόντων βλ Β' Παγκόσμιος Πόλεμος), είναι η άποψη των επιχειρηματιών ότι το New Deal (πολιτική του Roosevelt), ήταν εχθρικό στην επιχειρηματικότητα γενικότερα καθώς και η ονομασία που έδωσε σε αυτή την κρίση ο τύπος χαρακτηρίζοντας την «Ρουσβελτιανή ύφεση».

2.10 Έτος : 1949

2.10.1 ΗΠΑ

Το 1949, μία σύντομη – σε διάρκεια και αντίκτυπο – κρίση έκανε την εμφάνιση της, στις ΗΠΑ. Πριν την εμφάνιση της, ο Πρόεδρος Truman είχε ζητήσει την εφαρμογή διασταλτικού δημοσιονομικού προγράμματος (το λεγόμενο «Fair Deal»), η χρηματοδότηση του οποίου θα γινόταν με αύξηση της φορολογίας. Όπως ήταν λογικό η σύγχυση, ήταν αναπόφευκτη. Η χώρα δεν είχε τόσο μεγάλη εμπλοκή στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και ακόμη και σήμερα απασχολεί την ακαδημαϊκή κοινότητα πως ήταν η πρώτη μετά το τέλος του, που υπέστη σοβαρές συνέπειες από την οικονομική της πολιτική. Το δημοσιονομικό πλεόνασμα του 1948 ήταν στο 4,6%, ενώ μόλις το 1949 έπεσε στο 0,2%, για να μεταβληθεί σε έλλειμμα το 1950 σε 1,1%. Η χώρα υπέστη ακόμη μια ύφεση, στην ιστορία της, και όπως θα δούμε και παρακάτω, δεν θα μάθαινε ούτε από αυτό το λάθος της.

2.11 Έτος : 1953

2.11.1 ΗΠΑ

Οι πληθωριστικές πιέσεις που είχαν εκδηλωθεί αμέσως μετά τον πόλεμο της Κορέας καθώς και το ύψος των αμυντικών δαπανών, ήταν δύο παράγοντες που έφεραν σε δύσκολη θέση την κυβέρνηση και την Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ. Η περιοριστική νομισματική πολιτική που ακολουθήθηκε, περιόρισε εν μέρει το πρόβλημα, όμως στα μέσα περίπου του 1953, και μετά την εκλογή του 33^{ου} Προέδρου των ΗΠΑ (Dwight D. Eisenhower) ο συνδυασμός της αύξησης των

επιτοκίων και της συνεχιζόμενης αύξησης δημοσίων δαπανών – παρά την προαναφερθείσα πολιτική - είχε ως αποτέλεσμα, την κατακόρυφη μείωση των ιδιωτικών επενδύσεων και ως εκ τούτου η ζήτηση ακολούθησε το ίδιο μονοπάτι. Από τα 2 χαρακτηριστικότερα και αξιομνημόνευτα σημεία της εποχής, το δεύτερο ήταν αυτό που συνέβαλε στην αντιμετώπιση του προβλήματος. Ιδρύθηκε το Συμβούλιο Οικονομικών Εμπειρογνομόνων (CEA), και αυτή ήταν η 1^η φορά στην ιστορία των ΗΠΑ, όπου ο Πρόεδρος ζητούσε – επίσημα – προτάσεις/συμβουλές οικονομικής πολιτικής από πρόσωπα εκτός κυβέρνησης. Εν τέλει, οι Arthur Frank Burns και Neil Herman Jacoby (διακεκριμένοι οικονομολόγοι της εποχής), ανέλαβαν το δύσκολο έργο ανοικοδόμησης της αγοράς, με την χάραξη της πολιτικής τους να βασίζεται στο ότι θα έπρεπε η αμερικάνικη οικονομία να βρει τρόπους να παράγει όσο το δυνατόν περισσότερα αγαθά. Το πρώτο (βάσει χρονολογικών κριτηρίων και μόνο) αξιοσημείωτο γεγονός εκείνης της εποχής ήταν, ότι για πρώτη φορά, επίσης, στην ιστορία των ΗΠΑ το 1952, το Ανώτατο Δικαστήριο περιόρισε την δύναμη του Προέδρου των ΗΠΑ στο θέμα των κρατικοποιήσεων, με αφορμή την υπόθεση της κρατικοποίησης ή μη της ιδιωτικής εταιρείας χαλυβουργίας Youngstown Sheet & Tube Co. v. Sawyer.

2.12 Έτη : 1957-1958

Ο κύριος λόγος που εξετάζεται αυτή η περίοδος, είναι διότι υπήρξε το «μαγείρεμα ενός πιάτου», που θα σερβιριζόταν λίγα χρόνια αργότερα, ήτοι στις αρχές του 1970 με το ξέσπασμα της πρώτης πετρελαϊκής κρίσης. Ενώ λοιπόν η λειτουργία νέων αποτελεσματικών θεσμών, όπως η ίδρυση του συστήματος του Bretton Woods, το Σχέδιο Marshall, και η στρατιωτική ομπρέλα του NATO, είχε θετικό αντίκτυπο στην λειτουργία των κρατών και αγορές άνθιζαν, υπήρχε έντονη ανησυχία – η οποία εκτός των άλλων φανερώνεται και από τα λόγια του Βρετανού πρωθυπουργού Harold Macmillan το καλοκαίρι του 1957 – στις κυβερνήσεις, στην προσπάθεια τους να μην επικρατήσει ο πληθωρισμός και η παράλογη κατανάλωση. Η κρίση λοιπόν του 1958, χτύπησε καταρχάς τις φτωχότερες χώρες, που αντιμετώπιζαν το πρόβλημα της ανεπάρκειας πρώτων υλών, και εν συνεχεία υποχώρησαν οι επενδύσεις. Οι χώρες της Ευρώπης στηρίχθηκαν περισσότερο στους δικούς τους πόρους, και ως εκ τούτου η παραγωγή στις ΗΠΑ έπαυε να έχει αντιστοιχία με τη ζήτηση και συγκεκριμένα αυτή του εμπορίου. Πληθωρισμός και ανεργία έκαναν για πρώτη φορά της εμφάνισή τους ταυτόχρονα. Όπως όμως συμβαίνει σε κάθε τέτοια περίπτωση, υπήρξαν και κερδισμένοι σε αυτή τη κρίση με πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα ανθρώπων που προσπάθησαν να στήσουν καινούριου είδους επιχειρήσεις π.χ. Sports Illustrated, Burger King, Hyatt κλπ.

2.13 Έτος : 1960

2.13.1 ΗΠΑ

Η ύφεση στις ΗΠΑ το 1960, δεν ήταν τίποτε άλλο από το τελευταίο και λιγότερο επώδυνο εμπόδιο που είχε να περάσει η χώρα πριν την ανάπτυξη της επόμενης δεκαετίας. Το πρόβλημα λοιπόν είχε ξεκινήσει από την εφαρμογή περιοριστικής νομισματικής πολιτικής στα τέλη του

1959, η οποία δεν συνοδεύτηκε από διασταλτική δημοσιονομική πολιτική και αποτέλεσμα την υπονόμευση του μηχανισμού της οικονομίας και συνεπώς, της ύφεσης. Η κόντρα (γνωστή και μη εξαιρετέα), των συμφερόντων της κυβέρνησης και της Κεντρικής Τράπεζας συνετέλεσε αποφασιστικά. Η κρίση ξεπεράστηκε γρήγορα, χάρη στα αποτελεσματικά μέτρα του μόλις νεοεκλεγμένου John F. Kennedy. Ελάφρυνε τη φορολογία, αυξήθηκαν οι επενδύσεις, εκπαιδεύτηκαν και «διοχτετεύτηκαν» στην αγορά εργασίας οι στρατιώτες από τον πόλεμο του Βιετνάμ – κάτι που προκαλεί ιδιαίτερο θαυμασμό, διότι από στρατιώτες μετατράπηκαν σε εξειδικευμένα στελέχη στην αγορά εργασίας, και γενικότερα έθεσε τις σωστές βάσεις σε όλους τους τομείς της κοινωνίας (παιδεία, υγεία κλπ), για μια χρυσή δεκαετία.

Χρήζει αναφοράς μία φράση του στο λόγο που εκπόνησε αμέσως μετά την εκλογή του, στις 20 Ιανουαρίου 1961, ο John F. Kennedy : «...ας μην διαπραγματευόμαστε με φόβο, δεν έχουμε κανέναν να φοβηθούμε..όμως παράλληλα μην φοβόμαστε να διαπραγματευτούμε..έχουμε πολλά να επιτύχουμε..».

2.14 Έτος : 1967

2.14.1 Βρετανία

Η κερδοσκοπία που έλαβε μέρος στη Βρετανία τη δεκαετία του 1960, ήταν ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά μηνύματα μιας ενδεχόμενης νομισματικής κρίσης. Επιπρόσθετα, η κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας (απεργίες, ισχυρές πολιτικές αντιπαραθέσεις), συντελούσαν την δεύτερη αιτία αυτής της κρίσης. Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, έπεσε και οι εξαγωγές στα μεγάλα λιμάνια της χώρα το ίδιο. Ήταν πλέον κάτι παραπάνω από επείγον, να υποτιμηθεί η στερλίνα και αυτό διότι σύντομα η χώρα θα κατέληγε σε μεγαλύτερο – και διαρκώς αυξανόμενο – πληθωρισμό. Μόλις το Νοέμβριο του 1967, ο πρωθυπουργός ανακοίνωνε την «*Επιχείρηση Πατριάρχης*», και έτσι μέσα σε μία εβδομάδα η στερλίνα υποτιμήθηκε κατά 14,3% (ήτοι από 2,8 σε 2,4 δολάρια). Στις χώρες της Γηραιάς Ηπείρου, αλλά και στις ΗΠΑ επικράτησε έντονη ανησυχία, για την τύχη των δικών τους νομισμάτων. Η Γερμανία, με το κατάλοιπο της πληθωριστικής της φοβίας, φοβήθηκε ότι η κατάσταση θα οδηγηθεί σε μια γενικευμένη οικονομική κρίση, οι ΗΠΑ ανησυχούσαν για κερδοσκοπική επίθεση εναντίον του δολαρίου, ενώ η Γαλλία βρέθηκε στην δύσκολη θέση να υποτιμήσει και αυτή με τη σειρά της το φράγκο. Εν τέλει, το 1971, ο πρόεδρος των ΗΠΑ, Nixon, ανακοίνωσε το τέλος του συστήματος του κανόνα του χρυσού, ενώ η Γερμανία είχε ήδη ανατιμήσει το μάρκο της, και γενικώς οι χώρες έπαψαν να έχουν αυτόν τον κανόνα ως γνώμονα για την νομισματική τους πολιτική. Ο κόσμος έμπαινε πλέον στο επόμενο στάδιο.

2.15 Έτος : 1973

Η 1^η πετρελαϊκή κρίση

Τον Σεπτέμβριο του 1960, στην πόλη Βαγδάτη του Ιράκ, οι ακόλουθες χώρες : Ιράν, Ιράκ, Κουβέιτ, Σαουδική Αραβία και Βενεζουέλα, συμφώνησαν για την δημιουργία ενός οργανισμού

(OPEC), που σκοπό θα είχε την προάσπιση των συμφερόντων αυτών σε ότι είχε να κάνει με την παραγωγή πετρελαίου. Δεκατρία χρόνια αργότερα, και ενώ και άλλες χώρες έχουν προσχωρήσει στην συμμετοχή τους στον οργανισμό, ξεσπά η 1^η πετρελαϊκή κρίση. Πιο συγκεκριμένα, τον Οκτώβριο του 1973, οι χώρες του OPEC, κήρυξαν εμπάργκο στις εξαγωγές πετρελαίου, ως απάντηση στην απόφαση των ΗΠΑ, να ενισχύσουν τον ισραηλινό στρατό, στον πόλεμο του Yom Kippur. Ήταν όμως αυτό το πραγματικό αίτιο; Πριν δώσουμε απάντηση στο ερώτημα, καλό θα ήταν να παραθέσουμε ένα δεύτερο ερώτημα που φαντάζει λίγο ρητορικό, όμως μόνο τέτοιο δεν είναι. Οι πολιτικές οδήγησαν στην οικονομική κρίση του 1973, ή η οικονομία όρισε καινούριες πολιτικές εκείνη την εποχή;

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, εκείνη την εποχή, στις 15 Αυγούστου 1971, οι ΗΠΑ ανακοίνωναν την αποδέσμευση του δολαρίου από τον κανόνα του χρυσού. Η Βρετανία και υπόλοιπες χώρες, ακολούθησαν. Για τους οικονομολόγους, επικράτησε ένα «σύστημα κυμαινόμενων ισοτιμιών», όμως η ρεαλιστική πλευρά του θέματος μας υποδεικνύει, ότι υπήρξε ένα νομισματικό σύστημα σε πλήρη αταξία. Οι τράπεζες με τη σειρά τους, έλαβαν την απόφαση να μειώσουν τα επιτόκια με αποτέλεσμα την αύξηση των διαθεσίμων στην αγορά και την υποτίμηση, πρώτα του αμερικάνικου νομίσματος και εν συνεχεία και των υπολοίπων. Για τις χώρες του OPEC, αυτό σήμαινε λιγότερης αξίας εισόδημα ακριβώς για την ίδια ποσότητα πώλησης. Και ενώ οι χώρες της Δύσης προσπαθούσαν να συνέλθουν από τις υποτιμήσεις, η απάντηση των πετρελαιοπαραγωγικών χωρών ήταν άμεση «..η τιμή του πετρελαίου πλέον θα εκφράζεται σε χρυσό και ως εκ τούτου θα αυξηθεί..». Η αδυναμία του οργανισμού να υιοθετήσει σωστούς μηχανισμούς τιμολογιακής πολιτικής τα προηγούμενα χρόνια, ήταν εμφανής, όμως τώρα η αύξηση της τιμής του πετρελαίου δεν ήταν τίποτε άλλο παρά μια λογική προσαρμογή στις νέες συνθήκες που επικρατούσαν διεθνώς με την – σιωπηρή – κατάργηση του κανόνα του χρυσού. Επιπρόσθετα, με μπροστάρη τον Σάχη της Περσίας, οι πετρελαιοεξαγωγικές χώρες αντέδρασαν στην συνεχή αύξηση των τιμών των προϊόντων που εισήγαγαν από τη Δύση π.χ. τσιμέντο ζάχαρη, σιτάρι, και αποφάσισαν πλέον ότι αύξηση θα υπάρξει και στην τιμή του πετρελαίου. Ούτως ή άλλως, ήταν το μόνο αγαθό που εξήγαγαν και έπρεπε να το εκμεταλλευτούν. Είχαν διδαχθεί πλέον από τα λάθη του παρελθόντος. Η αντίδραση των ΗΠΑ, που εκείνο τον καιρό είχε αρχίσει να αμφισβητείται η κυριαρχία της ακόμη και στις χώρες της Λατινικής Αμερικής (παρόλο που η στήριξη της στο πραξικόπημα του Πινοσέτ στη Χιλή της έδινε κάποιο υποτυπώδες έρεισμα, καθότι η συμβολή της στην αναχαίτιση των σοσιαλιστών ανταρτών δεν ήταν ουσιαστική), ήταν με απόφαση του Προέδρου Νίxon, να σταλεί περισσότερη βοήθεια στον ισραηλινό στρατό, στις 12 Οκτωβρίου του 1973. Μόλις 4 μέρες αργότερα, ο OPEC ανακοίνωνε την αύξηση της τιμής του πετρελαίου κατά 70%(!), και ακόμα χειρότερο μια μέρα μετά κηρύχθηκε εμπάργκο για πολλές χώρες. Για τους ανωτέρω λόγους συμπεραίνουμε, ότι η πολιτική οδήγησε στην αύξηση της τιμής του μαύρου χρυσού, και αυτή με τη σειρά σε πολιτικές αντιδράσεις. Ένας φαύλος κύκλος, δηλαδή.

Στο δια ταύτα τώρα, ο χειμώνας του 1974, έμοιαζε για τις περισσότερες χώρες βαρύς. Τεράστιες ουρές στα βενζινάδικα έκαναν δύσκολη την κυκλοφορία σε πολλούς τομείς της κοινωνίας

(μεταφορές κλπ), ενώ η τιμή πώλησης του πετρελαίου «απαγόρευε» την θέρμανση στα σπίτια και στους χώρους εργασίας. Σημαντική ήταν και η πτώση του χρηματιστηρίου της Ν. Υόρκης τον Ιούνιο του 1974, του οποίου οι απώλειες ξεπερνούσαν τα 97 εκ. δολάρια, φυσικό επακόλουθο βέβαια της αύξησης της τελικής τιμής πώλησης του πετρελαίου από 38,5σέντς το 1973 σε 55,1σέντς το 1974. Οι χώρες προσπάθησαν να αντιδράσουν, έκαστη με τα δικά της μέτρα. Στην Βραζιλία άρχισαν να παράγουν καύσιμα ακόμη και από ζαχαροκάλαμα με μια ανάμειξη βενζίνης και αιθανόλης, στο Ισραήλ ο Harry Zvi Tabor, κατασκεύασε τον πρώτο ηλιακό θερμοσίφωνα, στην Ιαπωνία στράφηκαν στον νέο κλάδο των ηλεκτρονικών. Στην Βρετανία προσπάθησαν να βρουν κάποια χρυσή τομή με τις χώρες του OPEC, μέσω της άριστης διπλωματίας, στην Σοβιετική Ένωση προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και κατά αυτόν τον τρόπο προσπάθησαν και άλλες χώρες να μην επηρεαστεί η καθημερινή τους ζωή από την αύξηση της τιμής του μαύρου χρυσού. Σύντομα έκαναν την εμφάνιση τους και άλλα μέτρα, όπως η απαγόρευση μεταφορών τις Κυριακές στην Βρετανία, Γαλλία και Νορβηγία, ή η έκδοση δελτίων διανομής βενζίνης και πετρελαίου στην Σουηδία, ή ακόμη και ποινή φυλάκισης στην Ολλανδία για όσους ξεπερνούσαν το επιτρεπτό όριο κατανάλωσης. Τέλος ακόμη και στον τομέα της αυτοκινητοβιομηχανίας, με πρωτοπόρους τις εταιρίες Peugeot, Renault, Fiat από την Ευρώπη και Toyota, Datsun, Mazda και Honda από την Ιαπωνία, το ενδιαφέρον στράφηκε στην κατασκευή αυτοκινήτων μικρότερου βάρους και χαμηλότερης κατανάλωσης. Επί της ουσίας, πολλά άλλαξαν σε πολιτικό επίπεδο, καθώς πλέον ο «πόλεμος» μεταξύ των ηγετιδων δυνάμεων εκείνης της εποχής (ΗΠΑ και Σοβιετική Ένωση), είχε εισέλθει σε νέα δεδομένα. Οι πετρελαιοπαραγωγικές χώρες απέκτησαν δύναμη, η οποία όμως πολύ σύντομα και ιδιαίτερα μετά την 2^η πετρελαϊκή κρίση (ήτοι το 1979), θα έχανε την αξία της. Πολλά άλλαξαν όμως και σε κοινωνικό επίπεδο, καθώς πλέον οι περισσότερες χώρες στράφηκαν στην ανεύρεση νέων πηγών ενέργειας και η δυναμική του πετρελαίου στην αγορά άρχισε να χάνει έδαφος. Επιπρόσθετα, οι νέες τεχνολογίες και οι συνθήκες που επικρατούσαν, βοήθησαν έτσι ώστε να κατασκευαστούν νέα μέσα που θα έκαναν την ζωή του ανθρώπου ευκολότερη τα επόμενα χρόνια όπως π.χ. ηλιακός θερμοσίφωνα, μικρότερα αυτοκίνητα, κλιματισμός κλπ..

2.16 Έτη : 1973-1975

2.16.1 Βρετανία

Η τραπεζική κρίση της 3τίας 1973-1975, έχει τεράστιο ενδιαφέρον, διότι παρότι η βιβλιογραφία είναι μικρή για αυτή τη περίπτωση, εντούτοις έχει πολλά κοινά σημεία με την *Subprime crisis* του 2007. Η ενεργειακή κρίση (όπως αναφέρθηκε ανωτέρω), η περικοπή των επιτοκίων και η πτώση των τιμών στην αγορά ακινήτων, έπληξαν τα μικρομεσαία χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, τα οποία είχαν χορηγήσει δάνεια πολύ μεγαλύτερα των υποθηκών τους. Η Τράπεζα της Αγγλίας, καταρχάς προτίμησε να κρατήσει μια στάση απραξίας. Βλέπουμε λοιπόν, ότι όπως και το 2007, η χαλαρότητα των χορηγήσεων των κριτηρίων για την χορήγηση δανείων και η – περίεργη – πληθωριστική πολιτική που ακολούθησε η κυβέρνηση, είχε αντίστροφο αποτέλεσμα από το

προβλεπόμενο. Η ανεργία κάλπαζε, οι απεργίες αυξάνονταν μέρα με τη μέρα και πολύς κόσμος γκρέμιζε το όνειρο του για μια σίγουρη «στέγη». Οι κερδοσκόποι όμως και εδώ, με την ανοχή του κράτους κέρδισαν πολλά εκατομμύρια, και όπως αναφέρει χαρακτηριστικά η Margaret Reid⁴, «..η κερδοσκοπία είχε γίνει πλέον αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής εργασίας των χρηματιστών και των τραπεζιτών..όπως και οι κρίσεις..». Κάτι ανάλογο δηλαδή, όπως θα δούμε και παρακάτω, με την περίπτωση των ΗΠΑ, την 1^η δεκαετία του 21^{ου} αιώνα. Εν τέλει η Τράπεζα της Αγγλίας, κατάφερε με χορηγήσεις δανείων να σώσει την κατάσταση (η «σωσίβια λέμβος» είχε κόστος άνω των 100εκ. στερλίνων), όμως σε πολιτικό επίπεδο η παραίτηση του πρωθυπουργού Edward Heath, στις 4 Μαρτίου 1974, άνοιξε τον δρόμο εσωκομματικά για την άνοδο της Thatcher.

2.17 Έτος : 1979

Η 2^η πετρελαϊκή κρίση

Μία πολιτική επανάσταση, στο Ιράν, το Νοέμβριο του 1978, που μεταφράστηκε σε μία απεργία 37.000 εργατών στα κρατικά διυλιστήρια, οδήγησε καταρχάς σε περιορισμό της παραγωγής πετρελαίου, από 6 εκατομμύρια σε 1,5 βαρέλι ημερησίως. Δευτερευόντως, ο Σάχης της Περσίας, εγκατέλειψε τη χώρα, 3 μήνες αργότερα, και ο θρησκευτικός ηγέτης Χομεϊνί, ανέλαβε την εξουσία. Ο πανικός κυριέυσε στις αγορές και ο ΟPEC, αποφάσισε σε αύξηση της παραγωγής για να αντισταθμιστεί το χαμένο έδαφος. Οι τιμές οδηγήθηκαν σε υπερβολικά επίπεδα, και οι ουρές στα βενζινάδικα, έφερναν εικόνες του 1973. Η τιμή του αργού πετρελαίου από 15,85 δολάρια τους προηγούμενους μήνες, εκτοξεύθηκε σε 39,5 δολάρια. Χώρες όπως η Βενεζουέλα, η Νιγηρία και το Μεξικό αύξησαν και αυτοί με τη σειρά τους την παραγωγή για να κερδίσουν έδαφος στην αγορά. Οι ΗΠΑ και η Ευρώπη, άρχισαν να προμηθεύονται από τον κόλπο Prudhoe στην Αλάσκα και την Βόρεια Θάλασσα. Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ, Jimmy Carter, σε ομιλία του στις 15 Ιουλίου 1979, αναφέρθηκε μεταξύ άλλων, στην ανάγκη της χώρας για εσωτερική επένδυση (μέσω αγοράς ομολόγων από Αμερικανούς πολίτες), στο τομέα των συνθετικών καυσίμων, καθώς και στην εκμετάλλευση νέων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Παράλυση και στασιμότητα, εν μέσω πληθωρισμού και ανεργίας επικρατούσε στην ηγέτιδα δύναμη. Η κατάσταση, ήταν πλέον εκτός ορίων καθώς τα κατάλοιπα της προηγούμενης κρίσης αναδείκνυαν με τον πιο εμφαντικό τρόπο, την έλλειψη παραγωγικότητας, πειθαρχίας και την ύπαρξη αλόγιστης κατανάλωσης εισαγόμενων προϊόντων. Όμως, οι νέες ανακαλύψεις πετρελαίου εκτός Περσικού Κόλπου και η μείωση των τιμών αυτού λόγω της πλούσιας παραγωγής από άλλες χώρες ή περιοχές (Τέξας, Οκλαχόμα, Λουιζιάνα, Κολοράντο Ουαϊόμιγκ και Αλάσκα), έθεσαν σε δεύτερη μοίρα το πλάνο του Carter, συνεπικουρούμενου βέβαια και του γεγονότος της ανόδου

⁴ Margaret Reid, υπήρξε αυστραλιανή πολιτικός

στην εξουσία του Reagan. Οι ΗΠΑ, πλέον είχαν πάρει το μάθημα τους και τα επόμενα χρόνια, οι προσπάθειες (οργανωμένες και μεθοδικές), για την ανεύρεση νέων πηγών ενέργειας θα εντεινόταν. Εν τω μεταξύ, μετά τις αυτοκινητοβιομηχανίες της Ευρώπης και της Ιαπωνίας το 1973, πλέον και αυτές των ΗΠΑ (Ford, Chrysler, General Motors), θα ξεκίναγαν την παραγωγή μικρότερων αυτοκινήτων. Η 2^η πετρελαϊκή κρίση, παρόλο που δεν είχε τον αντίκτυπο της 1^{ης}, έχει υποστηριχθεί ότι ήταν μια τεχνητή κρίση, λόγω της – επιλεγμένης για πολλούς - έλλειψης πετρελαίου που στόχο είχε την άνοδο των τιμών. Ίσως τελικά, οι πετρελαϊκές εταιρίες να ευθύνονται περισσότερο, από τους 37.000 απεργούς του Ιράν. Ίσως τελικά, η κερδοσκοπία να είναι αυτοσκοπός του – έχων τη «δύναμη» – ανθρώπου.

2.18 Έτος : 1980

2.18.1 ΗΠΑ

- i. Η ύφεση των Αρχών
- ii. Η κρίση των στεγαστικών δανείων

Μια «φούσκα» στην αγορά ακινήτων, και μια σύγκρουση συμφερόντων, οδήγησε στις κρίσεις των στεγαστικών δανείων και αυτής των αρχών καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980. Ξεκινώντας από τη δεύτερη, οι αλλαγές που είχαν επέλθει στο παγκόσμιο σκηνικό μετά την 2^η πετρελαϊκή κρίση καθώς και οι διαφορές πλέον στους όρους της ελεύθερης αγοράς, ήταν ερωτήματα που έπρεπε να απαντήσει κάθε χώρα της Δύσης. Στο 1^ο εξάμηνο του 1980, ο ρυθμός ανάπτυξης υποχώρησε κατά 8% στις ΗΠΑ. Η FED, είχε αποφασίσει να αυξήσει τα επιτόκια στα πλαίσια μιας περιορισμένης νομισματικής πολιτικής. Σε ένα περιβάλλον χαρακτηριζόμενο ήδη από μεγάλο πληθωρισμό, το χτύπημα στην οικονομική δραστηριότητα της χώρας ήταν βαρύ. Ενώ λοιπόν, ο νεοεκλεγείς Πρόεδρος, Reagan, έθεσε ένα νέο κυβερνητικό σύστημα που είχε βάσεις στις φορολογικές ελαφρύνσεις, η Κεντρική Τράπεζα, προσπαθούσε να ελέγξει το πληθωρισμό αυξάνοντας ακόμη περισσότερο τα επιτόκια. Στις αρχές του 1980 το επιτόκιο έφτανε το 11,2%, ενώ μόλις τον Ιούνιο του 1981 στο 20%(!). Απεργίες από εξαγριωμένους χαμηλόμισθους, αποκλεισμοί κεντρικών λεωφόρων από αγανακτισμένους ανέργους και μια σειρά αποδοκιμασιών από μέρους των επιχειρηματιών, έκαναν την εμφάνισή τους. Στην προσπάθεια της να αποφύγει τον εχθρό που άκουγε στο όνομα στασιμοπληθωρισμός, η κυβέρνηση εξέδωσε ένα σχέδιο (γνωστό και ως *Reagonomics*), με το οποίο περιορίζε τις δαπάνες, περιέκοβε την φορολογία και προέβλεπε λιγότερες παρεμβάσεις του κράτους στην λειτουργία της οικονομίας (κάτι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, ειδικότερη αναφορά στις επόμενες γραμμές), και θα ασκούσε περιορισμένη νομισματική πολιτική. Όλα αυτά σε μία νέα βάση δεδομένων συνεργασίας με την FED. Πράγματι μόλις στα τέλη του 1982, η ανεργία περιορίστηκε κατά 3%, ενώ ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ έφτασε πάνω από 8,5%.

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, στην ήδη «τραυματισμένη» οικονομία των ΗΠΑ (αύξηση επιτοκίων, πληθωρισμός και ανεργία), ένα ακόμα χτύπημα, έπληξε την καθημερινή ζωή και χιλιάδες άνθρωποι έβγαιναν στους δρόμους. Αυτή τη φορά, όχι μόνο για να διαδηλώσουν, αλλά και επειδή είχαν χάσει τα ακίνητα τους. Κατάσταση τραγική και συνάμα χαώδης. Τι είχε συμβεί; Όταν στις αρχές αλλά και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70, οι συνεταιριστικές τράπεζες⁵, ξέφευγαν του ρόλου τους και παιχνίδια καθαρής κερδοσκοπίας λάμβαναν μέρος, η ανάγκη για παρέμβαση της πολιτείας, και άμεσης αναβάθμισης του νομοθετικού πλαισίου, ήταν πλέον εμφανής. Οι δύο νόμοι που ψήφισε η κυβέρνηση Reagan, και η Γερουσία, ήταν αφενός η υποχρεωτική συμμόρφωση στους κανόνες της FED, εκτός από τα επιτόκια καταθέσεων, και το επιτρεπτό των συγχωνεύσεων αυτών των τραπεζών χωρίς κανένα κόλλημα, και αφετέρου η σταδιακή υποχώρηση της Πολιτείας από τον εποπτικό έλεγχο των. Πρακτικά, αυτό σήμαινε, ότι οι διαχειριστές των συνεταιριστικών τραπεζών είναι πλέον σε θέση να χορηγούν δάνεια για απόκτηση στέγης, στην συνέχεια να τα πωλούν (ξεφορτώνοντας τα από τον ισολογισμό τους) και οι χρηματιστές που θα αναλάμβαναν πλέον θα μπορούσαν τα «πακετάρουν» με ομόλογα δημοσίου και να τα διαθέτουν ελεύθερα στην αγορά. Στον βωμό της «ελεύθερης αγοράς», στήθηκε ένα τεράστιο παιχνίδι κερδοσκοπίας, μεγαλύτερο αυτού που καλούταν να λύσει η Πολιτεία πριν την ψήφιση των νόμων. Η αλόγιστη και ανορθολογική συμπεριφορά πολλών τραπεζιτών και χρηματιστών είχε βάση. Μπορούσαν να δημιουργήσουν το χειρότερο είδος δανείου και στην πορεία να το ασφαλίσουν με δημόσιο χρήμα (μέσω ομολόγων) και να το πουλήσουν. Η κρατική εξασφάλιση, εξέτρεφε το θράσος σε διαχειριστές, χρηματιστές και ασφαλιστές να γνωρίζουν ότι σε οποιαδήποτε κίνηση κι αν προβούν κανείς δεν μπορεί να τους τιμωρήσει, καθώς *ποιος θα έβαζε σε κίνδυνο τις περιουσίες των Αμερικανών ψηφοφόρων(;)*. Στα μέσα της δεκαετίας, όταν η κτηματαγορά κατέρρευσε, και η «φούσκα» έσκασε, οι πτωχεύσεις των τραπεζών αυτών έγιναν καθημερινό φαινόμενο, με ανάμιξη πολλές φορές και Γερουσιαστών αλλά και επιφανών προσώπων π.χ. John McCain, Neil Bush (αδερφός του μετέπειτα Προέδρου George W. Bush). Η λύση δόθηκε με την εκ νέου ψήφιση ενός νόμου τον Αύγουστο του 1989, ο οποίος προέβλεπε ανάληψη των χρεών από το αμερικανικό δημόσιο, και την δημιουργία οργανισμών αυστηρότερης εποπτείας. Αυτά όμως τα μέτρα δεν είχαν αναδρομική ισχύ που σημαίνει ότι ίσχυαν για το μέλλον και τα καινούρια δάνεια, και ο απογοητευτικός απολογισμός αυτής της κρίσης ήταν τα 125 δισεκατομμύρια δολάρια που κατεβλήθησαν από την Αμερικάνικη Κυβέρνηση, για τη διάσωση κάποιων από τα τραπεζικά ιδρύματα. Αυτή η κρίση, καθώς και αυτή της τραπεζικής κρίσης της Βρετανίας το 1973, θα μπορούσαν να αποτελέσουν εισαγωγικά σημειώματα της κρίσης του 2007, καθώς έχουν πολλά κοινά σημεία. Τέλος, για 1^η φορά έκανε την εμφάνιση του ένας όρος που θα μας απασχολήσει και αργότερα, και δεν είναι άλλος από το

⁵ Ο θεσμός των συνεταιριστικών τραπεζών, εμφανίστηκε για πρώτη φορά στα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Αυτές λοιπόν, ήταν τράπεζες με διαφορετικό χαρακτήρα από τις εμπορικές, καθότι ο σκοπός τους ήταν να παρέχουν όσο το δυνατό ελαφρύτερα κριτήρια χορήγησης δανείων για Αμερικανούς πολίτες έτσι ώστε να αποκτήσουν μία στέγη, υπό την σκέπη του συνθήματος «*The American Home*». Η διαφορά από τις εμπορικές ήταν ότι δεν υπήρχε παρέμβαση τρίτων, αφού η οργάνωση και η διοίκηση γινόταν από τα ίδια τα μέλη, καθώς και ότι έδιναν μακροπρόθεσμα δάνεια που παρείχαν τη δυνατότητα για αποπληρωμή όχι μόνο των τόκων αλλά και του κυρίως κεφαλαίου ταυτόχρονα. Απεναντίας, οι εμπορικές χορηγούσαν, μόνο βραχυπρόθεσμα δάνεια, και η αποπληρωμή αφορούσε μόνο τους τόκους, και στη λήξη του δανείου, το κεφάλαιο.

“moral hazard”, που σε ελεύθερη μετάφραση μπορούμε να τον αποδώσουμε ως *ηθικός κίνδυνος* εκ μέρους των τραπεζιτών.

2.19 Έτος : 1986

2.19.1 Ιαπωνία

Αυτή τη φορά αφετηρία μας, θα είναι ένα απλό ερώτημα, με περίπλοκη όμως απάντηση. Πως γίνεται μια χώρα, με συνεχώς, αυξανόμενο εμπορικό πλεόνασμα, ανατίμηση του νομίσματος της, με επενδύσεις στο εξωτερικό και γενικότερα με άκρατη οικονομικά ευφορία, να βυθίζεται σε τόσο βαθιά κρίση, όπως αυτή που συνέβη στην Ιαπωνία το 1986; Μια κρίση, που τα αποτελέσματα της συντρέχουν ακόμη και σήμερα(!). Η απάντηση δόθηκε, από τον Paul Krugman, τον Φεβρουάριο του 1999. Αναφέρει χαρακτηριστικά «...το πραγματικό επιτόκιο, το επιτόκιο δηλαδή, όπου οι αποταμιεύσεις ισούνται με τις επενδύσεις, συμπεριλαμβανομένου και αυτές του εξωτερικού, είναι αρνητικό. Αυτό σημαίνει *παγίδα ρευστότητας*... αν ο προσδοκώμενος πληθωρισμός είναι πολύ χαμηλός για να επιτρέψει χαμηλά επιτόκια, τότε το αποτέλεσμα θα είναι μια οικονομία που δεν χρησιμοποιεί επαρκώς τους πόρους της..». Αυτή ακριβώς, ήταν και η γενεσιουργός αιτία της κρίσης. Οι τράπεζες χορηγούσαν δάνεια («βοηθώντας» παράλληλα στη μεγέθυνση της φούσκας των ακινήτων), χωρίς τη βεβαιότητα ότι θα τα έπαιρναν πίσω. Έπειτα, αρκετοί επιχειρηματίες, δανείζονταν, εύκολα, χρήμα από την κυβέρνηση (στην προσπάθεια της να σώσει πολλές χρεοκοπημένες επιχειρήσεις), και το επένδυναν σε συνάλλαγμα του εξωτερικού με υψηλές αποδόσεις κυρίως σε χώρες ταχείας ανάπτυξης π.χ. Ρωσία, Ινδία, Κίνα. Η Ιαπωνία δεν χρησιμοποιούσε κατάλληλα, ούτε τους πόρους της, αλλά και η κυβέρνηση βοηθούσε σε αυτό καθώς η μόνη λύση θα ήταν υιοθέτηση πληθωριστικών στόχων, για να αυξηθούν στην αγορά τα διαθέσιμα. Η Ιαπωνία, και η αγορά της συνήλθε μόνο για ένα χρόνο (ήτοι το 2007), και αυτό γιατί, εκ νέου, το συναλλαγματικό παιχνίδι που είχε ξεκινήσει από το 1986, την ώθησε στη δίνη της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης.

2.20 Έτος : 1987

2.20.1 ΗΠΑ

Όπως αναφέρει και η έκθεση της επιτροπής Brady⁶, «...από το κλείσιμο του Χρηματιστηρίου, την Τρίτη 13 Οκτωβρίου 1987, μέχρι το κλείσιμο της Δευτέρας 19 Οκτωβρίου, ο δείκτης Dow Jones, έπεσε περίπου κατά 30%...». Ενώ λοιπόν, η οικονομία των ΗΠΑ, είχε αρχίσει να ξαναβρίσκει τα πατήματα της, η πτώση του χρηματιστηρίου, ήταν μια ισχυρή αντίδραση σε διάφορα μέτρα που είχαν παρθεί μερικά χρόνια νωρίτερα. Η περιορισμένη νομισματική πολιτική και τα υψηλά

⁶ Η επιτροπή Brady, ήταν μια επιτροπή που συστήθηκε από τον Αμερικανό Πρόεδρο Reagan με επικεφαλής τον Γερουσιαστή Nick Brady, που σαν στόχο θα είχε να εξετάσει τους όρους λειτουργίας του Χρηματιστηρίου καθώς και να υποβάλλει προτάσεις για το τι ακριβώς θα έπρεπε να αλλάξει. Η έρευνα αυτή, είχε συγκεκριμένο χρονικό ορίζοντα, ήτοι 2 μήνες.

επιτόκια που είχε αποφασίσει η FED, είχαν αποθαρρύνει τους επενδυτές, οι οποίοι αναζητούσαν καλύτερους και ευνοϊκότερους όρους για να τοποθετήσουν τα διαθέσιμα τους. Η τεχνολογία βοήθησε σε αυτό, καθώς οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, που είχαν ήδη αναλάβει τον ρόλο τους στην καθημερινή ζωή των Αμερικανών, τους επέτρεπαν να διενεργούν υπολογισμούς μεταξύ των τιμών και των δεικτών σε ασύλληπτα – για άλλες εποχές – μικρό χρόνο. Το arbitrage, ένας νέος τρόπος κερδοσκοπίας είχε πλέον γίνει επιστημονική τεχνική, και πολλοί επενδυτές προσπάθησαν να το εκμεταλλευτούν. Όμως οι χρηματοπιστωτικοί οίκοι, διαπιστώνοντας γρήγορα τη φούσκα στην αγορά του χρηματιστηρίου, προχωρούσαν σε τοποθετήσεις κεφαλαίων στην προθεσμιακή αγορά, μειώνοντας έτσι τη δυνατότητα αξιοποίησης του εργαλείου, arbitrage. Οι τιμές των μετοχών, έτσι, έπεφταν προς τα κάτω και οι περισσότεροι προσπάθησαν να τις ξεφορτωθούν. Όλα είχαν παίξει τον ρόλο τους. Τα υψηλά επιτόκια, οι ελαφρύνσεις στη φορολογία και οι τοποθετήσεις κεφαλαίων στη προθεσμιακή αγορά, είχαν συμβάλει στην πτώση των τιμών των μετοχών και σε μία άτακτη προσπάθεια ξεφορτώματος, αυτών εκ μέρους των επενδυτών. Εν τέλει, και ενώ αυτή η κρίση είχε άμεσο αντίκτυπο στο έλλειμμα των ΗΠΑ, η κυβέρνηση ψήφισε νέα μέτρα προκειμένου να προστατέψει την αγορά, να την αφήσει ανοικτή και να μην επιτρέψει καμία προσπάθεια για περιοριστική εμπορική πολιτική. Πιο συγκεκριμένα, σε περίπτωση απότομων μεταβολών των τιμών, θα επέρχονταν διακοπή των συναλλαγών μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών (μέσω μιας τμηματικής μέτρησης). Έπειτα προσπάθησε να επιβάλλει λίγο μεγαλύτερο έλεγχο, στον τρόπο λειτουργίας του χρηματιστηρίου, και ιδρύθηκε μια νέα επιτροπή (*επιτροπή Brady*) που στον έλεγχο της θα είχε όλο το οικονομικό σύστημα και όχι τμήματα αυτού όπως γινόταν στο παρελθόν. Τέλος, τέθηκε επί τάπητος ξανά το ζήτημα του προϋπολογισμού, προσπαθώντας να μειώσουν το έλλειμμα σε όλους τους τομείς, παρεκτός αυτού της κοινωνικής ασφάλισης.

2.21 Έτος : 1990

2.21.1 Φινλανδία

Μια τραπεζική κρίση έλαβε χώρα στις αρχές της δεκαετίας του '90, στην Φινλανδία, που είχε ως αποτέλεσμα να χαθεί πάνω από το 8% του εισοδήματος των πολιτών της χώρας. Τι είχε συμβεί; Ενώ μέχρι τότε η οικονομία της χώρας, βασιζόταν σε ένα ασφαλές πλαίσιο από την Κεντρική Τράπεζα, η οποία με σαφείς κανόνες, έλεγχε τις ισοτιμίες τα επιτόκια και τους όρους εισαγωγής και εξαγωγής συναλλάγματος, οι επαχθείς τρόποι κερδοσκοπίας έκαναν την εμφάνισή τους στο τομέα των τραπεζών. Οι τελευταίες – με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την SkopBank – μπλέχθηκαν σε τοποθετήσεις υψηλού κινδύνου, με εξαγορές επιχειρήσεων και ξένων επενδύσεων σε μια προσπάθεια συγκεντρωτισμού μεριδίων της αγοράς. Πολλές από αυτές, έφτασαν στο χείλος της καταστροφής (πτώχευση). Η κυβέρνηση στην προσπάθειά της να αποτρέψει την κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος, χορήγησε δάνειο μεταβλητού – αλλά χαμηλού – επιτοκίου, στις τράπεζες. Επίσης ίδρυσε Ειδικό Ταμείο Εγγυήσεων, με το οποίο γινόταν ενοποίηση των οικονομικών καταστάσεων έκαστης προβληματικής τράπεζας και δη αποταμιεύσεων της, και εν συνεχεία διαιρούταν σε τμήματα και πωλούνταν σε εμπορικές

τράπεζες –μόνο τα υγιή κομμάτια -. Η συνολική κρατική δαπάνη για τη διάσωση των τραπεζών, ανήλθε περίπου στα 8,5 δις. Δολάρια, και τούτη η κρίση είχε άμεσες επιπτώσεις στο πολιτικό σύστημα της χώρας.

2.22 Έτη : 1990-1991

2.22.1 ΗΠΑ

Η κρίση στις αρχές της δεκαετίας στις ΗΠΑ, κράτησε μόλις για 9 μήνες. Παρ' όλα αυτά, τα στοιχεία που δείχνουν ότι το ΑΕΠ έπεσε κατά 1,5%, και η ανεργία αυξήθηκε κατά 2,5%, αποτυπώνουν το μέγεθος αυτής της κρίσης. Τρεις είναι οι βασικοί λόγοι σύμφωνα με τους οικονομολόγους που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην δημιουργία αυτής της ύφεσης. Πρωτίστως, τα μέτρα για περιοριστική νομισματική πολιτική που ακολούθησε η FED σε συνεργασία με την κυβέρνηση στα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας, με αύξηση των επιτοκίων, ώθησαν τις επιχειρήσεις μακριά από τις επενδύσεις και τον πληθωρισμό να ανέλθει κατά 1,5 μονάδα περίπου. Δευτερευόντως, το πολιτικό σκηνικό στην Μέση Ανατολή με την εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ, είχε αντίκτυπο στην αγορά του αργού πετρελαίου και η τιμή αυτού ανήλθε μόλις σε 4 μήνες από 15 σε 33 δολάρια το βαρέλι. Ως εκ τούτου, η αβεβαιότητα ανέστειλε την κατανάλωση καθώς και τις πιθανότητες γρήγορης ανάκαμψης, παρά το γεγονός ότι 5 μήνες αργότερα η τιμή επανήλθε στα «κανονικά» επίπεδα. Τέλος, οι τράπεζες επηρεασμένες από τις προηγούμενες κρίσεις, έκλεισαν την στρόφιγγα με τις πιστώσεις και οι επιχειρήσεις αδυνατούσαν να δανειστούν. Συμπερασματικά, συνέτρεχαν όλα τα στοιχεία μιας συνηθισμένης ύφεσης, ήτοι, μείωση της ιδιωτικής επένδυσης, εξάντληση των αποθεμάτων στις επιχειρήσεις με άμεσες επιπτώσεις στο ΑΕΠ, υποτίμηση του δολαρίου και – μικρή μεν, αλλά – αύξηση του εμπορικού ισοζυγίου λόγω της δυνατότητας άλλων ανεπτυγμένων χωρών της δύσης (Γερμανία, Ιαπωνία) να αγοράζουν φτηνά αμερικάνικα προϊόντα. Η κυβέρνηση αποφάσισε την μείωση των επιτοκίων και την λήψη ορισμένων μέτρων στην φορολογία, που είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση των εσόδων. Γρήγορα η οικονομία «ανάσανε», και οι ΗΠΑ κατάφεραν να ξεπεράσουν αυτή την ύφεση.

Η κρίση αυτή όμως, είχε αντίκτυπο και σε άλλα μέρη του πλανήτη. Στον Καναδά, η κυβέρνηση της χώρας μέχρι το τέλος της κρίσης είχε ήδη «πέσει». Στην Αυστραλία, το πολιτικό σκηνικό άλλαξε άρδην και το κόμμα των Εργατικών παρέδωσε τη σκυτάλη στην συμμαχία Φιλελεύθερων – Εθνικιστών το 1996, κουβαλώντας ως κουσούρι αυτή την ύφεση. Τέλος, στη Νέα Ζηλανδία οι πολιτικές επιπτώσεις υπήρξαν εξίσου σημαντικές με την παραίτηση των 2 μεγάλων αντρών, του πρωθυπουργού Lange, και του προέδρου Douglas. Η άνοδος βέβαια στην εξουσία του James Bolger, κράτησε 7 ολόκληρα χρόνια και παρόλο που προσπάθησε να εφαρμόσει την πολιτική του απερχόμενου Douglas, αναγκάστηκε να δώσει 380 εκ. δολάρια για να σώσει την Κεντρική Τράπεζα της Νέας Ζηλανδίας.

2.23 Έτος : 1992

2.23.1 Βρετανία

Παραδόξως αυτή η περιβόητη «Μαύρη Τετάρτη» (*Black Wednesday 16/09/1992*), δεν ήταν τόσο σκοτεινή για την οικονομία της Αγγλίας. Έχει μείνει όμως στην ιστορία, ως ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά παραδείγματα, κερδοσκοπίας έναντι του νομίσματος ενός κράτους.

Ξεκινώντας όμως λίγα χρόνια πίσω, στις 5 Οκτωβρίου 1990, η τότε πρωθυπουργός της Αγγλίας, Margaret Thatcher, αποφασίζει την είσοδο της στερλίνας στον Συναλλαγματικό Μηχανισμό του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος (ERM), (σε αντίθεση με την έως τότε πεισματική άρνηση της για την επικείμενη είσοδο). Ο μηχανισμός αυτός τυπικά, επρόκειτο για μια συλλογική εκ μέρους όλων των χωρών της Ευρώπης, προσπάθεια, σταθεροποίησης των συναλλαγματικών ισοτιμιών και την ενίσχυση του ενδοκοινοτικού εμπορίου. Επί της ουσίας όμως, ήταν η προσπάθεια για κυριαρχία του γερμανικού μάρκου, με ταυτόχρονη μείωση του κινδύνου επανεμφάνισης του πληθωρισμού (ο μεγάλος φόβος της Γερμανίας). Η επιλογή αυτή και η απόφαση όμως, της Thatcher, δεν ήταν βασισμένη σε ουσιαστικά κριτήρια. Όπως είχε τονίσει και ο Charles Goodhart ⁷, το 1975, «κάθε στατιστική κανονικότητα τείνει να αντιστραφεί όταν τις ασκούνται πιέσεις για λόγους ελέγχου», και οι λόγοι ελέγχου εν προκειμένω δεν ήταν άλλοι, από πολιτικούς. Αυτό διότι η κυβέρνηση με αυτή την απόφαση κατάφερε να απογυμνώσει πλήρως την αντιπολίτευση. Σε συνδυασμό με την μετέπειτα συμφωνία για «δυνατότητα εξόδου της στερλίνας, σε περίπτωση κρίσης», η κυβέρνηση πέτυχε στις 9 Απριλίου 1992, την επανεκλογή της, και μάλιστα με τεράστια διαφορά. Όπως γίνεται εύκολα αντιληπτό, οι κύριοι λόγοι εισόδου της στερλίνας σε αυτό το μηχανισμό ήταν πολιτικοί, οι οποίοι κατάφεραν να υπερκεράσουν νομισματικούς στόχους και βασίστηκαν σε κακή οικονομική ανάλυση.

Το 1992, με αφορμή την επανένωση της Γερμανίας, η Κεντρική Τράπεζα της χώρας αποφάσισε να αυξήσει τα επιτόκια της, για να αναχαιτίσει το μέτωπο των υπερβολικών δημοσίων δαπανών που δημιουργούσε η νέα κατάσταση. Άμεσα και άλλες χώρες της Ευρώπης κατέφυγαν σε αυτή την πολιτική με αύξηση των επιτοκίων. Συνταγή πλήρως αντίθετη με αυτή που θα έπρεπε να υιοθετήσουν, καθώς οι περισσότερες αντιμετώπιζαν προβλήματα ανάπτυξης και ανεργίας. Η βρετανική κυβέρνηση έχει δύο λύσεις : είτε να αυξήσει τα επιτόκια δανεισμού, είτε να υποτιμήσει το νόμισμα της. Στη πρώτη λύση, υπήρχε κίνδυνος να επιδεινωθεί η ανεργία και επιπλέον το επιτόκιο της Τράπεζας της Αγγλίας ήταν ήδη άνω του 10%. Όσο για την υποτίμηση, θα έθιγε την υπερηφάνεια της χώρας. Έτσι ο υπουργός Οικονομικών αποφάσισε να μην κάνει τίποτε. Αυτή ακριβώς την αδράνεια, εκμεταλλεύτηκαν και μεγάλοι θεσμικοί επενδυτές οι οποίοι προχώρησαν σε σποραδικές επιθέσεις κατά της στερλίνας, με πρωτεργάτη τον Τζορτζ Σόρος. Ο τελευταίος υπολογίστηκε πως μέσα σε μία μέρα κέρδισε άνω του 1 δις. δολαρίων. Η κυβέρνηση

⁷ Ο Charles Goodhart, υπήρξε ένας ευφυής τραπεζίτης της εποχής ενώ διετέλεσε και σύμβουλος της Τράπεζας της Αγγλίας.

αναγκάστηκε να προβεί στην απόφαση για την έξοδο της στερλίνας από το μηχανισμό (16/09/1992) καθώς και στη σύναψη δανείου από την Bundesbank, για να στηρίξει το νόμισμα. Η Τράπεζα της χώρας υπολόγισε την ζημία το 1997, και έτσι η Μαύρη Τετάρτη, αντιστοιχεί κόστος άνω των 3,4δισ λιρών. Παρόλα αυτά η βρετανική οικονομία κατάφερε να ανακάμψει και εντός πολύ λίγων μηνών η ανεργία και ο πληθωρισμός υποχώρησαν, ενώ η οικονομία της χώρας είχε αρχίσει να εισέρχεται σε ένα πλαίσιο, περισσότερο «κλειστό».

2.24 Έτη : 1994-1995

2.24.1 Μεξικό

Στη προκειμένη, έχουμε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ελλιπούς οικονομικής διαχείρισης μιας χώρας, εκ μέρους της κυβέρνησης της. Στο Μεξικό, μετά και την Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου (NAFTA), το 1994, η εισροή κεφαλαίων στο εσωτερικό της χώρας, η αύξηση των επενδύσεων και νέες θέσεις εργασίας δημιούργησαν την πεποίθηση στους πολιτικούς ηγέτες της χώρας, ότι μία νέα εποχή είχε μόλις ξεκινήσει. Το πρώτο δείγμα ήταν ακριβώς την ίδια χρονιά. Ενώ ο πληθωρισμός υποχωρούσε με τις πολιτικές που είχαν αρχίσει ήδη από την δεκαετία του 1980, οι κερδοσκόποι με την ανατίμηση του peso, δεν άφησαν αναξιοποίητες τις πληροφορίες τους. Αποτέλεσμα το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας να πέσει και το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών της χώρας να αγγίξει το 7,7% του ΑΕΠ. Το τελευταίο σε συνδυασμό με την πολιτική αναταραχή στο εσωτερικό της χώρας – εξαιτίας την κοινωνικής ανισότητας κατά μήκος του Μέξικο, όπου οι νότιες περιοχές (αγροτικές κατά κύριο λόγο) εξεγέρθηκαν -, οδήγησαν την χώρα, παρά τα λοιπά ενθαρρυντικά οικονομικά στοιχεία στην ανάγκη για στήριξη από το εξωτερικό και κυρίως από τις ΗΠΑ. Το σημαντικό όμως στοιχείο εδώ ήταν διαφορετικό. Πριν από αυτή την – άσχημη κατά τ' άλλα – κατάσταση, η κυβέρνηση σε μια κίνηση εξαιρετικής αισιοδοξίας προχώρησε στην έκδοση ομολόγων σε δολάρια (τα «tesobonos»), τα οποία πρόσφεραν ημερομηνία λήξεως μικρότερη του ενός έτους. Κύριοι αγοραστές αυτών, ήταν Αμερικάνοι επενδυτές. Έτσι όταν μετά τις πολιτικές αναταράξεις και ιδίως μετά την δολοφονία του Colosio, υπήρξε απώλεια συναλλαγματικών διαθεσίμων της τάξεως του 30% και πτώση του Χρηματιστηρίου ακόμη και 40%, η ανάγκη για συμβολή των ΗΠΑ στην οικονομία του Μέξικο ήταν εμφανής. Το Μέξικο, άντλησε εν τέλει, μετά πολλών διαφωνιών, 12,5 δις δολάρια από τις ΗΠΑ, όμως το κακό είχε ήδη γίνει. Το peso υποτιμήθηκε και η οικονομική ανάπτυξη υποχώρησε κατά 9,6% ενώ η ανεργία εκτοξεύθηκε κατά 5%. Όπως τονίστηκε εκείνη την εποχή, το Μέξικο αποπλήρωσε στο ακέραιο τους αμερικανούς επενδυτές και οι αμερικανοί φορολογούμενοι είχαν επωφεληθεί κατά 1 δις δολάρια μέσω του προγράμματος σταθεροποίησης της μεξικάνικης οικονομίας

2.25 Έτη : 1995-2001

2.25.1 ΗΠΑ

Όλα ξεκίνησαν τον Ιανουάριο του 1994, όταν ο δείκτης NASDAQ, εκτινάχτηκε από τις 776 στις 5.000 μονάδες, δηλαδή 600%! Η φούσκα – που έχει μείνει γνωστή ως – των dot.com, δεν διέφερε σε πολλά από τις λοιπές χρηματιστηριακές φούσκες που είχαν κάνει την εμφάνιση τους το προηγούμενα χρόνια. Διέφερε μόνο σε ένα θέμα. Ομοιάζει με την αντίστοιχη έξαρση της

δεκαετίας του 1920 με την εμφάνιση του αυτοκινήτου, ή με αυτήν του 1950 με την επανάσταση των τρανζίστορς. Στη προκειμένη, όμως, το προϊόν ήταν διαφορετικής φύσης και αυτό γιατί το ηλεκτρονικό εμπόριο είναι πλασματικό, δεν έχει σχέση με την πραγματικότητα. Τι οδήγησε σε αυτή την έκρηξη; Καταρχάς η ταχύτατη διάδοση του διαδικτύου και η εμφάνιση επιχειρήσεων που γέννησαν προσδοκίες για υψηλές μελλοντικές αποδόσεις. Δευτερευόντως, τα χαμηλά επιτόκια της περιόδου 1998/1999, δημιούργησαν αυξημένη ρευστότητα στην αγορά. Έπειτα η μεγάλη διαφήμιση των εταιριών και η ενθάρρυνση των επενδύσεων σε μετοχές από διάφορα σημαντικά έντυπα, δημιούργησε την πεποίθηση στους απλούς επενδυτές για μια μικρή προσπάθεια με μεγάλο κέρδος. Έτσι για άλλη μια φορά, το φαινόμενο της «αγελαίας συμπεριφοράς» έκανε την εμφάνιση του και πολλοί μικροεπενδυτές, έσπευδαν να επενδύσουν σε εταιρίες με πλασματικό προϊόν και πολλές φορές ανύπαρκτο κεφάλαιο. Είναι άξιο αναφοράς, πως οι περισσότεροι έχοντες μετοχών, ήταν πλούσιοι. Όχι σε χρήμα, σε χαρτιά.

Στη διετία 1999/2000, η FED, αύξησε 6 φορές τα επιτόκια κάτι που αρχικά επιβράδυνε την ρευστότητα στην αγορά και αργότερα κλόνισε σε μεγάλο βαθμό τον χρηματιστηριακό κλάδο. Επιπρόσθετα, η δημοσίευση, αφενός μεν της αποφάσεως των αρχών να λάβουν μέτρα κατά του μονοπωλίου εξαιτίας της πολύκροτης υπόθεσης της Microsoft, και αφετέρου δημοσιευμάτων και αναλύσεων που έδειχναν με τον πλέον ξεκάθαρο τρόπο την υπερτίμηση μετοχών 371 (!) εισηγμένων στο χρηματιστήριο επιχειρήσεων, έδρασαν καθοριστικά στη δημιουργία ενός νέου, βαρύ κλίματος στην αγορά. Οι επενδύσεις σε εταιρίες, με υπερτιμημένες μετοχές και μηδαμινό ή και μηδενικό ίδιο κεφάλαιο, μπορεί να δημιούργησαν τα προηγούμενα χρόνια υψηλές προσδοκίες και υψηλές αμοιβές στα διευθυντικά στελέχη τους, όμως πλέον (Μάρτιος 2000), το σύστημα απογυμνώθηκε και φάνηκε εξ ολοκλήρου το πρόβλημα. Οι επενδύσεις, σε πλασματικές βάσεις, ήταν σίγουρο ότι κάποια στιγμή θα «σκάσουν». Μέχρι τον Οκτώβριο του 2002, η χρεοκοπία πολλών μεγάλων παικτών σε αυτή την αγορά οδήγησε στη φυγή κεφαλαίων από το Χρηματιστήριο και τη ραγδαία πτώση των τιμών των μετοχών. Εκτιμάται, ότι η χρηματιστηριακή αξία των επιχειρήσεων μειώθηκε κατά 5 τρις δολάρια.

Δύο είναι τα θέματα που κρατάμε από αυτή την (σχεδόν) εξαετία. Πρώτον, ως θετικό την φούσκα, το κεφάλαιο γύρισε σε πιο συντηρητικά σχήματα και κατάφεραν να διασωθούν και να προοδεύσουν πολλές εταιρίες με αρκετά πιο σταθερά βήματα, είτε μέσω συνεργασιών, είτε μέσω ενοποιήσεων, με γνώμονα πλέον τη σύνεση και τη λογική της αγοράς. Δεύτερον, ο Robert Shiller, επιφανής οικονομολόγος είχε προειδοποιήσει : «μετά την κατάρρευση των εταιριών dot.com, οι κερδοσκόποι θα βάλουν στο στόχαστρο μια αγορά που κοιμόταν για χρόνια. Αυτή των ακινήτων. Θα οδηγήσουν την παγκόσμια οικονομία σε μια μεγαλύτερη οικονομική κρίση.» Η προφητεία του κατά πολλούς, ή εκτίμηση κατά άλλους, βρήκε έρεισμα μερικά χρόνια αργότερα.

2.26 Έτος : 1997

Ασία

Τον Ιούλιο του 1997, ακόμη μια κρίση ξέσπασε. Η κρίση ξεκίνησε με την υποτίμηση του ταϊλανδέζικου νομίσματος (Thai Bath), και την αποσύνδεση του από το δολάριο. Προϊούσης της υπερβολικής διόγκωσης στην αγορά ακινήτων, η υποτίμηση ήταν μονόδρομος, και το πέρασμα σε ισοτιμίες κυμαινόμενες αποτέλεσε την αφετηρία μιας σειράς σοβαρών χρηματοοικονομικών σοκ στις γειτονικές οικονομίες. Τι είχε όμως συμβεί και οι χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας, οι οποίες παρουσίαζαν ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης (γνωστές και ως «Ασιατικές τίγρεις»), παγιδεύτηκαν σε μια κρίση άνευ προηγουμένου για τις ίδιες;

Από τις αρχές του 1980, η Ταϊλάνδη, η Μαλαισία, η Ινδονησία, η Σιγκαπούρη και η Νότιος Κορέα παρουσίαζαν ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης μεταξύ 8% και 12%. Το «ασιατικό θαύμα», βασίστηκε στην αλόγιστη εισροή ξένου – επενδυτικού – κεφαλαίου (στον ιδιωτικό κυρίως τομέα), το οποίο οδήγησε τις τιμές των ακινήτων στα ύψη. Η οικονομία είχε εξελιχθεί σε μία φούσκα ζεστού χρήματος. Όλες οι προδιαγραφές, ήταν ιδανικές για τους ξένους επενδυτές. Χωρίς ιδιαίτερη νομική βάση, σε χώρες όπου βασίλευε η ευνοιοκρατία και η διαφθορά, οι παράνομες σχέσεις των επιχειρήσεων με το κράτος, δημιουργούσε το ιδανικό κλίμα για την αύξηση των εξωτερικών επενδύσεων. Αυτό όμως που δεν είχε υπολογιστεί κατάλληλα είναι ότι, πίσω από τις επενδύσεις βρισκόταν η κερδοσκοπία και όχι η λογική και σύμμετρη κατανομή του κεφαλαίου για ανάπτυξη. Ένα μπαλόνι που συνεχώς μεγάλωνε. Τα δάνεια δίνονταν χωρίς ιδιαίτερη βασιμότητα και οι ανεξέλεγκτες πιστώσεις οδήγησαν στην εκτόξευση των τιμών. Η διακοπή πληρωμών και η απόσυρση καταθέσεων στα τραπεζικά ιδρύματα έκαναν την εμφάνιση τους και ως αποτέλεσμα οι επενδυτές υπό τον εκβιασμό του ξεφορτώματος των – ακριβών – ασιατικών νομισμάτων, πίεζαν ασφυκτικά τις κυβερνήσεις για υποτίμηση. Σε εκείνο ακριβώς το σημείο, οι κυβερνήσεις με την επιλογή να αποδεσμευτούν από την ισοτιμία του δολαρίου και ως εκ τούτου να υποτιμήσουν τα εθνικά τους νομίσματα, ξεκίνησαν μια σειρά πτωχεύσεων και η κρίση βάθυνε περισσότερο. Ήταν φανερό πλέον πως η συναλλαγματική αναταραχή συνιστούσε έκδηλη απόπειρα πολιτικής παρέμβασης των μεγάλων δυνάμεων της Δύσης. Η οικονομική κρίση λοιπόν, δεν ήταν παρά το τελευταίο στάδιο μιας σειράς πολιτικών που υφίσταντο ήδη πάνω από μια δεκαετία.

Το έδαφος πλέον ήταν ιδανικό για να κάνει την εμφάνιση του το ΔΝΤ. Το ΔΝΤ, που με τον αθώο τίτλο «πακέτα διαρθρωτικών προσαρμογών», περιελάμβανε μεταρρυθμίσεις και γενναία μέτρα προς την κατεύθυνση της περαιτέρω απελευθέρωσης της αγοράς, προχώρησε σε δανειοδότηση των χωρών που επλήγησαν, υπό τους όρους : περικοπή δημοσίων δαπανών, πτωχεύσεις (ή συγχωνεύσεις) αναξιόπιστων τραπεζών, και επιθετική αύξηση των επιτοκίων. Όλα αυτά στο βωμό της αποκατάστασης της αξιοπιστίας των χωρών στις διεθνείς αγορές και προστασίας των εγχώριων αγορών. Βέβαια, να τονίσουμε ότι πραγματικοί λόγοι ήταν ότι, με τη – κατά τ' άλλα – διαφάνεια στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και την εγγύηση για παροχή συμμετρικής και δίκαιης πληροφόρησης στις χώρες της Δύσης, θα δίνονταν η ευκαιρία για

σωστό προγραμματισμό των επενδυτών στις νέες τους κινήσεις. Ο ρόλος του ΔΝΤ αμφισβητήθηκε πολύ έντονα. Είχε οδηγήσει τις δυναμικές οικονομίες των χωρών της νοτιοανατολικής Ασίας στην παγίδα του «καπιταλισμού – καζίνο», με την απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, τη διατήρηση υψηλών επιτοκίων και την επανασύνδεση των εθνικών νομισμάτων στο δολάριο. Αποτελέσματα; Οδυνηρά για τις κοινωνίες, όχι όμως για τις τσέπες των ξένων επενδυτών.

2.26.1 Ταϊλάνδη

Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η Ταϊλάνδη παρουσίαζε ανάπτυξη της τάξεως του 9%(!) ετησίως. Ο πληθωρισμός ήταν σε σταθερά επίπεδα μεταξύ 3,4-5,7%, ενώ το εθνικό νόμισμα της (μπάχτ), άξιζε περίπου το 25% του αμερικάνικου δολαρίου. Ιδανική ανάπτυξη για μία χώρα. Παράλληλα όμως και ιδανικός χώρος για κερδοσκοπικά παιχνίδια. Έτσι λοιπόν τον Μαΐου του 1997, το μπάχτ χτυπήθηκε από μεγάλους κερδοσκόπους του εξωτερικού. Η κυβέρνηση αρχικά αντιστάθηκε στην υποτίμηση του νομίσματος. Οι απολύσεις, οι εξεγέρσεις και η φυγή από τα μεγάλα αστικά κέντρα όμως είχαν ήδη ξεκινήσει. Απόρροια αυτών, μεγάλες αθετήσεις δανείων και το έλλειμμα για τη ψώρα συνεχώς αυξανόταν. Μπροστά σε αυτή τη κατάσταση η κυβέρνηση δέχτηκε τους σκληρούς όρους του ΔΝΤ, για τη χορήγηση δανείου, και η αναδιάρθρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος (ήτοι απελευθέρωση αυτού), μέσω νόμων, ήταν πλέον γεγονός. Μέχρι το 2003, με τη σύμπραξη των μεγάλων φορολογικών εσόδων, τα χρέη αποπληρώθηκαν στο ΔΝΤ, έξι χρόνια νωρίτερα από τη λήξη της αρχικά προβλεπόμενης προθεσμίας. Το «πείραμα» είχε πετύχει για το ΔΝΤ και μία νέα οικονομία – ανοιχτή πλέον εξ ολοκλήρου σε νέους επενδυτές – κατάφερε να γεννηθεί και να ορθοποδήσει τα επόμενα χρόνια.

2.26.2 Ινδονησία

Στη περίπτωση της Ινδονησίας, το φαινόμενο της πορείας της οικονομίας μιας χώρας ανάλογα με τα συμφέροντα των ξένων επενδυτών είναι ολοφάνερο. Η χώρα σε αντίθεση με την Ταϊλάνδη, είχε χαμηλό πληθωρισμό, μεγάλο εμπορικό πλεόνασμα, ικανοποιητικά συναλλαγματικά αποθέματα και κυρίως ένα καθόλα αξιόπιστο τραπεζικό σύστημα. Υπήρχε μόνο ένα σημείο το οποίο μπορούσε να δημιουργήσει προβλήματα στην οικονομία της χώρας και αυτό δεν ήταν άλλο από τον δανεισμό των επιχειρήσεων σε δολάρια. Τα προηγούμενα χρόνια, αυτή η πρακτική επέφερε μεγάλα περιθώρια κέρδους στις επιχειρήσεις, καθώς η συνεχής ανατίμηση του εθνικού νομίσματος (ρουπία), μεταφραζόταν σε μείωση των δανείων του. Τρεις όμως μήνες, μετά την επίθεση στο μπάχτ, και πιο συγκεκριμένα τον Αύγουστο του 1997, η ινδονησιακή ρουπία δέχτηκε σοβαρή συνδυασμένη επίθεση από κερδοσκόπους, και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών και να το αντικαταστήσει από ένα σύστημα μεταβαλλόμενων ισοτιμιών. Η ρουπία άρχισε να διολισθαίνει και είναι χαρακτηριστικό να αναφέρουμε κάποια νούμερα. Πριν τη κρίση 1 δολάριο άξιζε 2.600 ρουπίες. Στις αρχές του Ιανουαρίου του 1998, έφτασε τις 11.000 ρουπίες ενώ στις 23 του ίδιου μήνα στις 14.000 ρουπίες. Η στιγμή για να παρέμβει με ένα «σωτήριο» δάνειο, ύψους 23 δις δολαρίων, το ΔΝΤ, είχε φτάσει. Η χώρα εισήλθε σε βαθιά οικονομική ύφεση που μετουσιώθηκε,

χάρη στα μέτρα που επέβαλλε το ΔΝΤ, σε κοινωνική. Πολλά άλλαξαν και κυρίως το βιοτικό επίπεδο των πολιτών της χώρας. Αυτό που παρέμεινε αμετάβλητο, ήταν τα τεράστια κέρδη για τους κερδοσκόπους και το «άνοιγμα» ακόμα μιας οικονομίας, στο βωμό της κρίσης, στις ξένες αγορές.

2.26.3 Νότιος Κορέα

Στη Νότιο Κορέα, τα πράγματα κύλησαν περισσότερο ομαλά. Η κατάσταση στην οικονομία ήταν ελεγχόμενη καθώς οι περισσότερες εταιρίες άνηκαν στο κράτος και μπορούσαν να χρηματοδοτηθούν και να αναδιαρθρωθούν κατά βούληση της κυβέρνησης. Το πρόβλημα, διαπιστώθηκε όταν στα τέλη του 1997, οι τράπεζες οι οποίες ανακοίνωναν τους ισολογισμούς τους, παρουσίαζαν πλήθος ανεξόφλητων δανείων σε δολάρια. Γρήγορα, οι οίκοι αξιολόγησης υποβάθμισαν τη χώρα και ανεξέλεγκτες πωλήσεις μετοχών οδήγησαν το Χρηματιστήριο σε υποχώρηση άνω του 7%. Το κορεάτικο γουόν έπεφτε από 800 σε 1.700 το δολάριο και οι πτωχεύσεις μεγάλων εταιριών συγκλόνιζαν τη χώρα. Και σε αυτή τη περίπτωση επενέβη το ΔΝΤ. Τα μέτρα που ελήφθησαν και κυρίως η συλλογική προσπάθεια και πειθαρχία των πολιτών της χώρας, φάνηκαν σημαντικά και οι δυσκολίες ξεπεράστηκαν σχετικά γρήγορα (στα μέσα του 1998). Έτσι, ο ρόλος του ΔΝΤ, περιορίστηκε αρκετά και οι διοικούντες αυτού αρκέστηκαν στη χορήγηση ενός μικρού δανείου που γρήγορα αποπληρώθηκε. Τα σχέδια τους, εν προκειμένω, δεν πήγαν όπως προέβλεπαν, χάρη στην προαναφερθείσα συλλογική προσπάθεια πολιτών – κράτους.

2.26.4 Φιλιππίνες

Στις Φιλιππίνες, η κρίση υπήρξε μικρή και σε διάρκεια και σε αντίκτυπο. Όταν το μαχατ έπεφτε, και τα σκάνδαλα της κυβέρνησης του Joseph Estrada, είχαν οδηγήσει τον χρηματιστηριακό δείκτη σε κατάρρευση, οι Φιλιππίνες σε μια προσπάθεια να στηρίξουν το δικό τους νόμισμα αύξησαν το διατραπεζικό τους επιτόκιο από 15% σε 32%. Ως εκ τούτου το φιλιππινέζικο pesos έπεσε κατά 26% και έφτασε στα μέσα του 1999, σε 38 pesos το δολάριο, ενώ το πρώτο εξάμηνο του 2001 σε 54 pesos το δολάριο. Εν τέλει, έπειτα από μια σειρά αποτυχημένων πολιτικών αλλά και αλλαγών (συνεχών) στο πολιτικό σκηνικό, η οικονομία της χώρας επανήλθε στην αναπτυξιακή της τροχιά με ρυθμούς άνω του 7% το 2007, υπό την προεδρία της Gloria Macaragal – Arroyo.

2.26.5 Χονγκ – Κονγκ

Την 1η Ιουλίου του 1997, το Χονγκ Κονγκ παραδόθηκε από τη Βρετανία στη Κίνα. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους, το νόμισμα της χώρας, δεμένο έως τότε στο αμερικάνικο δολάριο υπέστη ξαφνικές κερδοσκοπικές επιθέσεις εξαιτίας του πληθωρισμού που επικρατούσε. Μέσα σε 3 μέρες (20/10-23/10) ο δείκτης στο χρηματιστήριο είχε υποχωρήσει κατά 23%. Ο συνδυασμός αυτών των πολιτικών και οικονομικών αλλαγών είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα ιδιαίτερος άσχημο κλίμα στο εσωτερικό της χώρας. Η λύση εν τέλει, ήταν και αυτή ένας συνδυασμός οικονομικών και πολιτικών κινήσεων. Αφενός μεν, η οικονομική ανάπτυξη της χώρας τα προηγούμενα χρόνια είχε επιτρέψει να υπάρχουν σε συναλλαγματικά διαθέσιμα πάνω από 100 δις. δολάρια. Αφετέρου ο Donald Tsang (ο πρώτος Κινέζος που είχε

αναλάβει δημόσια θέση, τότε Υπουργός Οικονομικών) με την πολιτική του, αγοράς εκ μέρους της κυβέρνησης μετοχών εγχώριων εταιριών αλλά και την αύξηση του διατραπεζικού επιτοκίου από 8% σε 23% (σε μια προσπάθεια να περιοριστεί η δύναμη των κερδοσκόπων), κατάφερε να ελέγξει την οικονομία πριν αυτή εισέλθει σε ακόμη πιο δύσβατα στάδια. Το έργο του ευοδώθηκε στα τέλη της δεκαετίας, όταν η κυβέρνηση άρχισε να πουλά μετοχές, μέσω ενός ειδικού ταμείου που είχε ιδρύσει και εξασφάλισε κέρδη άνω των 4 δις δολαρίων.

2.26.6 Μαλαισία

Άλλη μία χώρα της Νοτιοανατολικής Ασίας, η οποία υπέστη σοβαρές συνέπειες από τις κερδοσκοπικές επιθέσεις, ήταν και η Μαλαισία. Σε τούτη όμως τη περίπτωση, αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση, ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίστηκε η κρίση από τους κυβερνώντες και από όλη την κοινωνία της χώρας. Μετά λοιπόν την υποτίμηση του ταυλανδέζικου μπαχτ, το ρίνγκιτ (μαλαισιανό νόμισμα) είχε μπει στο στόχο των κερδοσκόπων. Εντός ολίγων ημερών το διατραπεζικό επιτόκιο (που έως τότε ήταν λίγο κάτω από 7%) εκτινάχτηκε στο 40%, ενώ παράλληλα το χρηματιστήριο υποχώρησε κατά 50% ως συνέπεια των αθρόων πωλήσεων μετοχών και συναλλάγματος. Τα νούμερα της συρρίκνωσης του κλάδου της γεωργικής δραστηριότητας κατά 5,9%, της βιομηχανίας κατά 9% και των οικοδομών κατά 23,5%(!), αποδεικνύουν τον λόγο που το ΑΕΠ μέσα στον επόμενο χρόνο είχε μειωθεί κατά 6,2%. Επίσης αποδεικνύουν τις σοβαρές συνέπειες που υπέστη η οικονομία σε όλους σχεδόν τους τομείς της. Όπως όμως αναφέρθηκε προηγουμένως η αντίδραση της κυβέρνησης υπήρξε άμεση και καθοριστική. Καταρχάς, η Μαλαισία ήταν από τις λίγες χώρες που αρνήθηκε να προσφύγει σε περαιτέρω δανεισμό από το ΔΝΤ. Αντιθέτως, εξαγόρασε τα επισφαλή δάνεια των ιδιωτικών εταιριών, επέβαλλε αυστηρότερο έλεγχο στην κίνηση των κεφαλαίων, και επέβαλλε σταθερή ισοτιμία με το δολάριο στα 3,8 ρίνγκιτ/δολάριο. Η εθελουσία μείωση των μισθών από πλευράς των πολιτών, έτσι ώστε να η αγορά εργασίας να μην υποστεί σοβαρές συνέπειες από την κρίση, υπήρξε ζωτικής σημασίας κίνηση. Εντός μόλις ενός έτους, η οικονομία ανέκαμψε σημειώνοντας ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης άνω του 7% και κατά κεφαλήν εισόδημα 50.000 δολάρια. Η συνεργασία κυβέρνησης – πολιτών είχε πολύ καλύτερα αποτελέσματα από μια ενδεχόμενη προσφυγή στο ΔΝΤ.

2.26.7 Κίνα

Στη Κίνα η κατάσταση υπήρξε διαφορετική. Στη χώρα, οι περισσότερες ιδιωτικές εταιρίες ήταν οικογενειακές και τούτο συνεπάγεται ότι ο κίνδυνος από τη διασπορά μετοχών ήταν πολύ χαμηλός. Έτσι οι πιθανότητες εξαγορών από μεγάλες εταιρίες του εξωτερικού όταν υπήρχε ευφορία στην οικονομία, αλλά και μαζικής φυγής κεφαλαίων σε περίπτωση κρίσης ήταν πολύ λίγες. Επιπρόσθετα σε αντίθεση με τις λοιπές χώρες, το νόμισμα της δεν ήταν μετατρέψιμο και είχε συνδεθεί με σταθερή ισοτιμία με το δολάριο. Οι δύο προαναφερθείσες διαφορές, υπήρξαν ουσιώδεις, έτσι ώστε το ΑΕΠ να μην παρουσιάσει παρά ελάχιστη επιβράδυνση. Τα άμεσα μέτρα, της εξυγίανσης των τραπεζών και του περιορισμού των μονοπωλιακών έως τότε εμπορικών σχέσεων οδήγησαν προς αυτή τη κατεύθυνση. Η Κίνα δεν υπέστη σοβαρές συνέπειες από την Ασιατική κρίση και ο σημαντικότερος παράγοντας αυτού ήταν ότι το έως τότε σύστημα

διάρθρωσης της οικονομίας της ήταν πολύ σωστά κατανεμημένο και δομημένο σε αυστηρούς ελέγχους εκ μέρους των κυβερνόντων.

2.26.8 Ιαπωνία

Σε αντίθεση, με την Κίνα, κατάσταση εισήλθε η Ιαπωνία. Η Ασιατική κρίση έπληξε τη χώρα ως αποτέλεσμα της μείωσης των εξαγωγών σε χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας. Οι ιαπωνικές επιχειρήσεις δεν μπορούσαν να ανταπεξέλθουν στην υποτίμηση των νομισμάτων των γειτονικών χωρών, ενώ η αύξηση των κινεζικών εξαγωγών υπήρξε η χαριστική βολή. Ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ, ενώ τα προηγούμενα χρόνια κινούταν λίγο πάνω από το 5%, μόλις το 1998 «κατάφερε» να λάβει αρνητική τιμή. Πέραν όλων αυτών, μια ακόμη συνέπεια υπήρξε για τις εξωτερικές σχέσεις της χώρας με τις ΗΠΑ, καθώς αυτές πέρασαν κρίση, με την ανοιχτή δήλωση της κυβέρνησης των ΗΠΑ να διακοπεί το προνομιακό εμπορικό καθεστώς.

2.27 Έτος : 1998

Ρωσία

Η ρώσικη χρηματοπιστωτική κρίση του 1998, υπήρξε το αποτέλεσμα αλληπάλληλων λανθασμένων κινήσεων των κυβερνόντων. Μια πολιτική κρίση, που γρήγορα έπληξε την οικονομία της χώρας, την αξιοπιστία της αλλά και την ίδια την κοινωνία. Μετά τον πόλεμο στη Τσετσενία, η οικονομική κατάσταση ήταν ιδιαίτερος άσχημη, καθώς το κόστος του (πολέμου), μαζί με το κόστος ανασυγκρότησης της χώρας υπερέβαινε κατά πολύ τα 6 δις δολάρια. Το πρόβλημα όμως, ήταν κυρίως το συνεχές πείσμα της κυβέρνησης (είτε από τον Πρόεδρο Yeltsin, είτε από τη Κεντρική Τράπεζα, είτε από τους εκάστοτε Πρωθυπουργούς), να μην προχωρήσουν σε υποτίμηση του νομίσματος έναντι του δολαρίου. Άξιο αναφοράς είναι, ότι βάσει του ισχύοντος συστήματος οι συναλλαγματικές ισοτιμίες παρέμεναν σταθερές (κάτι το οποίο στη περίπτωση της Κίνας αποδείχθηκε «σωτήριο», στη περίπτωση της Ρωσίας, κάθε φορά που το ρούβλι κινδύνευε να υποτιμηθεί, η Κεντρική Τράπεζα, ξόδευε υπέρογκα ποσά για να αποκαταστήσει αυτή τη διακύμανση), σε τεχνητά επίπεδα και όχι όπως όριζαν οι τιμές της προσφοράς και ζήτησης. Επιπρόσθετα, η συνεχής υποχώρηση της παραγωγικότητας και τα μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα, όξυναν το πρόβλημα. Η κυβέρνηση, σε μια προσπάθεια να «σώσει» την κατάσταση, εξέδωσε κρατικά ομόλογα «πυραμιδικής μορφής». Κάτι τέτοιο όμως, δεν θα μπορούσε να αποδειχθεί σωτήριο, καθώς υπό τις υπάρχουσες (προαναφερθείσες) συνθήκες, δεν επρόκειτο παρά να έχει σύντομη διάρκεια ζωής. Επόμενο στάδιο, ήταν η – αναγκαστική για τους συντηρητικούς – εισροή ξένων κεφαλαίων. Επίσης όμως, δεν απεδείχθη «σωτήρια» ούτε αυτή η απόφαση καθώς τα μηδαμινά έσοδα από την φορολογία, τα μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα, τα υπέρογκα ποσά σε συντάξεις και μισθούς, η έλλειψη ελέγχου σε απομακρυσμένες περιοχές της χώρας και η πολιτική αστάθεια, συνεπικουρούμενης της κοινωνικής εξέγερσης, καθιστούσαν την καταβολή των πληρωμών για την εξόφληση του χρέους, αδύνατη. Οι επενδυτές, υπό το φόβο της – συνεχούς σε πραγματικές τιμές – υποτίμησης του νομίσματος, άρχισαν να ξεπουλάνε, και η Κεντρική Τράπεζα φορτωνόταν όλο και

μεγαλύτερο βάρος. Σημειωτέον δε, ότι στο πολιτικό σκηνικό, οι συνεχείς αλλαγές στην ηγεσία της χώρας υπό την εντολή του Προέδρου Yeltsin, αλλά και οι «παρωχημένες» αποφάσεις του τελευταίου, καθιστούσαν τη Ρωσία, μια χώρα συνεχών κοινωνικών εξεγέρσεων. Η μεσαία τάξη, είχε απολέσει πολλά από τα διαθέσιμα της στα κρατικά ομόλογα, και τις λοιπές επενδύσεις, ενώ ο πληθωρισμός κάλπαζε προς το 84% του 1998, και οι μισθοί και οι συντάξεις παρέμεναν απλήρωτες. Ακόμη και όταν η Κυβέρνηση κατέφυγε στην συνδρομή του ΔΝΤ και της Παγκόσμιας Τράπεζας, το πολιτικό σκηνικό συνέχιζε να κάνει αδύνατη την εφαρμογή οποιονδήποτε «διαρθρωτικών μέτρων και μεταρρυθμίσεων». Χαρακτηριστικό είναι το σκάνδαλο με την υπεξαίρεση σχεδόν 5 δις δολαρίων, από το δάνειο που είχαν χορηγήσει οι δύο παγκόσμιοι φορείς. Ακόμη και οι ίδιοι, οι οικονομικοί αναλυτές και οι μεγάλοι χρηματιστές υποδείκνυαν ως μόνο τρόπο να διαφύγει η χώρα από αυτή τη βαθιά κρίση, την υποτίμηση του ρώσικου νομίσματος. Εν τέλει, στις 17 Αυγούστου του 1998, σε κοινό ανακοινωθέν, η Κυβέρνηση και Κεντρική Τράπεζα αποφάσιζαν «τη διεύρυνση του ορίου διακύμανσης του ρουβλίου από 5,3-71 σε 6-9.5 ρούβλια ανά δολάριο, και την αναστολή των τραπεζικών πληρωμών για 90 μέρες». Σε συνδυασμό με την – εκ νέου – έκκληση στη διεθνή κοινότητα για βοήθεια, το τέλος της πτώσης ήταν πλέον γεγονός. Η ανάκαμψη μπορεί, σε οικονομικούς δείκτες, να ήρθε σχετικά γρήγορα, όμως η χρηματοπιστωτική κρίση, άφησε πίσω της μια κοινωνική κρίση. Ο πλούτος συγκεντρώθηκε στα χέρια των ολίγων και μεγάλες εταιρίες ιδιωτικών συμφερόντων (εκμεταλλεζόμενες το «μαύρο χρυσό» της χώρας), έκαναν την εμφάνισή τους. Παρότι δηλαδή, η οικονομία ανέκαμπε και η ανεργία υποχωρούσε (οι εταιρίες επωφελήθηκαν από τα «διαρθρωτικά μέτρα» και τη πρόσληψη πολλών εργατών με μικρό κόστος), η κοινωνία και το αίσθημα της δικαιοσύνης και της ευημερίας, είχαν υποστεί σοβαρά πλήγματα, σε μια «αχανή» χώρα. Η περίπτωση της Ρωσίας, δείχνει με τον πλέον ξεκάθαρο τρόπο, ότι σε μια χώρα που ο κρατικός έλεγχος είναι σχεδόν μηδενικός, που η πολιτική φιλοδοξία των κυβερνώντων ξεπέρνα τους στόχους για ευημερία της κοινωνίας, που βασίζεται εν πολλοίς στον εξωτερικό δανεισμό και που η μη έγκαιρη αντίδραση στην πορεία των δεικτών της οικονομίας είναι γεγονός, η κρίση είναι μονόδρομος και αδιέξοδο ταυτόχρονα.

Τέλος, μαζί με την Ρωσία, εκείνη την περίοδο επλήγησαν και πολλές γείτονες χώρες, αφού οι εξαγωγές τους στη πρώτη υποχώρησαν σημαντικά. Τέτοιες είναι η Λευκορωσία, το Καζακστάν, η Μολδαβία κλπ.

2.28 Έτη : 1999-2002

Αργεντινή

Η περίπτωση της πτώχευσης της Αργεντινής, είναι ένα χαρακτηριστικό κομμάτι της παγκόσμιας οικονομικής ιστορίας, και τούτο διότι όπως λέγεται: «...η Αργεντινή αποτελεί ένα παράδειγμα προς αποφυγή για τις λοιπές χώρες...». Επίσης η μελέτη της, είναι αρκετά ενδιαφέρουσα, καθώς η ιστορία της ομοιάζει σε (πάρα) πολλά σημεία με την ιστορία της χώρας μας, ιδίως κατά τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης. Όπως αναφέρουν οι Κότιος Άγγελος και Παυλίδης Γεώργιος στο βιβλίο τους με τίτλο «Διεθνείς οικονομικές κρίσεις», η Αργεντινή του 2001 «...βρέθηκε αντιμέτωπη με μία τριπλή κρίση : μία κρίση δημόσιου χρέους, μια κρίση του

χρηματοπιστωτικού συστήματος και τελικά, μια πολιτική/κοινωνική κρίση (φτώχεια, απεργίες, αιματηρά επεισόδια, κυβερνητική αστάθεια κλπ)..». Δεν απέχει αυτή η πραγματικότητα ιδιαίτερα, από την σημερινή κατάσταση στη χώρα μας.

Η κρίση της Αργεντινής, αποτελεί αν όχι την πρώτη, τότε σίγουρα μία από τις πρώτες του 21ου αιώνα. Για να εξηγηθούν καλύτερα τα αίτια και οι λόγοι που οδήγησαν ένα, πλούσιο σε πρώτες ύλες, κράτος στη χρεοκοπία – και ένα ακόμη της Λατινικής Αμερικής- θα γίνει μία αναδρομή στο παρελθόν φτάνοντας ως τις 23 Δεκεμβρίου του 2001, όπου ένας από τους «προσωρινούς» Προέδρους της χώρας Ροντρίγκες Σαα, ανακοινώνει τη στάση πληρωμών.

Μετά τη περίοδο της δικτατορίας τη δεκαετία του 1970, και ειδικότερα το 1983 εκλέγεται στη προεδρία της χώρας, ο ριζοσπαστικός, Ραούλ Αλφοσίν. Γνωστός για τις σοσιαλοδημοκρατικές του απόψεις συνήθιζε να απευθύνεται στο λαό του Μπουένος Άιρες από το μπαλκόνι του Προεδρικού Μεγάρου, υποσχόμενος μια δίκαιη και σταθερή οικονομική ανάπτυξη για όλες τις τάξεις. Σε μια από τις ομιλίες του, ανέφερε «..στο δικό μου μυαλό η πολιτική λιτότητας, μεταφράζεται ως οικονομία πολέμου, και η χώρα μας δεν θα ακολουθήσει αυτό το μονοπάτι..». Ο Αλφοσίν όταν ανέλαβε την προεδρία της χώρας, παρέλαβε και ένα χρέος ύψους σχεδόν 45δισ δολαρίων. Περισσότερο από το μισό αυτού του χρέους, ήταν χρέος ιδιωτικών εταιριών και τραπεζικών ιδρυμάτων, το οποίο μετετράπη στα χρόνια της δικτατορίας σε χρέος της κυβέρνησης. Παρόλα αυτά, προσπάθησε να εφαρμόσει τα φιλολαϊκά μέτρα που είχε εξαγγείλει, προχωρώντας σε άρση του παγώματος των μισθών, και καλύτερη διανομή του πλούτου. Όμως, ο μεγάλος κίνδυνος για την Αργεντινή άκουγε στο όνομα, πληθωρισμός. Ο πληθωρισμός τα πρώτα χρόνια της προεδρίας του εκτοξεύθηκε στο 400%, ενώ προς το τέλος της θητείας του – 1989 – έφτασε το 200% το μήνα και 5000% το χρόνο(!). Υπό την πίεση κοινωνικών αναταραχών και ανήμπορος στα 6 χρόνια της θητείας του να αντιμετωπίσει τον μεγάλο βραχνά της χώρας (σ.σ. την οικονομία της χώρας και ειδικότερα το εξωτερικό χρέος), ο Αλφοσίν, 5 μήνες πριν τη λήξη της προεδρίας του παραιτείται και πρόεδρος της χώρας αναλαμβάνει ο έμπειρος κυβερνήτης της επαρχίας Λα Ρόχα, Κάρλος Μένεμ.

Ο περονιστής Κάρλος Μένεμ, ο οποίος κυβέρνησε τη χώρα για μια δεκαετία (1989-1999), έμεινε στην ιστορία και στη συνείδηση του λαού ως προδότης, κατηγορούμενος ότι εφάρμοζε πολιτικές υπαγορευμένες από το ΔΝΤ και την Παγκόσμια Τράπεζα. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της θητείας του, έλαβαν χώρα σκανδαλώδεις ιδιωτικοποιήσεις μεγάλων κρατικών και αρκετά κερδοφόρων επιχειρήσεων, χωρίς καμία λογική βάση. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις της YPF, της κρατικής πετρελαϊκής εταιρίας, της οποίας οι μετοχές αξίας 38 δολαρίων έκαστη, πωλήθηκε μόλις για 19 δολάρια, αλλά και της Gas del Estado, της κρατικής εταιρίας φυσικού αερίου, η οποία λίγο πριν την πώληση της είχε αξιολογηθεί από διεθνείς οίκους 25 δις δολαρίων και εκποιήθηκε εν τέλει μόλις για 2,5 δις δολάρια. Το ίδιο ακριβώς συνέβη και σε άλλους τομείς, της κρατικής αεροπορικής εταιρίας, των σιδηροδρομικών γραμμών – που αποδυνάμωσαν και αποξένωσαν τις επαρχίες – κ.ά. Ιδιωτικοποιήσεις χωρίς απογραφές, και δισεκατομμύρια σε επιχορηγήσεις για έργα που ποτέ δεν πραγματοποιήθηκαν. Επίσης κατά την θητεία του, η γραφειοκρατία ήταν το μεγαλύτερο πρόβλημα των μικρομεσαίων

επιχειρήσεων και των απλών πολιτών. Η κοινωνία της Αργεντινής, μετετράπη στο μεγαλύτερο κέντρο διαφθοράς της Λατινικής Αμερικής. Η «μαφιοκρατία», κινούσε τα νήματα σε όλη τη χώρα. Η ανοχή των δικαστών σε σκάνδαλα οικονομικής αλλά και πολιτικής φύσεως είναι χαρακτηριστική. Όπως επίσης χαρακτηριστική είναι η μετατροπή της πολιτικής σε θέαμα στην τηλεόραση και τα ΜΜΕ γενικότερα, παρά σε ουσιαστική διοίκηση του κράτους στη δεκαετία του '90. Ενώ την ίδια στιγμή χιλιάδες πολίτες βρίσκονταν στα όρια της φτώχειας ή και κάτω από αυτά, και ακόμη περισσότερα παιδιά πέθαιναν από υποσιτισμό, οι ξένες επιχειρήσεις που εισήλθαν στην χώρα κέρδιζαν εκατομμύρια φορτώνοντας, πάντα με την ανοχή της κυβέρνησης, τεράστιο χρέος στο κράτος. Για να το καταφέρουν αυτό, και πολλοί κερδοσκόποι να κάνουν την εμφάνισή τους στην οικονομία της Αργεντινής, χρειάστηκε απλώς ένας νόμος. Μετά τον περίφημο «Νόμο των νόμων», που επέτρεψε τις ιδιωτικοποιήσεις, ένας άλλος νόμος, αυτός της «Μετατρεψιμότητας», επέβαλλε σταθερή ισοτιμία πέσου – δολαρίου 1:1. Χωρίς οικονομική βάση, ο υπουργός οικονομικών Ντομίνγκο Καβάλο, επέβαλλε αυτή τη σταθερή ισοτιμία ως αντίδοτο στην «νόσο» του πληθωρισμού. Ενώ πράγματι, ο πληθωρισμός έπεσε τα επόμενα χρόνια, η κυβέρνηση παραβίασε συστηματικά την εφαρμογή των τουλάχιστον έξι κανόνων που η πρόσδεση σε άλλο νόμισμα ισχυρότερο, απαιτούσε :

- απελευθέρωση των κεφαλαιακών συναλλαγών
- πλήρης και καθολική μετατρεψιμότητα
- απαγόρευση παρεμβάσεων στην αγορά συναλλάγματος
- άσκηση ανεξάρτητης νομισματικής πολιτικής
- μη παρέμβαση στα υποχρεωτικά διαθέσιμα των εμπορικών τραπεζών
- μη παρέμβαση στο προεξοφλητικό επιτόκιο.

Εν μέσω παγώματος των εξαγωγών της χώρας, λόγω ανταγωνιστικότερων τιμών από τις λοιπές χώρες της Λατινικής Αμερικής (Βραζιλία, Μεξικό), οι κερδοσκόποι και τα τραπεζικά ιδρύματα που είχαν εισέλθει στην χώρα με την «βοήθεια» της κυβέρνησης, κατόπιν της ψήφισης των δύο προαναφερθέντων νόμων, συνέδραμαν για να αυξάνεται ολοένα και περισσότερο το εξωτερικό χρέος. Για παράδειγμα, πολλές μητρικές εταιρίες που βρίσκονταν στο εξωτερικό, δάνειζαν τις θυγατρικές τους στην Αργεντινή. Επρόκειτο για εσωτερικές κινήσεις, και εσωτερικό χρέος, που μεταβιβάστηκε στο εξωτερικό χρέος της χώρας. Έπειτα, πολλοί αγόραζαν δολάρια στην Αργεντινή και μετέπειτα τα μετέφεραν στις ΗΠΑ. Οι καταθέσεις, έφευγαν προς άλλες χώρες καθώς η διαφορά επιτοκίου βοηθούσε σε αυτό και τα δάνεια που είχαν χορηγηθεί για την συναλλαγματική αυτή αγορά, έμειναν ανεκπλήρωτα. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε μία χώρα με μηδενικό πλέον πληθωρισμό, οι τράπεζες δάνειζαν με επιτόκιο σχεδόν 50%, ενώ την ίδια στιγμή το αντίστοιχο επιτόκιο στις ΗΠΑ και Ευρώπη ήταν στο 7%. Σε μια χώρα λοιπόν «δολαριοποιημένη» που έως τις αρχές της τελευταίας δεκαετίας του 20ου αιώνα, παρήγαγε το 95% όσων κατανάλωνε, και εξήγαγε μηχανήματα, εργαλεία, τρόφιμα, κλπ, όλα τα παραπάνω

συνέδραμαν ώστε να αποδυναμωθεί πλήρως η παραγωγικότητα της και οι πλούσιοι πόροι της να μείνουν ανεκμετάλλευτοι. Και ενώ η ανεργία και η φτώχεια είχε κατακλύσει τη χώρα, το δημόσιο χρέος και αναξιπιστία της χώρας στις διεθνείς αγορές ολοένα και αυξάνονταν. Όμως, η «βόμβα», έμελλε να σκάσει στα χέρια ενός άλλου προέδρου. Ο Κάρλος Μένεμ, ο οποίος μεταξύ άλλων είχε κατηγορηθεί και συλληφθεί μαζί με άλλα πολιτικά στελέχη για το παράνομο εμπόριο όπλων διαμέσου του στρατού, παραδίδει στις 10 Δεκεμβρίου 1999, την προεδρία της χώρας στον – προερχόμενο από τη ριζοσπαστική συμμαχία - Φερνάντο ντε λα Ρουά.

Το θλιβερό τοπίο, που αντίκρισε, με την ανεργία συνεχώς να αυξάνεται και με το «ατυχές» σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, να δημιουργεί ολοένα και περισσότερα προβλήματα, τον ανάγκασε να επαναφέρει στο υπουργείο οικονομικών τον Ντομίνγκο Καβάλο. Τα μέτρα που προσπάθησε να εφαρμόσει ο τελευταίος δεν απέδιδαν πλέον καρπούς. Η χώρα είχε ήδη χάσει την αξιοπιστία της και οι ξένες αγορές είχαν κλείσει, ενώ τα κεφάλαια που έφευγαν στο εξωτερικό είχαν δημιουργήσει τεράστιο πρόβλημα ρευστότητας. Η κυβέρνηση, σε μια προσπάθεια της να περιορίσει αυτό το φαινόμενο, ανακοινώνει το πάγωμα των λογαριασμών. Αρχίζουν να ξεσπούν διαδηλώσεις και αντιδράσεις σε όλη τη χώρα. Στις 11 Σεπτεμβρίου 2001, το ΔΝΤ, ακυρώνει την προγραμματισμένη (για το μήνα Νοέμβριο!) 4η δόση της συμφωνίας που είχε γίνει, ύψους 1,25 δις δολαρίων. Το Δεκέμβριο του ίδιου έτους, οι διαδηλώσεις έχουν γίνει καθημερινό φαινόμενο, μαζί με τις απεργίες. Αίτημα των διαδηλωτών, να τους επιστραφούν τα χρήματα των καταθέσεων τους, και να παραιτηθεί η κυβέρνηση. Σε συμπλοκές με την αστυνομία, υπάρχουν ήδη νεκροί. Η Αργεντινή, είναι πλέον στο χειρόστο σημείο της. Τελικά η κυβέρνηση του Φερνάντο ντε λα Ρουά παραιτείται. Στις 23 Δεκεμβρίου 2001, την προεδρία αναλαμβάνει ο Ροντρίγκες Σάα, ο οποίος κατά τη διάρκεια της ορκωμοσίας, ανακοινώνει στο Κογκρέσο την πτώχευση της Αργεντινής και τη στάση πληρωμών του εξωτερικού χρέους της χώρας. Μια πτώχευση, που ενώ από πολλούς υποδέχτηκε με επευφημίες και χειροκροτήματα, άφησε ένα μεγάλο στίγμα ανασφάλειας στη χώρα. Στις 2 Ιανουαρίου 2002, αναλαμβάνει την εξουσία ο, επίσης θιασώτης των «περονικών ιδεών», Εντουάρντο Αλμπέρτο Ντουάλντε. Ενώ, ο δείκτης του χρηματιστηρίου κατρακυλά, και οι πτωχεύσεις μικρομεσαίων επιχειρήσεων ολοένα και αυξάνονται, ο νέος πρόεδρος, την απεξάρτηση του πέσο από το δολάριο και την κατάργηση του «νόμου της μετατρεψιμότητας». Το πέσο υποτιμάται και οι νέοι ειδικοί φόροι περιουσίας και επιχειρήσεων, καθώς και η μετατροπή των τραπεζικών λογαριασμών σε προθεσμιακούς μέχρι το 2010, βοηθούν την οικονομία να «ανασάνει». Όλα αυτά, και ενώ η χώρα είναι αποκλεισμένη από τις διεθνείς αγορές. Προς τα τέλη του 2002, η οικονομία αναπτύσσεται με αργό αλλά σταθερό ρυθμό, και οι εξαγωγές – λόγω της υποτίμησης – αυξάνονται καθώς τρέπουν τον άτυπο ανταγωνισμό με τις λοιπές χώρες της Λατινικής Αμερικής, υπέρ της Αργεντινής. Στις 25 Μαΐου 2003, μετά από εκλογές πρόεδρος της χώρας αναλαμβάνει ο Νέστορ Κίρσνερ. Το εμπορικό ισοζύγιο βελτιώνεται αισθητά και η αποτελεσματικότητα των νέων φοροεισπρακτικών μηχανισμών, βοηθά και ενισχύει την κοινωνία της χώρας. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα τέλη του 2004, το ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 9,2%. Ήταν πλέον η ώρα να συναφθούν συμφωνίες με τους δανειστές για την αποπληρωμή του χρέους. Αρχικά η πρόταση της κυβέρνησης ήταν η αποπληρωμή μόνο του 25% των χρεών. Η

ρήξη με τις χώρες της Ευρώπης και με το ΔΝΤ, ήταν αναπόφευκτη. Εν τέλει, ύστερα από δύσκολες και χρονοβόρες διαπραγματεύσεις, συμφωνήθηκε η αποπληρωμή του 50% του κεφαλαίου των παλαιών χρεών μέσω έκδοσης τριών νέων κρατικών ομολόγων.

Μπορεί, ο ρυθμός ανάπτυξης να έφτασε τα 9,2% το 2005 και η ετήσια αύξηση των μισθών το 25% στα τέλη του 2008, όμως η ανισοκατανομή του εισοδήματος και το αυξημένο ποσοστό ανθρώπων που ζουν κάτω από τα όρια της φτώχειας, αποτελούν τα «απομεινάρια» της πτώχευσης της χώρας. Η Αργεντινή, αποτελεί, όπως αναφέρθηκε και στο πρόλογο, ένα παράδειγμα προς αποφυγή, σε όλους τους τομείς. Στον οικονομικό, όπου το δημόσιο χρέος συνεχώς αυξανόταν με τη πάροδο των χρόνων και οι ιδιωτικές εταιρίες φόρτωναν ακόμη περισσότερο τον ήδη επιβαρυσμένο κρατικό προϋπολογισμό, ενώ η διαφθορά στον δημόσιο τομέα και οι «άστοχες» κυβερνητικές αποφάσεις διόγκωναν το έλλειμμα. Επιπρόσθετα η εφαρμογή χρηματοπιστωτικού εμπάργκο από τις διεθνείς αγορές, στην χώρα, αμέσως μετά από την κήρυξη της πτώχευσης, επέφερε πολύ άσχημα αποτελέσματα στην φήμη της και στις επενδύσεις - από το εξωτερικό- που «έλειψαν» τα επόμενα χρόνια. Στον πολιτικό, όπου τα κόμματα πρόδιδαν τις ιστορικές τους ιδέες, αμέσως μετά την άνοδο τους στην εξουσία, και βασικό πρόβλημα της πολιτικής σκηνής ήταν η διαφθορά. Τα ανωτέρω, μαζί με την συνδρομή των λοιπών κοινωνικών φορέων (δικαστών, ΜΜΕ, κλπ), είχαν ως αποτέλεσμα να παρακμάζει η δημοκρατία και η δυσφήμιση της χώρας να είναι ακόμη μεγαλύτερη. Τέλος στον κοινωνικό, όπου το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών συνεχώς μεγάλωνε, όπου ο υποσιτισμός χιλιάδων παιδιών και η ανικανότητα των πολιτών να ανταποκριθούν στις άμεσες βιοτικές τους ανάγκες, τους οδηγούσε σε λεηλασίες καταστημάτων (πλιάτσικο), στις κοινωνικές εξεγέρσεις που είχαν γίνει καθημερινό φαινόμενο προς τα τέλη της δεκαετίας του '90, και στις συνθήκες της κοινωνίας που άλλαξαν άρδην. Η Αργεντινή είχε την ευκαιρία της, όμως οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν, την οδήγησαν να είναι ένα κράτος λεηλατημένο από την ίδια της την οικονομία.

Με την περίπτωση της Αργεντινής, ολοκληρώνεται το δεύτερο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας, σχετικά με τις οικονομικές κρίσεις ανά τον κόσμο τον 20ο αιώνα. Ακολουθούν οι μελέτες για την περίπτωση των ΗΠΑ το 2007, και των οικονομικών κρίσεων – πτωχεύσεων της χώρας από τη σύσταση της, ή ακόμη και πριν από αυτή.

«Η κρίση, λέει, θα έχει πολλά θύματα, αλλά το μεγαλύτερο θύμα θα είναι το σημερινό σύστημα εκτίμησης του πιστωτικού κινδύνου»

Άλαν Γκρίνσπαν

Κεφάλαιο 3ο

Η Περίπτωση των Η.Π.Α.

3.1 Εισαγωγή

Η διεθνής αλλά και η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζουν σήμερα την μεγαλύτερη ίσως οικονομική ύφεση όλων των εποχών. Η αφορμή ήταν η «φούσκα» στην αγορά ακινήτων. Η χρηματοοικονομική κρίση, που άρχισε στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης (subprime mortgages loans) των ΗΠΑ το καλοκαίρι του 2007, είχε ως αποτέλεσμα τη ραγδαία κρίση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Για να κατανοηθεί το μέγεθος και η ταχύτητα με την οποία εξαπλώθηκε η κρίση, θα πρέπει να αναφερθούν κάποια από τα χαρακτηριστικά του ρυθμιστικού πλαισίου στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Το γεγονός πως η νομισματική πολιτική της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας FED ήταν ιδιαίτερα χαλαρή για μεγάλο χρονικό διάστημα προκάλεσε την εμφάνιση υπερβολικής ρευστότητας και μόχλευσης με αποτέλεσμα την εμφάνιση ανισορροπιών στην αγορά κατοικίας.

Το τελευταίο διάστημα στις ΗΠΑ αναπτύχθηκε μια περίοδος αυξήσεων των τιμών κατοικιών. Χορηγήθηκαν υπέρογκα ποσά για στεγαστικά δάνεια υψηλού ρίσκου. Στην πορεία όταν τα επιτόκια άρχισαν να αυξάνονται, και να μειώνονται οι τιμές των κατοικιών, αρκετά μεγάλο ποσοστό δανειοληπτών αδυνατούσαν να αποπληρώσουν τις οφειλές τους. Η κρίση στα ενυπόθηκα δάνεια υψηλού κινδύνου επεκτάθηκε στα ομόλογα, υποθηκευμένα με άλλα χρεόγραφα και στις εταιρείες ασφάλισης και αντασφάλισης χρεογράφων.

Η Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα (FED) και αργότερα η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) έσπευσαν να βοηθήσουν τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής εφαρμόζοντας τη νομισματική τους πολιτική με απώτερο σκοπό η οικονομική κρίση αυτή να μην εξαπλωθεί παγκοσμίως. Τα αποτελέσματα όμως ήταν δραματικά σε διεθνές επίπεδο παρόλο την παρέμβαση των Κεντρικών Τραπεζών.

Παρακάτω λοιπόν, εξετάζονται ζητήματα που άπτονται του θέματος στο οποίο αναφέρεται το συγκεκριμένο κεφάλαιο.

3.2 Οι βασικές λειτουργίες των Κεντρικών Τραπεζών

Μια κεντρική τράπεζα είναι ένας δημόσιος οργανισμός που ορίζει τη νομισματική πολιτική μιας χώρας. Τα καθήκοντα που έχει αφορούν τη ρύθμιση της προσφοράς χρημάτων, τον έλεγχο των επιτοκίων και τη διαχείριση των συναλλαγματικών αποθεμάτων. Ασκούν εποπτικό έλεγχο στον τραπεζικό τομέα και παίζουν σημαντικό ρόλο σε περιόδους οικονομικών κρίσεων όπου λαμβάνουν μέτρα για την αποφυγή δυσμενών συνθηκών στο χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Μια κεντρική τράπεζα οφείλει να γνωρίζει την τρέχουσα αλλά και τη μελλοντική αξία των περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών εφόσον ενεργεί ως δανειστής. Ο σημαντικότερος στόχος της εκάστοτε Κεντρικής Τράπεζας είναι η διαχείριση της σταθερότητας των τιμών έτσι ώστε να υφίσταται ένα χαμηλό ποσοστό πληθωρισμού. Σύμφωνα με τον Goodhart (2010), ο ρόλος των κεντρικών τραπεζών αφορά:

Τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών.

Τη διατήρηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.

Την υποστήριξη των κρατών όσον αφορά τις χρηματοπιστωτικές ανάγκες και τον περιορισμό κατάχρησης εξουσιών του κράτους.

3.2.1 Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ (FED)

Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ, (Federal Reserve System), είναι η κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ η οποία ιδρύθηκε τον Δεκέμβριο του 1913 από τον Πρόεδρο Woodrow Wilson. Είναι ένα ανεξάρτητο θεσμικό όργανο, το οποίο όμως λογοδοτεί στο Κογκρέσο για τις δραστηριότητες και τη νομισματική πολιτική που ακολουθεί. Σαν ανεξάρτητο όργανο η Fed έχει την εξουσία να ενεργεί ελεύθερα χωρίς τη συγκατάθεση του Προέδρου των ΗΠΑ ή των άλλων εκτελεστικών μελών της Κυβέρνησης.

Οι αρμοδιότητες της Ομοσπονδιακής Τράπεζας περιλαμβάνονται σε 4 κατηγορίες (Ryan, 2009):

1. Την άσκηση της νομισματικής πολιτικής της χώρας προωθώντας τους στόχους της σταθερότητας των τιμών και την πλήρη απασχόληση για την οικονομία.
2. Τη ρύθμιση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων με σκοπό την ασφάλεια του Τραπεζικού συστήματος και παράλληλα την διαφύλαξη των πιστωτικών δικαιωμάτων των καταναλωτών.
3. Την διατήρηση της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος.
4. Την παροχή των οικονομικών υπηρεσιών και παροχών προς την κυβέρνηση, τους πολίτες και άλλους φορείς.

3.2.2 Η Δομή της FED και η νομισματική πολιτική

Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα αποτελείται από:

- A. Το ανώτατο συμβούλιο των Κυβερνητών στην Ουάσιγκτον.
- B. Τις 12 περιφερειακές Ομοσπονδιακές Τράπεζες που ενεργούν ως δημοσιονομικοί αντιπρόσωποι των οργάνων του Υπουργείου Οικονομικών των ΗΠΑ.
- Γ. Την Ομοσπονδιακή Επιτροπή Ανοιχτής Αγοράς.
- Δ. Ιδιωτικές Τράπεζες που είναι μέλη της Fed.
- Ε. Γνωμοδοτικά συμβούλια.

Οι στόχοι της νομισματικής πολιτικής αναφέρονται στην ιδρυτική πράξη, το Federal Reserve, στην οποία ορίζεται το Διοικητικό Συμβούλιο και η Ομοσπονδιακή Επιτροπή Ανοιχτής Αγοράς όπου μακροπρόθεσμα θα πρέπει να παρατηρείται αύξηση των νομισματικών μεγεθών για να προωθηθεί η σταθερότητα των τιμών, η συγκράτηση των επιτοκίων και η αύξηση της πλήρους απασχόλησης.

Τα εργαλεία λοιπόν της νομισματικής πολιτικής που χρησιμοποιεί η Fed αφορούν το υψηλό ποσοστό απασχόλησης, την οικονομική ανάπτυξη, τη σταθερότητα των τιμών, το σταθερό επιτόκιο, τη σταθερότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών και τις αγορές του ξένου συναλλάγματος.

3.2.3 Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ)

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) αποτελεί μέρος του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών η οποία ιδρύθηκε τον Ιούνιο του 1998 στη Φρανκφούρτη. Πρωτεύοντας στόχος της ΕΚΤ είναι η σταθερότητα τιμών και έπειτα η οικονομική ανάπτυξη. Έχει το δικαίωμα να εγκρίνει την έκδοση των τραπεζογραμματίων ευρώ, ενώ παράλληλα διαχειρίζεται τα συναλλαγματικά διαθέσιμα των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και προωθεί την ομαλή λειτουργία των συστημάτων των πληρωμών και των χρηματοπιστωτικών στατιστικών στοιχείων που απαιτούνται για την εκτέλεση των καθηκόντων της. Είναι ένα ανεξάρτητο θεσμικό όργανο που απαγορεύεται να δέχεται υποδείξεις από οποιαδήποτε κυβέρνηση χώρας της ΕΕ. Αυτό το γεγονός την καθιστά ανεξάρτητη αλλά ταυτόχρονα και αντιδημοκρατική. Δε δημοσιεύει τις αποφάσεις της πολιτικής της.

Τα καθήκοντά της αφορούν:

1. Τη συναλλαγματική ισοτιμία.

2. Τη διαχείριση επίσημων συναλλαγματικών διαθεσίμων των κρατών μελών της ΕΕ.
3. Την προώθηση της ομαλής λειτουργίας συστημάτων πληρωμών και την έγκριση της έκδοσης τραπεζογραμματίων ευρώ.

3.2.4 Η Δομή της ΕΚΤ και η νομισματική πολιτική

Το ανώτατο όργανο λήψης αποφάσεων της ΕΚΤ είναι το Διοικητικό Συμβούλιο το οποίο αποτελείται από τους διοικητές 17 χωρών της ΕΕ των εθνικών κεντρικών τραπεζών και 6 μέλη της Εκτελεστικής Επιτροπής της ΕΚΤ.

Η Εκτελεστική Ευρωπαϊκή Επιτροπή περιλαμβάνει τον πρόεδρο και αντιπρόεδρο καθώς και τέσσερα άλλα μέλη. Οργανώνει συνεδριάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου και υλοποιεί τις αποφάσεις της νομισματικής πολιτικής με βάση τις εξελίξεις στη ζώνη του ευρώ.

Η νομισματική πολιτική που ασκεί η ΕΚΤ δεν ελέγχεται από πολιτικούς. Σύμφωνα με τη συνθήκη Μάαστριχτ, η διατήρηση της σταθερότητας των τιμών απαιτεί να είναι ο ετήσιος ρυθμός αύξησης του Εναρμονισμένου Δείκτη Τιμών Καταναλωτή κατά 2% μικρότερος για τη ζώνη του ευρώ. Παρόλο το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών θα πρέπει να ενεργεί με βάση την αρχή της ανοιχτής αγοράς με ελεύθερο ανταγωνισμό.

3.2.5 Οι ενέργειες των Κεντρικών Τραπεζών

Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ, με σκοπό την αντιμετώπιση της πρόσφατης οικονομικής αναστάτωσης, εφάρμοσε συγκεκριμένη νομισματική πολιτική. Υιοθέτησε μια πολιτική ποσοτικής χαλάρωσης που θα επανέφερε τη ρευστότητα στο σύστημα. Το καλοκαίρι του 2007 οι ενέργειες που πραγματοποίησε αφορούσαν τη μείωση του προεξοφλητικού επιτοκίου. Έπειτα, προχώρησε και στη μείωση των επιτοκίων των ομοσπονδιακών κεφαλαίων για την προστασία των χρηματαγορών. Αποτέλεσμα είχε η Lehman Brothers να κηρύξει πτώχευση το 2008. Η Fed για πρώτη φορά έθεσε σε λειτουργία μια πολιτική που είχε σχεδόν μηδενικά επιτόκια στις ΗΠΑ. Επιπλέον παρεμβάσεις έγιναν όσον αφορά τη ρευστότητα στο τραπεζικό σύστημα, με τη διάσωση της Bear Sterns παρέχοντάς της πιστωτική διευκόλυνση πολλών δισεκατομμυρίων.

Η ένταση της οικονομικής κρίσης όμως κατέστησε γρήγορα την νομισματική πολιτική αναποτελεσματική. Η Fed αναγκάστηκε να εφαρμόσει πρόσθετα μέτρα στήριξης χρηματαγορών. Η ΕΚΤ με τη σειρά της, το 2007 άρχισε να αυξάνει τα επιτόκια για να πετύχει την ανοδική τους τάση. Στη συνέχεια παρατηρήθηκε μια αιφνίδια μείωση της ρευστότητας στην αγορά των ΗΠΑ. Άρχισε λοιπόν να εφαρμόζει μέτρα, με στόχο την εξομάλυνση των διακυμάνσεων της ρευστότητας. Η ΕΚΤ επικεντρώθηκε στη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών, του επιτοκίου και στη διατήρηση της ρευστότητας. Παρ' όλες τις προσπάθειες, όπως προαναφέρθηκε, η κατάσταση το 2008 επιδεινώθηκε με την ανακοίνωση χρεοκοπίας της μεγάλης επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers, η οποία θα αναλυθεί παρακάτω.

Η συνεργασία επομένως των Κεντρικών Τραπεζών Fed – ΕΚΤ και άλλων τραπεζών άλλων χωρών επέφερε κάποια δείγματα λειτουργικής αλλαγής όσον αφορά τη ρευστότητα στις τράπεζες και τη σταθερότητα των επιτοκίων. Ο ρόλος της ΕΚΤ ως δανειστής έσχατης ανάγκης, ενισχύθηκε τα τελευταία χρόνια μέσα από τα προγράμματα ομολόγων και αγοράς περιουσιακών στοιχείων.

3.3 Κρίση στις Η.Π.Α.

3.3.1. Η σπουδαιότητα της αγοράς κατοικίας στην οικονομία

Η αγορά κατοικίας συνδέεται άμεσα με τον οικονομικό κύκλο με μια αμφίδρομη σχέση μέσω επενδύσεων, της κατανάλωσης και του δανεισμού, ενώ ταυτόχρονα επηρεάζει τη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η “φούσκα” που αφορούσε τις τιμές των κατοικιών στις ΗΠΑ και η αλόγιστη χρήση των δανείων κατείχαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην εμφάνιση της παγκόσμιας κρίσης που ξεκίνησε το 2007. Η μεγάλη αύξηση της αξίας των ακινήτων στην Αμερική και σε άλλες χώρες ήταν το έναυσμα δημιουργίας αυτής της κρίσης μετά από κάποιο χρονικό διάστημα. Στις ΗΠΑ, οι αξίες των κατοικιών αυξήθηκαν μέσω του δανεισμού των νοικοκυριών ενώ υπήρχαν και περιπτώσεις με δάνεια στα οποία πλήρωναν αρχικά μόνο τους τόκους ή ακόμα χωρίς να έχει η τράπεζα τις απαραίτητες εξασφαλίσεις.

Οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί τιτλοποιούσαν και πωλούσαν σε τρίτους τα δάνεια, ακόμα και σε μορφή ομολόγων. Έτσι οι επενδυτές επιδιώκοντας όλο και περισσότερα κέρδη και χωρίς να λάβουν υπόψη τους τυχόν αξιολογήσεις των ομολόγων, αψηφώντας τον κίνδυνο, κατέφυγαν σε παρακινδυνευμένες επενδύσεις. Ιδίως όταν οι χρηματοοικονομικές επενδύσεις δε συμπεριελάμβαναν και τον κρατικό φορέα, ή όταν γίνονταν με μειωμένα κεφάλαια και υψηλό βραχυχρόνιο δανεισμό, είχαν μεγαλύτερο ρίσκο και παρουσίαζαν δυσκολίες σε σχέση με τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Τελικά, το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα οδήγησε σε μια παγκόσμια κατανομή κεφαλαίων, με αποτέλεσμα στο τέταρτο τρίμηνο του 2008 να καταρρεύσει. Όμως ο κίνδυνος αποτράπηκε με την παρέμβαση των αρχών, με τις κρατικοποιήσεις των τραπεζών, με την

αναβάθμιση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και τη χρηματοδότησή του από τις Ευρωπαϊκές Χώρες.

3.3.2 Οι τιμές των κατοικιών και οι επενδύσεις

Οι τιμές των κατοικιών επηρεάζουν την κερδοφορία και κατ' επέκταση το ύψος των επενδύσεων σε κατοικίες, την εύρεση εργασίας όσον αφορά την απασχόληση στον κατασκευαστικό τομέα και τη ζήτηση για υπηρεσίες που σχετίζονται με την κατοικία. Ο λόγος Q του Tobin (δηλαδή οι ονομαστικές τιμές των κατοικιών προς τον δείκτη τιμών των επενδύσεων σε κατοικίες) χρησιμοποιείται από τους ερευνητές για να μετρήσει τα αποτελέσματα αυτής της κερδοφορίας των επενδύσεων στην κατοικία. Σύμφωνα με τη θεωρία, υφίσταται μια θετική συσχέτιση του λόγου Q με το ύψος των επενδύσεων σε κατοικίες (Girouard et al. (2006). Όμως η συσχέτιση αυτή μπορεί να είναι μικρή αλλά εξίσου σημαντική και υποδηλώνει ότι υπάρχουν κι άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν το ύψος των επενδύσεων. Στις ΗΠΑ, η αύξηση των επενδύσεων σε κατοικίες προηγείται έναντι του οικονομικού κύκλου και αποτελεί σημαντικό δείκτη της οικονομικής δραστηριότητας (Leamer, 200

3.3.3 Ο ρόλος του χρηματοπιστωτικού συστήματος

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα επηρεάζει τη σχέση τιμών κατοικιών και ΑΕΠ. Όσο υφίσταται στεγαστική πίστη η δυνατότητα για κατανάλωση και επενδύσεις αυξάνεται, ιδιαίτερα σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν πρόβλημα ρευστότητας και ταυτόχρονα περιορισμούς στις χρηματοδοτήσεις, με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι τιμές των κατοικιών στον οικονομικό κύκλο (Lacoviello, 2005).

Η επίδραση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της στεγαστικής πίστης έγινε πιο ισχυρή με την πάροδο του χρόνου. Τα τελευταία χρόνια δεν υπήρχε τόσο μεγάλος περιορισμός στα πιστωτικά κριτήρια και στα στεγαστικά δάνεια ανά χώρα (Committee on the Global Financial System, 2006). Σε πολλές χώρες δίνονταν πιο εύκολα δάνεια και οι ιδιοκτήτες ακινήτων έβαζαν ως εγγύηση το ίδιο το ακίνητο, καθώς η τιμή του συνεχώς αυξάνοταν. Επίσης, τα περιθώρια επιτοκίων στα στεγαστικά δάνεια είχαν μειωθεί, ενώ το ύψος των δανείων προς την αξία της υποθήκης είχε αυξηθεί σε μεγάλο βαθμό. Αξίζει να σημειωθεί ότι είχε παρατηρηθεί μια σημαντική αύξηση προς χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας νοικοκυριά (sub-prime lending), ιδίως στις ΗΠΑ. Οι καταναλωτές είχαν περισσότερες επιλογές όσον αφορά τους όρους δανεισμού τους και οι τιτλοποιήσεις στις τράπεζες ήταν πιο διαδεδομένες.

Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι η συσχέτιση μεταξύ της καταναλωτικής δαπάνης και των τιμών των κατοικιών είναι πιο υψηλή σε οικονομίες με ανεπτυγμένες αγορές στεγαστικής πίστης. Την ίδια κατάσταση υποστηρίζει και ο Slacalek (2006), ο οποίος διαπιστώνει ότι η επίδραση της αύξησης του πλούτου λόγω αύξησης των τιμών των κατοικιών ενισχύθηκε τα τελευταία χρόνια, και πλέον ήταν πιο εύκολο για τα νοικοκυριά να δανείζονται με βάση την αξία

του σπιτιού τους. Γενικότερα, το ζήτημα της επίδρασης της απελευθέρωσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος στη σχέση τιμών ακινήτων και κατανάλωσης έχει αναλυθεί διεξοδικά και από τον Muellbauer (2007). Η κατανάλωση αυξάνεται με τον δανεισμό έναντι της υπεραξίας της κατοικίας (Mortgage Equity Withdrawal – MEW), και έτσι οι τιμές των ακινήτων και τα πιστωτικά κριτήρια εξαρτώνται από αυτήν. Τέλος, ο τρόπος λειτουργίας στην αγορά στεγαστικής πίστης επηρεάζει και τη διακύμανση των τιμών των κατοικιών.

3.3.4 Η φούσκα των στεγαστικών δανείων

«Φούσκα» στην αγορά ενός πραγματικού ή χρηματοοικονομικού κεφαλαιακού αγαθού είναι μια κατάσταση όπου η τιμή του αγαθού αυτού δεν εξηγείται από ορθολογικές οικονομικές δυνάμεις. Αν και οι οικονομολόγοι δεν μπορούν να προβλέψουν πότε σπάει μια φούσκα, είναι νομοτελειακό, ότι όλες οι φούσκες κάποτε σπάνε.

Το χρήμα από τις αναδυόμενες αγορές ανακυκλωνόταν και επενδυόταν στη Δύση, όπου με τη σειρά της αγόραζε τα προϊόντα αυτών των χωρών σε μικρή χρηματική αξία. Γινόταν ταυτόχρονα πώληση ακινήτων σε επενδυτές από άλλες χώρες με αποτέλεσμα οι τιμές των ακινήτων στο Λονδίνο να φτάνουν τα ύψη. Το ίδιο συνέβη και στη Νέα Υόρκη αλλά και σε άλλες δυτικές μητροπόλεις. Για αυτόν ακριβώς το λόγο η κρίση άρχισε από τα ακίνητα, εφόσον η μεγάλη άνοδος των τιμών τους δημιούργησε τη φούσκα.

Η πώληση δανείων ανατέθηκε από τις τράπεζες σε μεσίτες, οι οποίοι επεδίωκαν να πουλήσουν όσο περισσότερα συμβόλαια μπορούσαν. Μόνο που αυτά τα συμβόλαια ασφαλίστηκαν από άλλες τράπεζες και πουλήθηκαν στις διεθνείς αγορές σε υψηλή τιμή. Το χρονικό διάστημα λοιπόν όπου εξυπηρετούνταν τα στεγαστικά δάνεια, δεν υπήρχε πρόβλημα, αφού ήταν ασφαλισμένα αυτά τα συμβόλαια. Ο αριθμός αυτών των συμβολαίων αυξανόταν διαρκώς. Τα νέα συμβόλαια όμως έπρεπε να είναι περισσότερα σε αριθμό ώστε να αντισταθμίσουν τις απώλειες από τις παύσεις πληρωμών και έτσι οι διεθνείς αγορές πλημμύρισαν από τέτοιου είδους συμβόλαια, τα οποία τα αγόραζαν άλλες τράπεζες. Τα funds όμως δανείστηκαν κι αυτά από τις τράπεζες πολύ περισσότερα από τα ίδια κεφάλαια τους για να επενδύουν σε τέτοια ομόλογα.

Πρόκειται για τη λεγόμενη “μόχλευση”, η οποία έγινε κοινή πρακτική για τις τράπεζες και όλους τους χρηματοοικονομικούς επενδυτές. Η φούσκα λοιπόν έγινε γιγαντιαίων διαστάσεων σε παγκόσμια κλίμακα ενώ επεκτάθηκε στην αγορά πετρελαίου, στις αγορές πρώτων υλών και τροφίμων, με τα προθεσμιακά συμβόλαια και οι τιμές τους εκτινάχθηκαν. Έτσι οι φούσκες άρχισαν και να ανακυκλώνονται. Οι χώρες οι οποίες εξήγαγαν πετρέλαιο, εισέπραξαν πολλά από τη μεγάλη άνοδο των τιμών και έτσι επένδυσαν πάλι σε χρηματιστικά προϊόντα, δηλαδή σε

φούσκας. Η μεγάλη ωστόσο άνοδος των τιμών των καυσίμων οφειλόταν σε κερδοσκοπία που βασιζόταν σε μεγάλες προσδοκίες για τη μελλοντική ανάπτυξη. Έτσι η μία φούσκα άρχισε να τροφοδοτεί την άλλη.

Το ενδιαφέρον ωστόσο πολλών οικονομολόγων δεν αφορούσε το αντικείμενο των συναλλαγών αλλά τις ίδιες τις συναλλαγές οι οποίες τιτλοποιήθηκαν με τα παράγωγα και έγιναν αντικείμενο άλλων συναλλαγών. Το γεγονός πως οι χρηματιστές κέρδιζαν προμήθεια από κάθε συναλλαγή, τους ώθησε να κάνουν όσο περισσότερες συναλλαγές μπορούν, ανεξάρτητα από το αν θα κερδίσουν. Σαν αποτέλεσμα όλων αυτών, ο πλασματικός πλούτος μετατρεπόταν σε πραγματικό, για όσους ήταν στην κορυφή της φούσκας.

3.3.5 Η διαδικασία ενυπόθηκου δανεισμού στις ΗΠΑ

Όσον αφορά τη διαδικασία των ενυπόθηκων δανείων των ΗΠΑ, ο ιδιοκτήτης του ακινήτου, με τη βοήθεια ενός μεσίτη, επιλέγει τον δανειστή στον οποίο θα χορηγηθεί το δάνειο ελέγχοντας την πιστοληπτική ικανότητα του δανειολήπτη και το ακίνητο στη συνέχεια χρησιμεύει ως εγγύηση του δανείου. Εφόσον το δάνειο εκταμιευτεί οι περισσότεροι ενυπόθηκοι δανειστές μεταπωλούν αυτά τα δάνεια σε επενδυτές ή εταιρείες της Wall Street, συχνά μέσω πολλαπλών μεσαζόντων. Εταιρείες της Wall Street περιλαμβάνουν χιλιάδες στεγαστικά δάνεια από διαφορετικούς δανειστές σε τίτλους ενυπόθηκων δανείων (MBS). Σχετικά με την εγγύηση των δανείων, οι υποθήκες κατέχονται από τους sub-prime δανειολήπτες και σχετίζονται με τα CDOs.

3.3.6 Το θεσμικό και οικονομικό πλαίσιο της κρίσης

3.3.6.1 Κατηγορίες Δανείων

Υπάρχουν τρεις κατηγορίες ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ:

1. Στεγαστικά δάνεια πρώτης διαλογής, «prime residential mortgages», τα οποία χορηγούνται σε δανειολήπτες οι οποίοι εμφανίζουν περισσότερα από τα απαραίτητα κριτήρια χρηματοδότησης.
2. Στεγαστικά δάνεια μη παραδοσιακής κατηγορίας, «nontraditional», τα οποία περιλαμβάνονται στην κατηγορία των prime και των sub prime, τα οποία ονομάζονται και «Alt-A». Αφορά έναν τύπο δανείου και χορηγείται σε δανειολήπτες οι οποίοι πληρούν τις προϋποθέσεις δανειοδότησης μέσω της αξιολόγησης των δεικτών αλλά δεν παρέχουν πλήρη τεκμηρίωση ώστε να συγκαταλεχθούν στην κατηγορία των prime.
3. Στεγαστικά δάνεια μειωμένης εξασφάλισης subprime. Είναι δάνεια που δίνονται σε δανειολήπτες με μειωμένη πιστοληπτική ικανότητα και περιορισμένη δυνατότητα αποπληρωμής μέσω της πιστοληπτικής αξιολόγησης ή διαμέσου ημιτελών στοιχείων σχετικά με την παρελθοντική πιστωτική συμπεριφορά του υποψήφιου για δανειοδότηση.

3.3.6.2 Τι είναι τα ενυπόθηκα δάνεια υψηλού κινδύνου (Subprimes loans)

Το καλοκαίρι του 2007 η οικονομία των ΗΠΑ άρχισε να εξασθενεί δραματικά με την παρουσία των subprimes δανείων. Τα προαναφερθέντα αφορούσαν στεγαστικά δάνεια που χρηματοδοτούν πέραν του 100% της αξίας του ακινήτου, καθώς επίσης και δάνεια με υψηλότερο επιτόκιο σε μη φερέγγυους δανειολήπτες. Αυτό σημαίνει ότι χορηγούνταν σε δανειολήπτες με μεγάλη πιθανότητα να μην μπορέσουν να τα αποπληρώσουν, είτε γιατί έχουν χαμηλό εισόδημα, είτε γιατί δεν έχουν μόνιμη εργασία. Επιπλέον, οι τόκοι ήταν αρκετά υψηλοί αλλά και κυμαινόμενοι, δίνοντας το έναυσμα δημιουργίας ενός κερδοσκοπικού συστήματος γύρω από αυτά. Με μόνο στόχο την επίτευξη κέρδους, τα δάνεια χορηγήθηκαν στα αμερικανικά νοικοκυριά, χωρίς προηγουμένως οι τράπεζες να ελέγξουν την πιστοληπτική δυνατότητα αποπληρωμής τους, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω. Επακόλουθο αυτής της κατάστασης, σε συνδυασμό με την κρίση της αγοράς ακινήτων και την πτώση των τιμών, είχε ως αποτέλεσμα μία γενικευμένη κρίση με πολλές κατασχέσεις σπιτιών και χιλιάδες εξώσεις. Η πώλησή τους όμως απλά επιδείνωσε την κατάσταση. Το φαινόμενο αυτό επηρέασε και τις ευρωπαϊκές και ασιατικές αγορές και δεν άργησε να επεκταθεί με γρήγορους ρυθμούς. Σαν αποτέλεσμα λοιπόν, είχαμε τις κεντρικές τράπεζες να διοχετεύουν δισεκατομμύρια ευρώ ή δολάρια σε αυτές με συνολικό ύψος της ζημίας για το σύνολο της παγκόσμιας αγοράς να αποτιμάται σε πάνω από 400 δισ. ευρώ, από τα οποία πάνω από 150 δισ. ευρώ εκτιμάται ότι θα είναι η ζημία που θα επιβαρύνει τις μεγάλες ξένες τράπεζες.

3.3.6.3 Η αγορά στεγαστικών δανείων μειωμένης εξασφάλισης subprime loans

Μέχρι το έτος 2003 ο αριθμός των υποθηκών κατά πλειοψηφία που δημιουργούνταν ήταν «prime». Στη συνέχεια, οι δύο εταιρίες που χρηματοδοτούνταν από το κράτος, Fannie Mae και Freddie Mac, αγόραζαν τις συγκεκριμένες υποθήκες. Μέχρι και το 2006 το 50% των υποθηκών που δημιουργούνταν δεν αφορούσαν τα ενυπόθηκα δάνεια πρώτης διαλογής μέχρι και το έτος 2006. Ωστόσο περιελάμβαναν υποθήκες μειωμένης εξασφάλισης subprime και “Alt-A” όπου η αύξησή τους πήρε ταχύτατους ρυθμούς. Η έντονη ζήτηση των στεγαστικών δανείων παρότρυνε τη βιομηχανία ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων να εισάγει καινοτόμα προϊόντα δανείων στην αγορά. Συνεπώς η πρόσβαση των καταναλωτών στην πίστωση ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων είχε αυξηθεί σε ραγδαίους ρυθμούς την τελευταία δεκαετία.

Οι δανειστές είχαν την δυνατότητα να παρέχουν σε μεγαλύτερο ποσοστό καταναλωτών πρόσβαση στην πίστωση υποθηκών υιοθετώντας μη παραδοσιακές στρατηγικές προκειμένου να εκμεταλλευτούν ένα μεγάλο μέρος της αγοράς που δεν είχε πρόσβαση στην αγορά δανείων

σύμφωνα με τα κριτήρια δανειοδότησης. Συγκεκριμένα, οι αλλαγές στην αξιολόγηση των δανειοληπτών έδωσαν τη δυνατότητα σε δανειολήπτες ενυπόθηκου δανεισμού να μπουν στην αγορά παρόλο που περιλαμβάνονταν στην κατηγορία του υψηλού κινδύνου λόγω του περιορισμένου εισοδήματος που είχαν. Έτσι οι δανειστές, εξαιτίας του υψηλού ρίσκου αύξησαν τα επιτόκια.

Η αγορά των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων μειωμένης εξασφάλισης άρχισε να αυξάνεται έντονα κατά τη δεκαετία του 1990 μέχρι και το 2006. Η χρήση των μηχανισμών πιστωτικής αξιολόγησης έδωσε ένα έναυσμα στους δανειστές να αξιολογήσουν πιο αποτελεσματικά την δανειοληπτική ικανότητα των οφειλετών μειώνοντας τα κόστη συναλλαγής.

Επιπρόσθετα, οι αλλαγές που παρατηρήθηκαν στην αγορά υποθηκών αύξησαν την ικανότητα των δανειστών να πωλούν πολλές υποθήκες σε άτομα όπου συγκέντρωναν μεγάλους αριθμούς υποθηκών και πωλούσαν τα δικαιώματα από τις προκύπτουσες ταμειακές ροές στους επενδυτές. Στο παρελθόν, οι δανειστές σημείωναν τις υποθήκες στα βιβλία τους μέχρι να γίνει η αποπληρωμή των δανείων. Άλλωστε η αυξανόμενη χρήση μιας επιχειρηματικής πρακτικής που βασίζεται στη χορήγηση πιστώσεων που πωλούνται σε επενδυτές έδωσε την δυνατότητα στους δανειστές αλλά και στους δανειολήπτες μειωμένης εξασφάλισης να αποκτήσουν μεγαλύτερη πρόσβαση στις αγορές κεφαλαίων με αποτέλεσμα την μεγαλύτερη διάδοση του κινδύνου.

Από την άλλη πλευρά, η είσοδος στην αγορά ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων υποθηκών είχε επίσης και αρνητικές συνέπειες. Διότι, οι δανειολήπτες μειωμένης εξασφάλισης έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να αθετήσουν τη συμφωνία τους με την τράπεζα και να μην καταβάλλουν τα χρήματα σε σχέση με τους δανειολήπτες πρώτης διαλογής. Αυτό το φαινόμενο παρατηρήθηκε έντονα το 2007, όπου αυξήθηκαν τα προβλήματα στη subprime αγορά, παρατηρήθηκε μείωση της εκτίμησης των τιμών των κατοικιών και γενικά αποδυνάμωση της παγκόσμιας οικονομίας. Κατά συνέπεια λοιπόν όλων των παραπάνω ήταν η εμφάνιση μεγάλων ποσοστών καθυστέρησης αποπληρωμής των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων μειωμένης εξασφάλισης.

3.3.6.4 Θετικές επιδράσεις των Sub- Prime loans

Τα sub prime loans εξυπηρετούν παρόλο ταύτα και ορισμένους σκοπούς. Ο λόγος ύπαρξής τους ήταν αρωγός για κάποιους ώστε να καταφέρουν να αποκτήσουν μια κατοικία που θα ήταν στην κατοχή τους. Με άλλα λόγια, εκείνο το χρονικό διάστημα η αγορά κατοικίας έγινε προσιτή για τους πολίτες. Κατά την χρονική περίοδο 1994- 2004 αγοράστηκαν πάνω από 9,000 σπίτια στις ΗΠΑ.

Η χρήση των sub prime δανείων εξυπρέτησε επιπροσθέτως κι άλλους σκοπούς, εφόσον πολλοί δανειολήπτες χρησιμοποίησαν το δάνειο με σκοπό την αποπληρωμή των χρεών τους που έφεραν μεγαλύτερους τόκους (όπως ήταν τα χρέη των πιστωτικών καρτών), μην έχοντας άλλη εναλλακτική λύση εξόφλησής τους. Η πρακτική αυτή θεώρησαν πως θα επέφερε σημαντικές

μειώσεις στο κόστος χρηματοδότησης και θα τους έβγαζε από τη δύσκολη θέση. Η λήψη λοιπόν των συγκεκριμένων δανείων αποτέλεσε καταλυτικό παράγοντα για κάποιους που αντιμετώπιζαν σοβαρό πρόβλημα ρευστότητας και κινδύνευαν να χάσουν περιουσιακά τους στοιχεία. Ενώ για άλλους που επιθυμούσαν να δημιουργήσουν το δικό τους σπίτι και να αποκτήσουν τη δική τους περιουσία, ήταν σπουδαία βοήθεια.

3.3.6.5 Η Τιτλοποίηση στεγαστικών

Τιτλοποίηση ονομάζεται η έκδοση τίτλων που βασίζονται στις ταμειακές ροές που απορρέουν από στοιχεία του ενεργητικού μιας οντότητας, των οποίων τίτλων η αποπληρωμή καλύπτεται από την ταμειακή ροή που δημιουργούν τα ίδια τα δάνεια με την αποπληρωμή τους. Η πρακτική αυτή εξυπηρετεί τις πληρωμές μεταξύ πιστωτών και δανειζομένων, ενώ η οντότητα δεν κρατά τα ίδια τα στοιχεία του Ενεργητικού για αποκόμιση τόκων.

Ο λόγος για τον οποίο μπορεί μια τράπεζα να προβεί στην έκδοση τίτλων βασισμένων σε δάνεια της είναι για να απομακρύνει τα στοιχεία αυτά από το χαρτοφυλάκιό της. Αυτό μπορεί να το επιδιώκει, καθώς τα δάνεια εξυπηρετούνται σε μεσομακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα, ενώ οι ανάγκες της για ρευστότητα σε περίπτωση ανάληψης χρημάτων από καταθετικό λογαριασμό εξυπηρετούνται σε βραχυπρόθεσμο διάστημα. Αυτή η χρονική υστέρηση καθιστά πιθανή μια αδυναμία αποπληρωμής των υποχρεώσεων της τράπεζας σε αναλήψεις από τους πελάτες της και προκειμένου να έχει την απαραίτητη ρευστότητα, αντλεί χρήματα από την πώληση των ομολόγων σε επενδυτές. Έπειτα, αντί να εισπράττει η ίδια τους τόκους των δανείων που έχει μετατρέψει σε τίτλους, οι τόκοι αυτοί προορίζονται υπό τη μορφή τακτικών τοκομεριδίων στους ομολογιούχους επενδυτές. Αυτό που επιτυγχάνει η τράπεζα όμως είναι η άντληση χρημάτων άμεσα, όταν τα χρειάζεται και όχι όταν λήξει το δάνειο.

Τιτλοποίηση συμβαίνει όταν μια ομάδα ομοειδών απαιτήσεων, όπως για παράδειγμα ενυπόθηκα δάνεια για την αγορά κατοικίας, εκχωρούνται σε έναν άλλο οργανισμό ο οποίος εκδίδει χρεόγραφα χρησιμοποιώντας ως εξασφάλιση τις εκχωρηθείσες απαιτήσεις. Τα χρήματα που λαμβάνονται από την πώληση των χρεογράφων μεταβιβάζονται στην εκχωρούσα επιχείρηση, ενώ οι εισπράξεις των τόκων από τα εκχωρηθέντα δάνεια χρησιμοποιούνται για την εξυπηρέτηση των τόκων που έχει εκδώσει η οικονομική οντότητα ειδικού σκοπού.

3.3.6.6 Τι είναι τα CDO's (Εμπράγματη εξασφάλιση χρέους)

Είναι μια μορφή επενδυτικής ασφάλειας η οποία αποτελείται από χρεόγραφα, δάνεια και άλλα ομόλογα. Τα CDO's δεν εξειδικεύονται σε ένα τύπο χρέους αλλά είναι συνήθως μη ενυπόθηκα δάνεια ή χρεόγραφα. Αντιπροσωπεύουν διαφορετικούς τύπους χρεών και χρηματοοικονομικού

κινδύνου. Στην περίπτωση των CDO's αυτοί οι διαφορετικοί τύποι χρέους συχνά αναφέρονται σαν φέτες (slices). Όταν είναι μεγαλύτερο το ρίσκο κρίνεται απαραίτητη η χρήση των CDO's. Τα CDOs ή παράγωγα, λοιπόν, είναι απαιτήσεις πληρωμών που προέρχονται από ένα σύνολο τραπεζικών ενεργητικών. Αυτά τα ενεργητικά (που ονομάζονται εγγύηση) βρίσκονται στην κατοχή μιας λογιστικής οντότητας που δημιουργείται για το σκοπό αυτό και οι επενδυτές αγοράζουν τις εκροές ρευστού που πηγάζουν από τα παραπάνω ενεργητικά. Πιο συγκεκριμένα, η δομή ενός CDO μπορεί να είναι ένα σύνολο δανείων για την αγορά αυτοκινήτων. Όλα τα παραπάνω είναι οι εγγυήσεις και οι πληρωμές από τις εγγυήσεις αυτές είναι η εκροή ρευστού που καρπώνεται ο «επενδυτής». Ο «επενδυτής» πληρώνει χρήματα για να αγοράσει ένα μέρος αυτών των εκροών ρευστού. Το τμήμα που θα αγοράσει ο «επενδυτής», εξαρτάται από το ύψος του κινδύνου που θα λάβει. Οι πρώτες πληρωμές των δανειοληπτών των οποίων τα δάνεια δομούν ένα CDO δίνονται στους κατόχους των λεγόμενων “senior tranches”, οι επόμενες στους κατόχους των λεγόμενων “junior tranches” και οι τελευταίες στους κατόχους των λεγόμενων “equity tranches”. Εάν ο «επενδυτής» αγοράσει “senior tranches” και αφού πληρώνονται πρώτα – άρα έχουν και μικρότερο ρίσκο – κερδίζει λιγότερο, από ότι θα κέρδιζε αν είχε αγοράσει “junior tranches” και ακόμα λιγότερα από ότι αν είχε αγοράσει “equity tranches”.

3.3.7 Το ιστορικό της κρίσης

Η τρέχουσα κρίση ξεκίνησε το 2007 στις ΗΠΑ, και συγκεκριμένα στην αγορά στεγαστικής πίστης μειωμένης εξασφάλισης η οποία επεκτάθηκε στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Η κρίση αυτή διαφέρει από τις άλλες προηγούμενων ετών (Aiginger, 2009). Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 μέχρι και το 2006 η ακίνητη περιουσία ήταν από τις πιο κερδοφόρες επενδύσεις. Αποτέλεσμα αυτού, οι τιμές των κατοικιών να αυξάνονται όλο και περισσότερο καθώς η ζήτηση ξεπερνούσε την προσφορά. Στην Αμερική συγκεκριμένα, η σχέση συνολικού χρέους των αμερικανικών νοικοκυριών προς το ΑΕΠ αυξήθηκε από 50% τη δεκαετία του '80 στο 100% μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 2000 (Aiginger, 2009). Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι τα κριτήρια τραπεζικών χρηματοδοτήσεων στον τομέα στεγαστικών δανείων ήταν πιο ευνοϊκά και παρέχονταν δάνεια ακόμα και σε άτομα με μικρή πιστοληπτική ικανότητα. Η μέθοδος αυτή, με την επιβολή χαμηλών επιτοκίων, ευνόησε την ανάληψη από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα αυξημένων κινδύνων, προχωρώντας σε δανεισμό αφερέγγυων δανειοληπτών. Παρατηρείται άνοδος στις τιμές των ακινήτων και ώθηση στην οικονομία των ΗΠΑ μέχρι το 2000, αυξάνοντας την κατανάλωση και δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας στον κατασκευαστικό κλάδο και έπειτα στους κτηματομεσίτες.

Το 2007 λοιπόν, όταν τα επιτόκια αυξήθηκαν ως αποτέλεσμα του πληθωρισμού, η αγορά ακινήτων μειώθηκε και έτσι ξέσπασε η πρώτη φούσκα στην Αμερική. Η άνοδος των τιμών των κατοικιών σταμάτησε και οι τιμές άρχισαν να πέφτουν δραματικά. Η πτώση των τιμών έλαβε διάρκεια περίπου τριών ετών, όπου οδήγησε με τη σειρά της τα νοικοκυριά σε στάση πληρωμών προς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Στη συνέχεια, όταν οι δανειολήπτες αντιλήφθηκαν ότι η αξία του σπιτιού τους είχε πέσει ακόμα και πιο κάτω από την αρχική αξία του δανείου τους, αναγκάστηκαν να τα παραχωρήσουν στη τράπεζα. Όλο και περισσότερα νοικοκυριά χρεοκοπούσαν, όλο και περισσότερα ακίνητα παραδίδονταν στους κτηματομεσίτες. Η κατάρρευση της αγοράς ακινήτων προκάλεσε την αδυναμία εξόφλησης των υποχρεώσεων στην αγορά ενυπόθηκων δανείων μειωμένης εξασφάλισης.

Τον Ιούνιο λοιπόν, του 2007 κατέρρευσαν δύο μεγάλα κεφάλαια επένδυσης υψηλού κινδύνου που αφορούσαν την Πέμπτη μεγαλύτερη επενδυτική Τράπεζα των ΗΠΑ, την Bear Stearns. Ως συνέπεια καταστροφής της Bear Stearns ήταν η αποκάλυψη δύο φαινομένων που προηγούνται των χρηματοπιστωτικών κρίσεων. Η πιστωτική επέκταση και η φούσκα στην αγορά πραγματικού ή χρηματοοικονομικού κεφαλαιακού αγαθού που συνεπάγεται υψηλές τιμές όπως πραγματοποιήθηκε και στην αγορά κατοικίας (Acharya et al 2009, Carmassi et al 2009).

Ακολούθησε, η πτώχευση της τέταρτης μεγαλύτερης επενδυτικής Τράπεζας της Αμερικής της Lehman Brothers, η οποία μετέφερε την κρίση σε όλες τις κεφαλαιαγορές παγκοσμίως.

Με αφορμή όλα τα παραπάνω γεγονότα, οι επενδυτές οδηγήθηκαν σε ραγδαία επαναξιολόγηση των επενδύσεών τους. Η αύξηση της αβεβαιότητας για την πορεία των αγορών είχε σαν αποτέλεσμα τη μεταβολή χρηματιστηριακών τιμών από τον Ιανουάριο του 2008 όπου τα χρηματιστήρια είχαν καθοδική κατεύθυνση. Τα πιστωτικά ιδρύματα έλαβαν νέα μέτρα, όπως η διακράτηση ρευστότητας και η άρνηση χορήγησης δανείων σε άλλα ιδρύματα. Το πρόβλημα για τις τράπεζες αυξήθηκε όταν τα ακίνητα έχασαν τη αρχική τους αξία. Επόμενο βήμα ήταν η πώληση στοιχείων του ενεργητικού τους, το οποίο φυσικά γινόταν σε υπερβολικά χαμηλές τιμές, ενώ ορισμένες φορές ήταν αδύνατο να πραγματοποιηθεί.

3.3.8 Τα αίτια της κρίσης

Σαφώς τα κύρια αίτια της κρίσης ποικίλουν ώστε να φτάσει η οικονομία σε αυτά τα επίπεδα. Κύριος λόγος ήταν η υπερβολική ρευστότητα κεφαλαίων στις ΗΠΑ, η οποία ξεκίνησε στις αρχές του 2000, με σκοπό αρχικά την αντιμετώπιση της χρηματιστηριακής κρίσης του

διαδικτύου και αργότερα μια ενδεχόμενη οικονομική κρίση μετά την επίθεση στους δίδυμους πύργους του WTO στη Νέα Υόρκη το 2001. Έτσι η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ (FED), αποφάσισε να μειώσει το επιτόκιο στα πιο χαμηλά επίπεδα ιστορικά, στο 1% και να συνεχιστεί αυτό για τα επόμενα τρία χρόνια. Κατά αυτόν τον τρόπο, αυξήθηκαν οι επενδύσεις, μια μορφή επιδοτούμενων επενδύσεων από την κυβέρνηση, εφόσον οι ΗΠΑ είχαν εξασφαλίσει στην αγορά το φθινό και γρήγορο χρήμα. Η πολιτική αυτή ενέτεινε τον δανεισμό από τις τράπεζες και οδήγησε στην έκρηξη της φούσκας στην αγορά κατοικίας. Σύμφωνα με τον Wolswijk (2006), όταν υπάρχει διαθεσιμότητα κεφαλαίων και ρευστότητα σε μία οικονομία, η χορήγηση δανείων είναι δεδομένη και τα κέρδη υψηλά, αρκεί να πληρούνται τα απαραίτητα κριτήρια για την χορήγησή τους.

Στόχος κάθε χρηματοπιστωτικού ιδρύματος είναι η αύξηση των καταθέσεων και η χορήγηση δανείων από τα κεφάλαια αυτών, λαμβάνοντας τους τόκους των δανείων από τους δανειολήπτες. Τα περασμένα χρόνια, οι τράπεζες έδιναν δάνεια διατηρώντας το πιστωτικό τους ρίσκο, κρατώντας ταυτόχρονα ποσοστό ρευστών διαθεσίμων της τάξης του 8%, ώστε να καλύπτουν ορισμένα λειτουργικά έξοδα (Sabry & Schopfloch, 2007).

Το τελευταίο διάστημα υπήρξαν αλλαγές στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα εφόσον υπήρχε ανάπτυξη της τεχνολογίας, των διαμεσολαβητών και των επενδύσεων. Ωστόσο, αναπτύσσονταν μηχανισμοί τιτλοποίησης χρηματοοικονομικών απαιτήσεων σε δομημένα προϊόντα, τόσο στις εγχώριες όσο και στις διεθνείς αγορές. Έτσι δημιουργήθηκαν τα ομόλογα, δηλαδή οι τράπεζες επιχειρούσαν την πώληση των δανείων τους για να αντλούν μεγαλύτερη ρευστότητα για την χορήγηση άλλων δανείων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι από το 2000 και έπειτα, η τιμή των κατοικιών παρατηρήθηκε ότι αυξανόταν κατά 10% το χρόνο, με αποτέλεσμα την μεγιστοποίηση των κερδών. Συνεπώς αυτοί που δεν είχαν τη δυνατότητα να αγοράσουν την κατοικία προσπαθούσαν να χρηματοδοτηθούν κι οι ίδιοι, αφού οι μετοχές για τον στεγαστικό τομέα συνεχώς και αυξάνονταν λόγω της ζήτησης για νέα ακίνητα. Σαν αποτέλεσμα αυτού, νέες επενδύσεις ακινήτων να φτάνουν στο έπακρο, δημιουργώντας την ανάγκη δημιουργίας για νέα δάνεια, τα Δάνεια Κυμαινόμενου Επιτοκίου όπου ο δανειζόμενος αναλάμβανε όλο το βάρος της ενδεχόμενης μεταβολής του πραγματικού του χρέους κατά τη διάρκεια της έναρξης αποπληρωμής του δανείου.

Τα επιτόκια στα συγκεκριμένα δάνεια ήταν πολύ χαμηλά αρχικά, ώσπου αυξήθηκαν και ξεκίνησε η αναχρηματοδότηση των ενυπόθηκων δανείων (Lee and Pace, 2006). Υπήρξε σαφώς κατοχύρωση της τράπεζας αλλά και του αγοραστή αφού η αξία των κατοικιών που είχαν αγοραστεί είχε φτάσει ήδη στα ύψη.

Για τους παραπάνω λοιπόν λόγους, χορηγήθηκαν δάνεια, τα subprimes, σε δανειολήπτες με περιορισμένη πιστοληπτική ικανότητα, ακόμα και σε ανέργους χωρίς περιουσιακά στοιχεία, χωρίς καμία εξασφάλιση για τον χρηματοπιστωτικό οργανισμό που τα εξέδιδε.

3.3.9 Το χρονικό της κρίσης

3.3.9.1 Α' εξάμηνο του 2007

Στις αρχές του 2007 οικονομολόγοι και αναλυτές είχαν τονίσει την δυσαρέσκειά τους για μια επερχόμενη κρίση που οφειλόταν στη στεγαστική αγορά των ΗΠΑ. Παράλληλα είχε παρατηρηθεί το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αύξανε διαρκώς τα επιτόκια ώστε να αντιμετωπίσει τις πληθωριστικές πιέσεις που μάστιζαν την ευρωπαϊκή οικονομία. Αυτή η τακτική είχε αρνητικό αντίκτυπο στους δανειολήπτες, ενώ παράγοντες στην τραπεζική αγορά παρότρυναν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να είναι πιο εγκρατείς στη χορήγηση δανείων. Εκείνη την χρονική περίοδο το δολάριο εξακολουθούσε να υποχωρεί έναντι του ευρώ. Επιχειρήσεις μετέφεραν τα εργοστάσιά τους στην Αμερική και η ανεργία στην Ευρώπη αυξανόταν όλο και περισσότερο, ενώ οι εξαγωγές μειώνονταν ραγδαία.

3.3.9.2 Καλοκαίρι του 2007

Κατά την εαρινή περίοδο του 2007 τα κεφάλαια της τράπεζας Bear Stearns πτώχευσαν λόγω κατοχής CDOs όπου βασίζονταν σε sub-primes στεγαστικά δάνεια με αποτέλεσμα να προκαλέσουν πανικό στους επενδυτές.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) η οποία εδρεύει στην Φρανκφούρτη αύξησε κι άλλο το επιτόκιο στο 4,25% μπροστά στις πληθωριστικές πιέσεις. Επενδυτές των ABCPs (Asset Backed Commercial Papers) άρχισαν να χάνουν την εμπιστοσύνη τους και η ζήτηση για τα συγκεκριμένα χρεόγραφα έπεφτε. Δεδομένου λοιπόν του ότι η εμπιστοσύνη στη διατραπεζική αγορά κλονίστηκε λόγω της έκθεσης στον κίνδυνο ρευστότητας, παρατηρήθηκε αύξηση των διατραπεζικών επιτοκίων.

Συγκεκριμένα, στις 9 Αυγούστου του 2007 ξέσπασε η κρίση στις ΗΠΑ λόγω αδυναμίας των δανειοληπτών να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους για τα δάνεια sub-primes. Ξεκίνησαν οι πλειστηριασμοί ενώ μεγάλο μέρος του πληθυσμού έχασε τα ακίνητά του και κατ' επέκταση την πρώτη κατοικία του. Στις τράπεζες παρατηρήθηκε έντονα το φαινόμενο της έλλειψης ρευστότητας, εφόσον οι καταθέτες έκαναν ανάληψη όλων των χρημάτων τους. Η αδυναμία είσπραξης των απαιτήσεων των αμερικανικών τραπεζών από τους δανειολήπτες των subprimes, είχε σαν αποτέλεσμα την αδυναμία πληρωμής των υποχρεώσεων σε αξίες ομολόγων και CDOs στα οποία είχαν επενδύσει πολλές ευρωπαϊκές τράπεζες.

3.3.9.3 Β' εξάμηνο του 2007

Κατά τη διάρκεια του δεύτερου εξαμήνου του 2007, οι κεντρικές τράπεζες αύξησαν τη ρευστότητα και σταθεροποίησαν τις διακυμάνσεις στα βραχυπρόθεσμα επιτόκια. Ορισμένες κεντρικές τράπεζες, όπως η Fed, μείωσαν ακόμη και το επιτόκιο χρηματοδότησης, ενώ άλλες,

τουλάχιστον δεν προέβησαν σε αυξήσεις που ήδη είχαν προγραμματίσει. Τα στεγαστικά δάνεια στις ΗΠΑ έβαλαν «φρένο», ενώ κρατικοποιήθηκε η τράπεζα Northern Rock από τη βρετανική κυβέρνηση. Το πλήγμα στις διατραπεζικές αγορές ήταν πολύ ισχυρό, ενώ οι ελληνικές τράπεζες άρχισαν να προτείνουν ευέλικτα τραπεζικά προϊόντα ή δάνεια σταθερού επιτοκίου αντί των δανείων με κυμαινόμενο επιτόκιο. Κτηματομεσίτες επιζητούσαν νομοθετική ρύθμιση με σκοπό τον περιορισμό των εκτελούμενων οικοδομικών αδειών, εφόσον δεν είχαν πουληθεί σημαντικά ποσοστά των ολοκληρωμένων κατασκευών.

3.3.9.4 Σεπτέμβριος του 2008

Τον επόμενο χρόνο μέσα στο 2008 ανακοινώνεται η πτώχευση του αμερικανικού κολοσσού Lehman Brothers στη Νέα Υόρκη.

Μετά την πώληση της Bear Stearns σε χαμηλή τιμή στην J.P. Morgan το Μάρτιο του 2008, η οικονομική κρίση έκανε εμφανείς μεγαλύτερες συνέπειες στη διεθνή αγορά. Το Σεπτέμβριο του 2008, η αμερικανική κεντρική τράπεζα προσέφερε ως έκτακτη οικονομική ενίσχυση 85 δισεκατομμύρια δολάρια στην ασφαλιστική εταιρεία AIG, ώστε να αποτρέψει την κατάρρευσή της. Η αμερικανική τράπεζα Lehman Brothers μία από τις μεγαλύτερες δυνάμεις των ΗΠΑ, κήρυξε πτώχευση. Τον ίδιο μήνα, η Merrill Lynch εξαγοράστηκε από την Bank of America. Με εντολή του προέδρου των ΗΠΑ ενισχύεται άμεσα η ρευστότητας των τραπεζών για τη διάσωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, ενώ παράλληλα, εξαγοράζονται, οι Fannie Mae και Freddie Mac. Οι εξελίξεις διαδέχονταν η μία την άλλη, με την ανακοίνωση για λουκέτο στη Washington Mutual. Οι δείκτες των χρηματιστηρίων άρχισαν να σημειώνουν πτώση. Η πιστωτική κρίση από την έλλειψη ρευστότητας έγινε εμφανής στους χρηματιστηριακούς δείκτες των ανεπτυγμένων χωρών, ενώ πολλά χρηματιστήρια παρέμειναν κλειστά λόγω των μεγάλων απωλειών από τις πωλήσεις των επενδυτών.

Ιδιαίτερα, η χρεοκοπία της Lehman Brothers, επηρέασε αρνητικά τη λειτουργία των διατραπεζικών αγορών και την ομαλή χρηματοδότηση των τραπεζών για ίδια και για δανειακά κεφάλαια. Έγιναν αποτυχημένες προσπάθειες από τις κεντρικές τράπεζες στα πλαίσια χρηματοδότησης ιδίως Ευρώπη όπου τα επιτόκια της ΕΚΤ διατηρούνταν σε υψηλά επίπεδα. Η επιτακτική ανάγκη αναχρηματοδότησης των τραπεζών από τις διεθνείς αγορές δεν ήταν δυνατό να ικανοποιηθεί με τις διατραπεζικές αγορές. Αυτό απαιτούσε την άμεση λήψη συντονισμένων μέτρων από τις Κεντρικές Τράπεζες και τις κυβερνήσεις.

3.3.10 Η χρεοκοπία της Lehman Brothers

Αυτό που πυροδότησε αρχικά την κρίση χρέους στις Η.Π.Α., την Ευρώπη και όλο τον κόσμο, ήταν τα γεγονότα στον αμερικανικό τραπεζικό τομέα. Όταν λόγω της επιβράδυνσης της αμερικανικής οικονομίας, οι Αμερικανοί δανειστές που ήταν και ιδιοκτήτες κατοικιών αδυνατούσαν να αποπληρώσουν τα ενυπόθηκα δάνειά τους με αποτέλεσμα οι τράπεζες σε όλον τον κόσμο που είχαν επενδύσεις συνδεδεμένες με τα δάνεια άρχισαν να καταρρέουν.

Η Lehman Brothers, η τέταρτη μεγαλύτερη επενδυτική τράπεζα της Αμερικής, έχασε τη δύναμή της εξαιτίας των «αποτυχημένων» επενδύσεων της, προκαλώντας παράλληλα την έντονη ανησυχία άλλων τραπεζών και επενδυτών με τους οποίους είχε συναλλαγές. Ο φόβος ότι περισσότερες τράπεζες θα μπορούσαν να χρεοκοπήσουν ώθησε τους επενδυτές και τις τράπεζες να λάβουν ιδιαίτερες προφυλάξεις. Οι τράπεζες σταμάτησαν να δανείζουν η μία την άλλη, με αποτέλεσμα αυτές που βασιζόνταν στα συγκεκριμένα δάνεια να βρεθούν στο έσχατο της πτώχευσης. Οι ευρωπαϊκές τράπεζες που είχαν επενδύσει σε μεγάλο βαθμό στην αμερικανική αγορά ενυπόθηκων δανείων δέχθηκαν ισχυρό πλήγμα. Σε μια προσπάθεια να αποτρέψουν τη χρεοκοπία ορισμένων τραπεζών, οι κυβερνήσεις πολλών χωρών της ΕΕ, όπως της Γερμανίας, της Γαλλίας, του Ηνωμένου Βασιλείου, της Ιρλανδίας, της Δανίας, των Κάτω Χωρών και του Βελγίου έσπευσαν σε βοήθεια. Αλλά το κόστος της διάσωσης των τραπεζών αποδείχτηκε πολύ υψηλό. Στην Ιρλανδία, το κράτος κινδύνευσε να χρεοκοπήσει, παρενέβησαν, όμως, άλλες χώρες της ΕΕ και χορήγησαν χρηματοδοτική βοήθεια.

Το 2009, καθώς η Ευρώπη βυθιζόταν στην ύφεση, το πρόβλημα που έπληξε αρχικά τις τράπεζες άρχισε να πλήττει όλο και περισσότερο τα κράτη, δεδομένου ότι οι αγορές ανησύχησαν ότι ορισμένες χώρες δεν θα μπορούσαν να διασώσουν τις τράπεζες που αντιμετώπιζαν προβλήματα.

Οι επενδυτές άρχισαν να εξετάζουν με μεγαλύτερη προσοχή τα οικονομικά των κρατών. Η Ελλάδα υποβλήθηκε σε αυστηρό έλεγχο επειδή η οικονομία της βρισκόταν σε πολύ άσχημη κατάσταση και οι διαδοχικές κυβερνήσεις είχαν συσσωρεύσει χρέη σχεδόν διπλάσια του μεγέθους της οικονομίας.

Υπό την απειλή της πτώχευσης τραπεζών, η υγεία των δημόσιων οικονομικών έγινε πιο σημαντική από ποτέ. Τα κράτη που συνήθιζαν να δανείζονται μεγάλα ποσά κάθε χρόνο, προκειμένου να χρηματοδοτήσουν τον προϋπολογισμό τους και είχαν συσσωρεύσει έτσι τεράστια χρέη, διαπίστωσαν ξαφνικά ότι οι αγορές ήταν λιγότερο πρόθυμες να συνεχίσουν να τα δανείζουν. Έτσι αυτό που ξεκίνησε ως τραπεζική κρίση, εξελίχθηκε στη συνέχεια σε κρίση δημόσιου χρέους.

Η έναρξη χρεοκοπίας της Lehman Brothers έλαβε χώρα τη Δευτέρα 15 Σεπτεμβρίου 2008, όταν η ιστορική επενδυτική τράπεζα κατέρρευσε λόγω ζημιών 60 δισ. δολαρίων, κυρίως από τοξικά προϊόντα καθώς χρησιμοποιούσε παραπλανητικές λογιστικές τεχνικές, ώστε να καλύψει την εικόνα που παρουσίαζαν τα οικονομικά της στοιχεία. Οι λογιστές της απέκρυψαν προσωρινά από τα βιβλία της, 50 δισ. δολάρια από περιουσιακά στοιχεία που είχαν πρόβλημα. Η τακτική αυτή είχε την ονομασία "Repo 105", σύμφωνα με την οποία η Lehman φέρεται να χρησιμοποίησε συμφωνίες επαναγοράς με στόχο την μείωση της μόχλευσης στον ισολογισμό της. Η πρώτη φορά, που η τράπεζα εφήρμοσε την συγκεκριμένη τακτική ήταν το 2001, όταν βρισκόταν κάτω από τον έλεγχο των αρμόδιων υπηρεσιών.

Σύμφωνα με αναλυτές, ο τότε υπουργός Οικονομικών των ΗΠΑ Henry Merritt "Hank" Paulson, ο πρόεδρος της αμερικανικής Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς (SEC) Charles Christopher Cox και ο τότε κεντρικός τραπεζίτης της Νέας Υόρκης Timothy Franz Geithner ήταν αυτοί που την οδήγησαν ευσυνείδητα στην χρεοκοπία.

Πιο συγκεκριμένα, την Πέμπτη 11 Σεπτεμβρίου ο επικεφαλής της Lehman, Richard S. Fuld jr προσπάθησε να την πουλήσει. Όταν έκλεισε η Wall Street την Παρασκευή 12 Σεπτεμβρίου ο Paulson, έλαβε δραστικά μέτρα. Τη Δευτέρα 15 Σεπτεμβρίου 2008 η μέρα στη Wall Street ξεκίνησε με δύο συνταρακτικές ειδήσεις: την πτώχευση της Lehman Brothers αλλά και τη σωτηρία της Merrill Lynch, με την πώλησή της στην Bank of America. Αμέσως μετά την είδηση τα ευρωπαϊκά χρηματιστήρια κατέγραψαν απώλειες, με τη μεγαλύτερη να έχει το χρηματιστήριο του Λονδίνου που έκλεισε με ποσοστιαία μεταβολή προς τα κάτω της τάξης του 4,08%. Συνέπειες υπήρξαν και στην τιμή του πετρελαίου, που σημείωσε πτώση καθώς δημιουργήθηκαν ανησυχίες ότι τα αυξανόμενα οικονομικά προβλήματα σε παγκόσμιο επίπεδο θα προκαλέσουν

περαιτέρω μείωση στη ζήτηση ενέργειας, με αποτέλεσμα οι επενδυτές να στραφούν σε άλλους τομείς. Άμεσα η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα διοχέτευσε 30 δισεκατομμύρια ευρώ στη διατραπεζική αγορά της ευρωζώνης για να στηρίξει τις αγορές. Παράλληλα, δέκα μεγάλες τράπεζες δημιούργησαν ένα ταμείο 70 δισεκατομμυρίων δολαρίων από το οποίο θα μπορούσαν να αντλήσουν αν κινδύνευαν από προβλήματα ρευστότητας. Σ' αυτό το ταμείο "αντιπτώχευσης" συμμετείχαν οι εξής τράπεζες:

- 1) Bank of America,
- 2) Citibank,
- 3) Goldman Sachs,
- 4) JP Morgan Chase,
- 5) Merrill Lynch,
- 6) Morgan Stanley,
- 7) Barclays,
- 8) Deutsche Bank και
- 9) οι Credit Suisse και UBS.

3.3.11 Οι συνέπειες της κρίσης

Η χρηματοπιστωτική κρίση είναι από τις μεγαλύτερες στην παγκόσμια οικονομία η οποία επεκτάθηκε αρχικά στις αναπτυγμένες χώρες και στην πορεία σε ολόκληρο τον κόσμο. Οι επιπτώσεις ήταν δραματικές και αφορούσαν ιδίως το τραπεζικό σύστημα αλλά και τις επιχειρήσεις. Όταν εμφανίστηκε η κρίση το 2007, επηρέασε σε αρχικά επίπεδα την αγορά ακινήτων των ΗΠΑ, τους δανειστές των υποθηκών αλλά και ολόκληρο τον κατασκευαστικό τομέα, ενώ στη συνέχεια μεταφέρθηκε στην Κίνα και εξελίχθηκε σε γενική κρίση ρευστότητας.

Σημειώθηκε διαταραχή στη ροή των κεφαλαίων και το πιστωτικό σύστημα πάγωσε, ενώ η αγορά σταμάτησε τις χρηματοδοτήσεις. Οι τράπεζες δεν συνέχισαν να δανείζουν η μία την άλλη, αντίθετα, περιόρισαν τις πιστώσεις ενώ οι επενδυτές ήταν διστακτικοί στην αγορά χρεογράφων και ομολόγων. Κάποιοι από τους μεγαλύτερους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς κατέρρευσαν ενώ άλλοι εξαγοράστηκαν σε εξευτελιστικές τιμές. Πολλές κυβερνήσεις έσπευσαν να βοηθήσουν ορισμένα ιδρύματα με την αποστολή χρημάτων για τη διάσωσή τους.

Την επόμενη χρονιά, κατά το έτος 2008, τα προβλήματα στην οικονομία έγιναν πιο εμφανή, ιδιαίτερα με την αύξηση των ασφαλιστικών κινδύνων σε παγκόσμια κλίμακα. Επιπρόσθετα, η διαδικασία κατά την οποία οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί πωλούσαν στοιχεία του ενεργητικού τους για την αποπληρωμή των υποχρεώσεών τους, επέφερε πιο γρήγορα την κρίση ρευστότητας με αφορμή την μείωση του διεθνούς εμπορίου (Seneviratne, 2009). Απόρροια της κρίσης αυτής ήταν η αύξηση της ανεργίας σε δραματικά επίπεδα παγκοσμίως, ενώ παράλληλα επιχειρήσεις και νοικοκυριά μείωσαν τις δραστηριότητές τους. Ακόμα, οι επενδύσεις μειώθηκαν, ιδιαίτερα εκείνες που αφορούσαν τις ξένες και έπειτα εκείνες που αφορούσαν μεγάλα κατασκευαστικά έργα και την βιομηχανία εξοπλισμού. Τέλος παρατηρήθηκε πτώση των μετοχών σε διεθνές επίπεδα.

Συμπερασματικά, η κρίση αυτή είχε αντίκτυπο στο ίδιο το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Αν και αφητηρία ήταν οι Ηνωμένες Πολιτείες, εκτιμάται ότι η καταστροφή των τραπεζών ήταν μεγαλύτερη στην Ευρώπη με αποτέλεσμα τη μείωση των αγορών και την κεφαλαιοποίηση των τραπεζών. Επιπλέον, η κρίση επηρέασε την ρευστότητα και τον πλούτο, εφόσον τα κριτήρια δανεισμού έγιναν πιο αυστηρά. Κατά συνέπεια λοιπόν, παρατηρήθηκε μείωση του πλούτου των νοικοκυριών και μείωση σαφώς στις επενδύσεις με τις τιμές στα ακίνητα να πέφτουν κατακόρυφα και ραγδαία. Τέλος, το παγκόσμιο εμπόριο επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό. Η ζήτηση των αγαθών μειώθηκε και κατ' επέκταση και οι επενδύσεις σε αυτά. Όσον αφορά τα μέτρα αντιμετώπισης της κρίσης ήταν διαφορετικά για κάθε χώρα. Κοινός στόχος ήταν η βελτίωση της ρευστότητας, η κινητοποίηση των επενδύσεων και η αποφυγή της ανεργίας σε μεγάλο βαθμό.

3.4 Σε τι διαφέρει η Οικονομική Κρίση του 2008 από άλλες κρίσεις

Είναι προφανές ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι υψίστης σημασίας προκειμένου να διερευνηθούν τα αίτια της κρίσης που μαστιάζει την παγκόσμια οικονομία μέχρι και σήμερα. Η πρώτη φούσκα, όπως προαναφέρθηκε, έσπασε στην αγορά κατοικιών στις ΗΠΑ το καλοκαίρι του 2007. Σε μεγάλο βαθμό, οι κατοικίες αυτές είχαν αγοραστεί με ενυπόθηκα δάνεια μεγάλης μόχλευσης και χαμηλής πιστοληπτικής διαβάθμισης. Εν συνεχεία, ακολούθησαν οι αγορές όπου διαπραγματεύονταν προϊόντα τα οποία προέρχονταν από τιλοποιήσεις στεγαστικών δανείων. Αργότερα ακολούθησαν φούσκες σε αγορές πιο σύνθετων προϊόντων, όπως τα CDOs και τα

CDSs. Οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί στην προσπάθειά τους να αποτρέψουν όλους τους πιθανούς κινδύνους είχε σαν αποτέλεσμα να αγγίξουν ιστορικά χαμηλά επίπεδα, όχι μόνο λόγω ανεπαρκούς κεφαλαιακής βάσης, αλλά και λόγω του τεράστιου βραχυπρόθεσμου δανεισμού. Οι φούσκες στις αγορές φυσικού και χρηματοοικονομικού κεφαλαίου συνέχισαν να σπάνε με σημείο κορύφωσης την πτώχευση της Lehman Brothers και την κατάρρευση μεγάλων τραπεζικών και ασφαλιστικών οργανισμών το φθινόπωρο του 2008. Συγκεκριμένα, το τελευταίο τρίμηνο του 2008 παρατηρήθηκε αύξηση του κόστους χρήματος στην πραγματική οικονομία, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις το περιθώριο του επιτοκίου δανεισμού των πιστωτικών ιδρυμάτων πάνω από το βραχυπρόθεσμο επιτόκιο δανεισμού του αντίστοιχου Δημοσίου πολλαπλασιάστηκε. Η χρηματοοικονομική κρίση παρατηρήθηκε στην πραγματική οικονομία με δύο τρόπους: Αρχικά, μέσω της μη ανταπόκρισης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων να χορηγήσουν νέα δάνεια και έπειτα, μέσω της καταστροφής του πλούτου των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων γενικότερα από το σπάσιμο στις φούσκες. Το εξωτερικό εμπόριο κατέρρευσε και για πρώτη φορά τα τελευταία χρόνια σημειώθηκε μείωση της κατανάλωσης. Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω, αποτελεί η μείωση του ΑΕΠ παγκοσμίως, η μείωση της απασχόλησης και η αύξηση της ανεργίας. Όλες σχεδόν οι χώρες αντέδρασαν με μείωση των επιτοκίων και με σημαντικές πολιτικές για την ενίσχυση της ρευστότητας, κυρίως μέσω εγγυήσεων που δόθηκαν στις εμπορικές τράπεζες, μέσω της ενίσχυσης της κεφαλαιακής τους βάσης καθώς και μέσω της απομάκρυνσης των απαξιωμένων στοιχείων του ενεργητικού τους. Από την άλλη, εφάρμοσαν μέτρα επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής με στόχο την ενίσχυση των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών που έχει ξεσπάσει η κρίση.

Συμπερασματικά επομένως, προκύπτει το γεγονός ότι η κρίση του 2008 διαφέρει από άλλες κρίσεις. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι δεν διαθέτει το βασικό χαρακτηριστικό των περισσότερων χρηματοοικονομικών κρίσεων, δηλαδή, το ότι η ύφεση που ακολουθεί έχει μεγαλύτερη ένταση και διάρκεια από εκείνες τις υφέσεις που προκαλούνται από άλλες διαταραχές. Η κρίση του 2008 δεν μοιάζει με τις νομισματικές κρίσεις των χωρών της Λατινικής Αμερικής των τελευταίων 50 ετών. Οι κρίσεις αυτές χαρακτηρίζονταν από τη μεγάλη πιστωτική επέκταση, υψηλό πληθωρισμό και την μικρή αξιοπιστία των τοπικών νομισματικών αρχών. Συνήθως, αν μετά το ξέσπασμα της κρίσης ερχόταν στην εξουσία μια κυβέρνηση που υποδήλωνε αξιοπιστία, η οικονομία επανερχόταν ταχύτατα στα επίπεδα της κρίσης.

Η κρίση του 1929, ίσως έχει περισσότερα κοινά στοιχεία με την κρίση του 2008, αν και έχει μεγάλες διαφορές από αυτή. Και στις δύο περιπτώσεις της περιόδου της κρίσης προηγήθηκε μια μακροχρόνια φάση πιστωτικής επέκτασης, μόχλευσης και οικονομικής άνθισης. Και στις δύο περιπτώσεις δημιουργήθηκαν φούσκες στις αγορές φυσικού και χρηματοοικονομικού κεφαλαίου που εγκυμονούσαν συστημικό κίνδυνο. Όταν οι φούσκες έσπασαν, πολλές και μεγάλες τράπεζες πτώχευσαν, το διεθνές εμπόριο συρρικνώθηκε, η κατανάλωση και το ΑΕΠ μειώθηκαν και η ανεργία αυξήθηκε. Οι μεγάλες διαφορές με το 1929 είναι τρείς. Πρώτον το 1929 η μείωση του ΑΕΠ και του επιπέδου των τιμών ήταν ασύγκριτα μεγαλύτερη. Η καταστροφή του πλούτου των νοικοκυριών ήταν σχετικά πολύ μεγαλύτερη το 1929, λόγω του αποπληθωρισμού και της συσσώρευσης χρέους στα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις που ήταν αδύνατον να αποπληρωθεί.

Αντίθετα στην κρίση του 2008, η καταστροφή του πλούτου επικεντρώθηκε στις απώλειες των χαρτοφυλακίων επενδυτών υψηλής εισοδηματικής στάθμης. Επίσης, η έλλειψη εγγύησης των καταθέσεων το 1929 οδήγησε σε ακόμη μεγαλύτερη οικονομική δυσπραγία των νοικοκυριών. Δεύτερον, η νομισματική και δημοσιονομική πολιτική το 2008 κινήθηκαν αντίθετα από τις αντίστοιχες πολιτικές του 1929. Δηλαδή, το 1929 ήταν αμφότερες περιοριστικές, ενώ το 2008 ήταν αμφότερες επεκτατικές. Επιπροσθέτως, το 1929 η κρίση διαχύθηκε παγκόσμια με σημαντικές χρονικές υστερήσεις και το όλο πολιτικό-οικονομικό κλίμα της εποχής δεν επέτρεψε την γρήγορη ανάκαμψη από την ύφεση. Αντίθετα το 2008, παρατηρήθηκε ταχύτατη διάδοση της αρχικής διαταραχής, λόγω της παγκοσμιοποίησης.

3.5 Συμπεράσματα

Η μεγαλύτερη οικονομική κρίση του 21ου αιώνα οφείλεται στη διάθεση των επενδυτών να ρισκάρουν με σκοπό την αναζήτηση υψηλών αποδόσεων στο επίπεδο ρευστότητας. Κι ενώ υπήρχε η αντίληψη ότι η οικονομία των ΗΠΑ θα απολάμβανε υψηλό ρυθμό ανάπτυξης και υψηλές αποδόσεις για χρόνια, το καλοκαίρι του 2007, παρατηρήθηκε επιδείνωση στην αγορά των δανείων.

Έτσι η χρηματοπιστωτική κρίση είχε ως αφετηρία την οικονομία των ΗΠΑ η οποία εξαπλώθηκε σε εθνικό επίπεδο. Αφορμή σαφώς ήταν οι λανθασμένες τακτικές των τραπεζών, ιδίως η πρακτική των subprimes δανείων αλλά και της τιτλοποίησης αυτών.

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 είχε λοιπόν ως αιτία την αλόγιστη χορήγηση των δανείων, ιδίως των στεγαστικών, σε πελάτες χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας. Η τιτλοποίηση αυτών των δανείων και η εξάπλωση αυτών των χρηματοπιστωτικών προϊόντων στην παγκόσμια αγορά, δημιούργησαν μια εικονική πραγματικότητα για την οικονομία. Η φούσκα των ενυπόθηκων δανείων επέφερε αρνητικές συνέπειες στους ισολογισμούς των τραπεζών και την κατάρρευση σε μερικές από αυτές. Αποτέλεσμα ήταν η αύξηση του κόστους δανεισμού των τραπεζών με συνέπεια την χρηματοπιστωτική κρίση.

Η αντίδραση των Κεντρικών Τραπεζών στην κρίση, εφαρμόζοντας νομισματική και δημοσιονομική χαλάρωση ήταν αποτελεσματική. Εφαρμόζοντας τη μείωση των επιτοκίων για τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών και παρεμβαίνοντας στις χρηματαγορές είχαν ως στόχο την αποφυγή κατάρρευσης του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Συνοψίζοντας, σήμερα η παγκοσμιοποίηση έχει πολλαπλασιάσει τους κινδύνους, όχι όμως και τις ικανότητες των αρχών να τους προλαμβάνουν. Το συμπέρασμα ανήκει στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ), το οποίο καταλήγει σε τρία βασικά συμπεράσματα:

- Η παγκοσμιοποίηση έχει αυξήσει την συχνότητα και την έκταση των οικονομικών κρίσεων, όχι όμως απαραίτητα και τη σφοδρότητα τους.

- Οι κεντρικές τράπεζες πρέπει να παρεμβαίνουν εγκαίρως, καθώς ακόμη και οι πρόωρες κινήσεις είναι πιο αποτελεσματικές από αυτές που γίνονται κατόπιν εορτής.
- Είναι δύσκολο να πει κανείς την ώρα της κρίσης ποιές θα είναι οι ευρύτερες συνέπειές της.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

«(...)Πρέπει να δουλέψουμε με πνεύμα συνεργασίας. Δεν έχουμε την πολυτέλεια για τακτική αλληλοκατηγοριών για το ποιος φταίει, ούτε μπορούμε να μεμψιμοιρούμε. Η Ιστορία δεν θα μας συγχωρήσει εάν εγκαταλείψουμε τη μάχη για το μέλλον σκιαμαχώντας για το παρελθόν. Χρειάζεται ουσιαστική ενότητα προκειμένου να επιτύχουμε. (...) Διανύουμε συγκυρία μέγιστης εθνικής ευθύνης. Οι όποιες διαφωνίες είναι ήσσονος σημασίας μπροστά στην πρόκληση διάσωσης της οικονομίας. Βρισκόμαστε ουσιαστικά όχι υπό την επιτήρηση της Τρόικας, αλλά υπό την επιτήρηση της Ιστορίας .(...)»

Λουκάς Παπαδήμος

Πρωθυπουργός (11/11/2011 – 18/03/2012)

(Απόσπασμα από την ομιλία του στη
συζήτηση για τον προϋπολογισμό του 2012)

Κεφάλαιο 4ο

Οι 4 πτωχέσεις του Ελληνικού Κράτους

4.1 Εισαγωγή

Φέροντας κάποιος ξανά στο μυαλό του αυτό το απόσπασμα από την ομιλία του – υπό οικουμενική κυβέρνηση – πρωθυπουργού Λουκά Παπαδήμου, δεν μπορεί παρά να διαιθανθεί τη πολύ δύσκολη περίοδο εκείνης της εποχής αλλά και να αντιληφθεί το σημασία που έχουν μερικές πολιτικές ή οικονομικές κυβερνητικές αποφάσεις στην ιστορία ενός κράτους. Ιδίως για την Ελλάδα – όπως θα δούμε και παρακάτω – τέτοιες αποφάσεις επηρέασαν σε πολύ μεγάλο βαθμό τη λειτουργία του κράτους και τη ζωή των πολιτών του, καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας του μετά την αποτίναξη του τούρκικου ζυγού.

Το ελληνικό κράτος συγκροτήθηκε από τον δανεισμό και την χρεοκοπία. Από την αρχή της επανάστασης της ανεξαρτησίας μέχρι και σήμερα, η Ελλάδα πτώχευσε τέσσερις φορές, ενώ δεν ήταν λίγες οι χρονικές στιγμές που βρέθηκε στα πρόθυρα χρεοκοπίας. Αντιμετωπίζοντας δύσκολη οικονομική κατάσταση με σοβαρά προβλήματα ρευστότητας, το κράτος είχε αποκοπεί από την κεφαλαιαγορά χωρίς καμία δυνατότητα νέου δανεισμού σε αρκετές φάσεις της ιστορίας του, ακόμη και πριν τη συγκρότηση του(!).

Οι οικονομικές διακυμάνσεις της Ελλάδας υποδηλώνουν ότι είναι, και η ίδια, ένα μέρος του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Κάθε οικονομική ύφεση που εμφάνισε το ελληνικό κράτος για μεγάλο χρονικό διάστημα επέφερε αλλαγές οι οποίες ορισμένες φορές είχαν θετικό

αντίκτυπο για τον ελληνικό λαό, ενώ τις περισσότερες πολλές και σημαντικές αρνητικές συνέπειες.

Η χρεοκοπία λοιπόν μιας χώρας έχει άμεση σχέση με τις οικονομικές στρατηγικές επιλογές των εκάστοτε κυβερνήσεων. Όλες τις φορές τα δάνεια και οι πτωχεύσεις οφείλονταν στην κακή διαχείριση των πολιτικών. Ωστόσο, σημαντικό ρόλο παίζει και η αξιοπιστία μιας χώρας έναντι των πιστωτών και των επενδυτών. Εάν δηλαδή, θα είναι σε θέση να τηρήσει τις δεσμεύσεις και τους όρους με τους οποίους δανείστηκε. Μπορεί να γίνει λοιπόν αποδεκτή η αντίληψη ότι η οικονομική χρεοκοπία μιας χώρας είναι αποτέλεσμα της πολιτικής χρεοκοπίας των κυβερνήσεων της χώρας από την μεταπολίτευση μέχρι και σήμερα ή και το αντίστροφο.

Εν κατακλείδι, η ιστορία της χώρας μας είναι σημαδεμένη από αρκετές περιπτώσεις χρεοκοπιών και δύσκολων οικονομικών συνθηκών εξαιτίας των πολέμων που πραγματοποιήθηκαν κατά καιρούς αλλά και πολλών ακόμη παραγόντων. Η Ελλάδα αριθμεί στο ιστορικό της 4 επίσημες πτωχεύσεις: το 1827 με τον Ιωάννη Καποδίστρια, ακολουθεί η δεύτερη χρεοκοπία το 1843 κατά τη βασιλεία του Όθωνα, τρίτη το 1893 με πρωθυπουργό τον Χαρίλαο Τρικούπη, ο οποίος χάραξε την ιστορία της Ελλάδος με την πολιτική του, και τέλος το 1932 με τον Ελευθέριο Βενιζέλο οι οποίες θα αναλυθούν στο επόμενο κεφάλαιο.

4.2 Αιτίες χρεοκοπίας

Η κυριότερη αιτία που οδηγεί στη χρεοκοπία ένα κράτος είναι χωρίς αμφιβολία η υπερχρέωσή του. Η κρίση δημοσίου χρέους που αναφέρθηκε και στην αρχή της παρούσης εργασίας. Η υπερχρέωση αυτή πολλές φορές προέρχεται από την κερδοσκοπική επίθεση εναντίον του εθνικού νομίσματος, φαινόμενο το οποίο σπάνια παρατηρείται πλέον σε καμία χώρα της Ευρωζώνης λόγω του κοινού νομίσματος. Επιπλέον, μπορεί να προέρθει από τις χρηματαγορές λόγω των κακών οικονομικών συγκυριών, όπου σε αυτή την περίπτωση ακόμα και ο εγγυημένος δανεισμός της μπορεί να καταστεί αδύνατος (ο κίνδυνος αυτός είναι υπαρκτός και σήμερα ακόμα και για μια χώρα της Ευρωζώνης αφού, σύμφωνα με τη συνθήκη του Μάαστριχτ, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα απαγορεύεται να αγοράζει ομόλογα των κρατών- μελών της Ευρωζώνης). Αξίζει να αναφερθεί ακόμα ότι το γεγονός πως όταν υφίστανται συνεχής ελλειμματικοί προϋπολογισμοί, όπου το κράτος δαπανά περισσότερα από όσα εισπράττει, ενώ χρηματοδοτεί τα ελλείμματά του με συνεχώς αυξανόμενα δάνεια ή ομόλογα αποτέλεσμα τους είναι η υπερχρέωσή του.

4.3 Αποτελέσματα και συνέπειες χρεοκοπίας

Η χρεοκοπία ενός κράτους, δεν έχει άμεσες νομικές συνέπειες, αλλά έχει άμεσες και έμμεσες οικονομικές, και πολιτικές συνέπειες. Οι συνέπειες αυτές αφορούν το:

α) Κόστος στη φήμη του κράτους (συμμετοχή και όροι συμμετοχής του κράτους στις διεθνείς αγορές κεφαλαίου στο μέλλον).

β) Κόστος στις εμπορικές σχέσεις του κράτους.

γ) Εσωτερικό κόστος (δυσχέρεια στο τραπεζικό σύστημα του κράτους).

δ) Πολιτικό κόστος.

Σε μελέτη που συνέγραψαν για το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο οι οικονομολόγοι Eduardo Borensztein και Ugo Panizza, τον Οκτώβριο του 2008, με τίτλο “The Costs of Sovereign Default” προκύπτουν οι εξής παρατηρήσεις σχετικά με τις συνέπειες που έχει η χρεοκοπία ενός κράτους, ανά τομέα:

➤ *Στη φήμη του Κράτους*

Είναι η πιο σημαντική συνέπεια, αφού η φήμη μίας χώρας προσδιορίζει το χρονικό διάστημα που θα μπορεί να επιστρέψει στις χρηματοοικονομικές αγορές, το ποσοστό του επιτοκίου που θα μπορεί να δανείζεται στο μέλλον, τί ποσά θα μπορεί να δανείζεται και το ποια θα είναι η αξιολόγηση της χώρας από τους οίκους αξιολόγησης.

➤ *Στις εμπορικές συναλλαγές*

Σε περιπτώσεις χρεοκοπίας υπάρχει μία κάμψη των εμπορικών συναλλαγών για μεγάλο χρονικό διάστημα. Μια πτώχευση ενός κράτους ακολουθείται από περιοριστικά μέτρα στην οικονομία και από συναλλαγματικούς περιορισμούς, ενώ επηρεάζεται και το τραπεζικό σύστημα.

➤ *Στο τραπεζικό σύστημα και την εσωτερική οικονομία*

Όσον αφορά το τραπεζικό σύστημα, η καταστροφή που μπορεί να υποστεί οφείλεται στο φόβο του κοινού για την πορεία της οικονομίας, γεγονός που μπορεί να προκαλέσει ένα κύμα αναλήψεων με αποτέλεσμα την κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος. Μία ακόμα περίπτωση είναι το γεγονός ότι μπορεί το τραπεζικό σύστημα να διακρατά κρατικούς ομολογιακούς τίτλους. Η επίδραση μίας χρεοκοπίας στο τραπεζικό σύστημα αποτελεί σοβαρό πλήγμα για το κράτος εφόσον έχει μεγάλο δημοσιονομικό κόστος, με την Κυβέρνηση να καταβάλλει προσπάθειες να διασώσει την οικονομία της χώρας.

➤ *Στο πολιτικό κόστος*

Ένα από τα αποτελέσματα μίας χρεοκοπίας είναι η κατάρρευση της Κυβέρνησης της χώρας που χρεοκοπεί και η απομάκρυνση από το προσκήνιο των πολιτικών και των αξιωματούχων εκείνων που την προκάλεσαν.

Οι πολιτικοί ανακηρύττουν τη χρεοκοπία τη στιγμή που η οικονομία της χώρας τους βρίσκεται στο πιο αδύναμο σημείο της. Το γεγονός αυτό συμβαίνει είτε γιατί οι πολιτικοί γνωρίζουν το μεγάλο “πολιτικό κόστος” μίας απόφασης για χρεοκοπία, και προσπαθούν να καθυστερήσουν την απόφαση αυτή ακόμη και εάν αυτό έχει ένα μεγάλο κόστος για την οικονομία της χώρας. Είτε επίσης γιατί θέλουν να πάρουν την απόφαση για την κήρυξη της χρεοκοπίας, όταν υπάρχει πλέον η γενική πεποίθηση ότι η χρεοκοπία είναι αναπόφευκτη. Έτσι, όταν μία χρεοκοπία είναι αναπόφευκτη, τότε οι συμπεριφορές των αγορών είναι ηπιότερες, η συμπάθεια του διεθνούς

κοινού είναι μεγαλύτερη και η επαναφορά στην προηγούμενη ομαλή κατάσταση είναι ευκολότερη, ταχύτερη και με μικρότερο κόστος.

Συμπερασματικά λοιπόν η πτώχευση ενός κράτους έχει αντίκτυπο στους πιστωτές του, στο ίδιο το κράτος και στην Οικονομία του αλλά και στους πολίτες του. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τους πιστωτές ενός κράτους χάνουν ότι έχουν δανείσει σε αυτό ή ένα μέρος από αυτά, όπως επίσης τους τόκους των χρημάτων τους. Βέβαια, στα πλαίσια διεθνών διαπραγματεύσεων μπορεί να υπάρξει μια συμφωνία που αφορά την πληρωμή ενός ποσοστού των χρεών και η αποπληρωμή τους ρυθμίζεται ανάλογα με το είδος των πιστωτών. Σε περίπτωση λοιπόν πτώχευσης ενός κράτους, μηδενίζονται οι υποχρεώσεις του απέναντι στους πιστωτές του, το οποίο έχει όμως αρνητικό αντίκτυπο στην εμπιστοσύνη και την αξιοπιστία του έναντι των άλλων κρατών αλλά ακόμα και στις χρηματαγορές όπου παύει να δανείζεται.

Απόρροια αυτού του γεγονότος είναι μία εκτεταμένη οικονομική και κατ' επέκταση τραπεζική κρίση, αφού η εσωτερική ζήτηση μειώνεται, οι επενδύσεις γίνονται όλο και λιγότερες ενώ οι χρηματοδότες αποσύρουν μαζικά το σύνολο των χρημάτων τους, η παραγωγή συρρικνώνεται, αυξάνεται ο πληθωρισμός, το χρηματιστήριο και η αγορά ακινήτων λόγω της απουσίας των αγοραστών καταστρέφονται σταδιακά.

Τέλος, η χρεοκοπία ενός κράτους για τους πολίτες σημαίνει μείωση των αποταμιεύσεων τους εφόσον υφίσταται η ραγδαία υποτίμηση τους νομίσματος. Επιπλέον, το ποσοστό της ανεργίας αυξάνεται ενώ μειώνονται όλες σχεδόν οι κοινωνικές παροχές που απολάμβαναν.

4.4 Ιστορική αναδρομή της ελληνικής οικονομίας

Τα ιστορικά γεγονότα του ελληνικού κράτους επέβαλλαν, από την αρχή σχεδόν της εμφάνισης του, ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που εμφανίζεται σε όλα τα στάδια της ιστορίας του.

- Ο ελληνικός λαός είναι ένας λαός που μπορεί μεν να έχει ηγεμονικά στοιχεία, αλλά υπήρξε πολιτικά υποταγμένος σε πολλές στιγμές της ιστορίας του, και λόγω των πολιτικών καταστάσεων που έχει αντιμετωπίσει παίζει σημαντικό πολιτικό και οικονομικό ρόλο. Η σύσταση του νεοελληνικού κράτους, όσον αφορά την οικονομία αλλά και την κοινωνία γενικότερα, ήρθε στο προσκήνιο μετά από πολλές μάχες και μεγάλο αγώνα.

- Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους, η ελληνική οικονομία δημιούργησε δεσμούς εξάρτησης με τους ξένους λαούς ως ομογενείς κεφαλαίουχοι.

- Η οικονομική ανάπτυξη του νεότερου ελληνισμού άρχισε τον 17^ο αιώνα ενώ οι μεγάλες δόξες του εμφανίστηκαν τον 18^ο και 19^ο αιώνα με την ανάπτυξη του εμπορίου, της ναυτιλίας και των τραπεζικών επιχειρήσεων. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η οικονομική και κοινωνική

διάρθρωση του ελληνικού κράτους δεν ξεκίνησε από την αρχή της σύστασής του. Είναι λοιπόν σκόπιμο μια σύντομη ιστορική αναδρομή από την άλωση της Πόλης το 1453 έως και σήμερα.

Την περίοδο 1453- 1750 η ελληνική οικονομία είναι οικιακή, δηλαδή βασίζεται στην ιδιοκατανάλωση με την ανάπτυξη της οικοτεχνίας και της βιοτεχνίας με χαμηλό εισόδημα. Λόγω των επιθέσεων από άλλες χώρες και των πολέμων που διεξάχθηκαν τα επόμενα χρόνια η ελληνική οικονομία κλονίστηκε αρκετές φορές μέχρι και σήμερα. Κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, παρατηρήθηκαν κατακτήσεις ελληνικών εκτάσεων από τους Τούρκους στο μεγαλύτερο μέρος τους. Παράλληλα η βιοτεχνία περιορίστηκε στην οικοτεχνία, ενώ το εμπόριο άρχισε να κάνει τις πρώτες εμφανίσεις του.

- Μετά το 1750 παρατηρήθηκε πρόοδος στην γεωργική παραγωγή, τη ναυτιλία και την βιοτεχνία. Μέχρι το 1821 η οικονομία χαρακτηρίζεται σαν οικονομία της πόλης και της αστικής τάξης. Από οικονομική στασιμότητα χαρακτηρίστηκε 1821-1860. Με την βασιλεία του Όθωνα το 1832 καθιερώθηκε η δραχμή σαν το επίσημο αποδεκτό ελληνικό νόμισμα. Εκείνη τη χρονιά η Ελλάδα λαμβάνει δάνειο 60.000.000 χρυσών φράγκων και το 1841 ιδρύεται η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος που κυκλοφορεί τα πρώτα τραπεζογραμμάτια το 1842.

- Κατά την περίοδο του 1860- 1880 οι Έλληνες συνέβαλλαν στην ανάπτυξη της ελληνικής βιοτεχνίας και της καινοτομίας. Τα περισσότερα εξωτερικά δάνεια υπογράφηκαν την περίοδο 1879-1893, όπου και οδήγησαν τη χώρα σε πτώχευση και στην επανάσταση του 1897. Εγκαθίσταται ο Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος στο ελληνικό κράτος που ελέγχει τα οικονομικά έσοδα. Μέχρι το 1922 υπάρχει μεγάλος εξωτερικός δανεισμός για την κάλυψη στρατιωτικών δαπανών. Τον επόμενο χρόνο με την υπογραφή της Συνθήκης της Λοζάννης 1923 πραγματοποιείται η ανταλλαγή των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Βουλγαρίας.

Το κραχ που αποτέλεσε την κορύφωση της κρίσης του 1929 πυροδότησε την αστικοποίηση του ελληνισμού. Μετά το 1932 άρχισαν σημάδια ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η βιομηχανική και γεωργική παραγωγή άρχισαν δειλά να παρουσιάζουν σημάδια ανάπτυξης, η αστικοποίηση σταμάτησε ενώ υποτιμήθηκε το ελληνικό νόμισμα. Μετά το 1948 και έπειτα η οικονομία ανακάμπτει και συνεχίζει και τα επόμενα χρόνια. Μέχρι το 1970 η γεωργία, η κτηνοτροφία και η αλιεία παίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην ελληνική οικονομία.

- Ακολουθεί η οικονομική διάρθρωση της χώρας. Οι διαπραγματεύσεις για την οριστική ένταξη της Ελλάδας στην Κοινότητα φτάνουν στο έπακρο. Μετά από πολλές αντιδράσεις των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, στις 28 Μαΐου 1979 υπογράφηκε στην Αθήνα η συνθήκη εισόδου της Ελλάδας στην Κοινή Αγορά. Έτσι το ελληνικό κράτος από την 1 η Ιανουαρίου 1981 είναι το 10^ο μέλος της ΕΟΚ και έχει τις ίδιες υποχρεώσεις και τα ίδια δικαιώματα με τα υπόλοιπα εννέα μέλη της.

- Η ένταξη αυτή έχει οικονομικές επιπτώσεις οι οποίες στην αρχή δεν είναι ορατές. Η Ελλάδα μέχρι και σήμερα αποτελεί μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης πλέον, όπως έχει μετονομαστεί η Κοινότητα, και ακόμα επηρεάζεται από τις πολιτικές των Ευρωπαϊκών χωρών.

Αναλυτικότερα γίνονται αναφορές στο παρακάτω κεφάλαιο όπου περιγράφονται λεπτομερώς οι χρονικές περιόδους των πτωχέσεων της Ελλάδος που ξεκινούν το 1827 με τον Καποδίστρια, συνεχίζεται η δεύτερη πτώχευση το 1843 με τον βασιλιά Όθωνα, σημαντική περίοδος είναι το

χρονικό διάστημα 1893 με την πολιτική του Τρικούπη και τέλος, κλείνει η τέταρτη κατά σειρά πτώχευση με πολιτικό τον δικτάτορα Μεταξά το 1932.

4.5 Η ανάλυση των τεσσάρων πτωχεύσεων της Ελλάδος

4.5.1 Η πρώτη χρεοκοπία της σύγχρονης Ελλάδας (1827)

Η πρώτη χρεοκοπία στην Ελλάδα, καταγράφεται στις αρχές του πολέμου ανεξαρτησίας της χώρας. Η Ελλάδα ξεκίνησε από την ίδρυσή της, ως κράτος, με διαδικασία πτώχευσης. Η πρώτη επίσημη πράξη του νεοσύστατου κράτους το 1827 ήταν η δήλωση αδυναμίας πληρωμής. Η ιστορία δανεισμού της χώρας μας από τις αγγλικές τράπεζες αρχίζει, πριν ακόμα ιδρυθεί το Ελληνικό κράτος, με δύο γνωστά βρετανικά «δάνεια της Ανεξαρτησίας» το 1824 και το 1825 για τις ανάγκες της Επανάστασης. Τα δάνεια αυτά επέβαλαν σαν υποθήκη την εθνική κτηματική περιουσία.

Η χώρα αναγκάστηκε να προπληρώσει ένα μεγάλο μέρος από αυτά για τόκους και προμήθειες για τα πολεμικά εφόδια που ποτέ δεν έλαβαν. Ένα άλλο ποσό του δανείου καταναλώθηκε για τις εμφύλιες αναμετρήσεις του ελληνικού στρατού, με αποτέλεσμα το ποσό χρημάτων που απέμεινε να είναι ελάχιστο ώστε να χρησιμοποιηθεί για τους ουσιαστικούς σκοπούς της Επανάστασης.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά των όγκο των χρημάτων από τα δύο δάνεια που δόθηκαν από τους Βρετανούς για τον ελληνικό λαό, το πρώτο δάνειο ήταν ονομαστικής αξίας 800.000 στερλινών, από τις οποίες φτάνουν στην Ελλάδα περίπου 320.000 στερλίνες, παρουσιάστηκε δηλαδή ποσοστό υποτίμησης ύψους 60%. Το δεύτερο δάνειο ήταν ονομαστικής αξίας 2.000.000 στερλινών και δόθηκε στην Ελλάδα υποτιμημένο κατά 45%, και αντιστοιχούσαν 1.100.000 στερλίνες. Να σημειωθεί ότι από αυτά τα χρήματα οι 900.000 στερλίνες περίπου κατακρατήθηκαν για διάφορους έξοδα, και έτσι από τα δυο δάνεια έφτασαν στη χώρα μας συνολικά 200.000 στερλίνες, περίπου.

Πέρα λοιπόν από τους επαχθείς όρους με τους οποίους χορηγήθηκαν τα δάνεια στους Έλληνες επαναστάτες, μόνο ένα μικρό μέρος από τα συνολικά ποσά των δανείων χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της επανάστασης. Το μεγαλύτερο δαπανήθηκε στην προπληρωμή τόκων και προμηθειών, στα χρηματιστήρια της Ευρώπης ή σε παραγγελίες πολεμικού υλικού. Πολεμικό υλικό που σε πολλές περιπτώσεις δεν ήτο απαραίτητο για τις ανάγκες του αγώνα της απελευθέρωσης, αλλά αποτελούσε όρο των δανείων. Αξίζει να αναφερθεί ότι αρκετά μεγάλο μέρος των χρημάτων που έρχονταν από τα δάνεια, χρησιμοποιούνταν επαχθώς και από τον ίδιο

τον ελληνικό λαό, καθότι είχαν αρχίσει ήδη και οι πρώτοι εμφύλιοι για την κατάληψη της εξουσίας πριν ακόμη η τελευταία έρθει καθώς είμαστε ακόμη στην εποχή προσπάθειας αποτίναξης του τούρκικου ζυγού. Ο δυσμενέστερος όρος για την αποπληρωμή των δανείων, ήταν η υποθήκευση των εθνικών κτημάτων, που είχαν εγκαταλειφθεί από τους Τούρκους.

Το 1827 κάνει την εμφάνισή του ο Ιωάννης Καποδίστριας ο οποίος προσπάθησε από την αρχή να εξασφαλίσει δάνειο από τη γαλλική κυβέρνηση ύψους 60.000.000 φράγκων. Ο σκοπός του δανείου αυτού ήταν αρχικά η αποπληρωμή ενός μεγάλου μέρους των προηγούμενων δανείων, ενώ με τα υπόλοιπα χρήματα θα στήριζε την ανασυγκρότηση και τη λειτουργία της κρατικής διοίκησης καθώς και το πρόγραμμα της οικονομικής ανασυγκρότησης. Το δάνειο ωστόσο δε δόθηκε από τους Ευρωπαίους και έτσι ο ίδιος αναγκάστηκε να αρκεστεί σε μικρά ποσά που δίνονταν σε μηνιαία βάση από τη Ρωσία και τη Γαλλία κατά το 1828 - 1830. Ποσά που δίνονταν με μορφή χορηγίας από φιλλέλληνες ή και από την ίδια την προσωπική περιουσία του κυβερνήτη. Με αυτή την μικρή οικονομική ενίσχυση καλύπτονταν η λειτουργία του κρατικού μηχανισμού και κυρίως οι μισθοί των δημόσιων υπαλλήλων και των ενόπλων δυνάμεων, απαραίτητη προϋπόθεση για τη συγκρότηση μιας ισχυρής και λειτουργικής κεντρικής διοίκησης. Παράλληλα για πρώτη φορά εφαρμόστηκε η δημοσιονομική πολιτική στην Ελλάδα. Σημαντικοί ιστορικοί σταθμοί που αξίζει να αναφερθούν είναι η κυκλοφορία του πρώτου ελληνικού νομίσματος το 1829, του Φοίνικα, και η δημιουργία της Εθνικής Χρηματιστικής Τράπεζας. Επίσης εκείνο το χρονικό διάστημα παρατηρήθηκε ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας, γεγονός στο οποίο συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό και η καταπολέμηση της πειρατείας στο Αιγαίο.

Επιπρόσθετα, αναπτύχθηκε ο πρωτογενής τομέας, η γεωργία. Παρατηρήθηκε η ποιοτική βελτίωση των καλλιεργειών με την εισαγωγή νέων ειδών και τη χρήση νέων γεωργικών μεθόδων και εργαλείων. Ωστόσο, παρόλο τις προσπάθειες της κυβέρνησης του ελληνικού κράτους, το πρόγραμμα του Καποδίστρια δεν απέδωσε, εξαιτίας της έλλειψης των απαραίτητων πόρων για τη στήριξή του. Ακόμα, το γεγονός ότι δεν υπήρξε καμία εξέλιξη στα υποθηκευμένα Εθνικά Κτήματα, από τη χορήγηση των εξωτερικών δανείων δημιούργησε πολιτικές αντιπαραθέσεις και την αντίδραση του ελληνικού λαού, που ζητούσε την αναδιανομή της ελληνικής γης. Απόρροια αυτού ήταν η δολοφονία του Καποδίστρια το 1831 στο Ναύπλιο και η επιβολή της βασιλείας στην Ελλάδα με πρώτο βασιλιά τον Όθωνα. Ο ίδιος κατάφερε να λάβει δάνειο ύψους 60.000.000 γαλλικών φράγκων από τις Δυνάμεις και παρόλο την επίτευξη αυτή λίγα χρόνια, το 1843, αργότερα η Ελλάδα ξεκίνησε δεύτερη στάση πληρωμών.

Επί αυτής της πρώτης χρεοκοπίας του ελληνικού κράτους, έχουν τεθεί διάφορα ερωτήματα. Χαρακτηριστικότερο όλων είναι, το αν δάνεια που συνήφθησαν από επαναστατικές κυβερνήσεις, χώρας που δεν ήταν αναγνωρισμένη από ξένα κράτη, υποχρεώνουν το ελληνικό κράτος που συγκροτήθηκε χρόνια αργότερα. Απάντηση σε αυτό, το πολύ εύλογο ερώτημα, έδωσε η ίδια η κυβέρνηση με την επισήμοποίηση της αναγνώρισης του χρέους από τα δάνεια της ανεξαρτησίας, στις 26 Ιουλίου 1829, στην Δ' Εθνοσυνέλευση, στο Άργος. Κατά αυτόν τον τρόπο, επιτεύχθηκε συμφωνία, για την αποπληρωμή του χρέους, και έτσι, όπως αναφέρει και ο Γιώργος Ρωμαιοίς στο βιβλίο του με τίτλο «Η Ελλάδα των Δανείων και των Χρεοκοπιών», :

«(..)Με την ικανοποιητική αυτή συμφωνία έκλεισε η περιπέτεια των δανείων της Ανεξαρτησίας, από τα οποία μόνο η Ελλάδα και ο αγώνας για την Ανεξαρτησία δεν ωφελήθηκαν!(..)»

4.5.2 Η δεύτερη χρεοκοπία της σύγχρονης Ελλάδας (1843) και η επιβολή Διεθνούς Ελέγχου (1857)

Η δεύτερη επίσημη χρεοκοπία έγινε το 1843, και τότε επιβλήθηκε ο πρώτος δημοσιονομικός έλεγχος στην Ελλάδα με τραγικές συνέπειες για την οικονομία της.

Πιο συγκεκριμένα, το 1832, χορηγήθηκε στην Ελλάδα, ανεξάρτητο πλέον κράτος, ένα επιπλέον δάνειο συνολικού ύψους 60 εκατ. γαλλικών φράγκων με την εγγύηση των τριών προστάτιδων Δυνάμεων (Γαλλία, Βρετανία, Ρωσία). Ένα δάνειο το οποίο οι τρεις προστάτιδες δυνάμεις αρνήθηκαν στον Καποδίστρια, το προσέφεραν στον πρίγκιπα Λεοπόλδο, μετά την επιλογή του ως πρώτου βασιλιά του νεοσύστατου Βασιλείου της Ελλάδος. Μόνο που όπως ήδη έχει αναφερθεί, κατέληξε στα «χέρια» του Βασιλιά Όθωνα, μετά την παραίτηση του Λεοπόλδου, τον Μάιο του 1830.

Η διάσκεψη που συνήλθε στο Λονδίνο, έθεσε αυστηρούς όρους για την καταβολή των ελληνικών οφειλών. Έτσι το 1857 συστήνεται η επιτροπή Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου για την εξεύρεση πόρων προκειμένου να εξοφληθεί το ελληνικό χρέος. Σ' αυτά τα πλαίσια εκχωρούνται τα έσοδα από τα κρατικά μονοπώλια, το φόρο καπνού, τα έσοδα φορολόγησης και τους τελωνειακούς δασμούς. Στις επόμενες δεκαετίες, παρά τη σχετική ανάπτυξη της ναυτιλίας και της βιομηχανίας, το δημόσιο χρέος συνέχιζε να διογκώνεται εξαιτίας των πολεμικών αποζημιώσεων που έπρεπε να καταβληθούν στους Τούρκους με την προσάρτηση της Θεσσαλίας και της Άρτας και της σταφιδικής κρίσης που έπληξε τις εξαγωγές.

Πιο αναλυτικά, το 1841 ο Βρετανός πρεσβευτής στην Ελλάδα sir Edmund Lyons δήλωσε επίσημα πως το ανεξάρτητο ελληνικό κράτος θα πρέπει να επέλθει στην κατοχή είτε της Αγγλίας είτε της Ρωσίας. Αλλά επειδή δεν πρέπει να είναι ρωσικό, θα ήταν ανάγκη να γίνει αγγλικό κράτος η Ελλάδα. Με τη δήλωση αυτή ξεδιπλώνεται η αντίληψη των ξένων για την ελληνική ανεξαρτησία ενώ επίσης να περιγράφεται το ιδιότυπο αποικιακό καθεστώς που θα ακολουθήσει τις επόμενες δεκαετίες.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι το καλοκαίρι του 1843 η Ελλάδα έπρεπε να καταβάλει στις τράπεζες της Ευρώπης το υπόλοιπο χρημάτων από τις προηγούμενες δανειοδοτήσεις. Οι ετήσιοι τόκοι ανέρχονταν στα 7 εκατομμύρια δραχμές ενώ τα έσοδα του ελληνικού κράτους δεν ξεπερνούσαν τα 14 εκατομμύρια ετησίως. Η αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης για την καταβολή χρημάτων που όφειλε, την ανάγκασαν να ζητήσει νέο δάνειο από τις μεγάλες δυνάμεις, ώστε να αποπληρώσει τα παλιά.

Πραγματοποιείται διάσκεψη από τις μεγάλες δυνάμεις (Αγγλία-Γαλλία-Ρωσία) στο Λονδίνο και αντί να εγκρίνουν νέο δάνειο, καταλήγουν σε πρωτόκολλο, με το οποίο οι πρεσβευτές τους παρουσιάζονται στην ελληνική κυβέρνηση και απαιτούν την ικανοποίησή του. Ακολουθούν οι διαπραγματεύσεις και μετά από ένα μήνα υπογράφουν μνημόνιο, με τον όρο η Ελλάδα να συγκεντρώσει το ποσό των 3,6 εκατομμυρίων δραχμών για τους δανειστές της το επόμενο χρονικό διάστημα. Επιπλέον οι πρεσβευτές απαιτήσαν από το ελληνικό κράτος να δίνει το παρόν στις συνεδριάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου, που θα εγκρίνει τα μέτρα ώστε να λαμβάνουν ανά μήνα λεπτομερή κατάσταση της πορείας εφαρμογής τους.

Τα βασικά μέτρα για την εφαρμογή του μνημονίου του 1843 ήταν αυστηρά για ολόκληρο τον ελληνικό λαό με τους εξής όρους:

- Απόλυση ενός μέρους των Δημοσίων υπαλλήλων και μείωση των μισθών κατά το 20%.
- Παύση χορήγησης συντάξεων.
- 60% μείωση των στρατιωτικών δαπανών.
- Αύξηση των δασμών και των φόρων.
- Απόλυση των υπαλλήλων του εθνικού τυπογραφείου, των δασονόμων και ορισμένων καθηγητών πανεπιστημίου.
- Κατάργηση των υγειονομικών υπηρεσιών του κράτους.
- Νομιμοποίηση των αυθαίρετων κτισμάτων με την πληρωμή προστίμων.
- Επιβολή περαιώσεως των φορολογικών υποθέσεων με την καταβολή εφάπαξ ποσού.

Αν και η Ελλάδα κατέβαλλε τεράστιες προσπάθειες για την αποκατάσταση της οικονομίας, η οικονομική ανάκαμψη δεν ήρθε για την χώρα. Η αδυναμία εκπλήρωσης του δημόσιου χρέους της οδήγησε τον βασιλιά Όθωνα να κηρύξει επίσημη πτώχευση. Απόρροια αυτού ήταν η εξαγρίωση του λαού και η επιστροφή χρημάτων των ξένων που είχαν δανείσει στην Ελλάδα για την αναδιάρθρωση της οικονομίας της.

Σημαντικό ιστορικό γεγονός αποτελεί η επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 με αφορμή το μνημόνιο που υπογράφηκε τότε. Ο λαός ξεσηκώθηκε και έτσι ο Όθωνας αναγκάστηκε να αποδεχθεί τη θέσπιση συντάγματος. Το σύνταγμα ψηφίστηκε το Μάρτιο του 1844 και καθιέρωσε τη συνταγματική μοναρχία.

Το 1857 οι σύμμαχοι συγκροτούν μαζί με ρώσους εκπροσώπους μια επιτροπή Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου, την πρώτη Τρόικα, που αποσκοπούσε στα μέτρα και τους τρόπους που θα λάμβαναν για την πληρωμή των ελληνικών δόσεων του δανείου του 1832. Μετά την έξωση του Όθωνα και τη μεταπολίτευση του 1862 τα έξοδα και ο δανεισμός αυξάνονται με αποτέλεσμα την τρίτη πτώχευση, του 1893.

4.5.3 Η Τρίτη χρεοκοπία της σύγχρονης Ελλάδας (1893)

Κατά τον 19^ο αιώνα έκανε την εμφάνισή του ο Χαρίλαος Τρικούπης, ένας ισχυρός πολιτικός που άφησε το στίγμα του στην Ελλάδα τα 30 τελευταία χρόνια εκείνου του αιώνα. Από τη δεκαετία του 1860 και έπειτα, με την ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας, βιομηχανίας και των τραπεζών κάνει την εμφάνισή της η ελληνική αστική τάξη. Τα νέα κοινωνικά στρώματα που δημιουργούνται βαδίζουν σύμφωνα με την πολιτική Χαρίλαου Τρικούπη. Ο ίδιος εξελέγη για πρώτη φορά Βουλευτής το 1865 και διορίστηκε υπουργός Εξωτερικών το 1866 στην κυβέρνηση Κουμουνδούρου.

Εκείνο το χρονικό διάστημα το βασικό χαρακτηριστικό του πολιτικού συστήματος με το Βασιλιά Γεώργιο ήταν η αστάθεια όπου είχαν δικαίωμα σχηματισμού κυβέρνησης ακόμη και οι εκπρόσωποι μικρών κομμάτων. Ακολούθησε ένα οικονομικό και χρηματιστηριακό σκάνδαλο των μεταλλείων του Λαυρίου με τους πολίτες της χώρας να χάνουν αρκετές από τις αποταμιεύσεις τους.

Με αφορμή αυτή την κατάσταση, ο Τρικούπης δημοσίευσε το περίφημο άρθρο του «τις πταίει;» για τη συνεχιζόμενη κρίση της πολιτικής ζωής. Το άρθρο του αυτό αποτέλεσε την αιτία για τη σύλληψη του Τρικούπη, και τη κράτηση του για διάστημα 3 ημερών.

Κατά τη διάρκεια των 20 επόμενων ετών έρχεται στο προσκήνιο η πολιτική αντιπαράθεση ανάμεσα στον μεταρρυθμιστή και υποστηρικτή της Μεγάλης Ιδέας, Τρικούπη, και στον εκφραστή και δημαγωγό Θεόδωρο Δηλιγιάννη, οπαδό της Μεγάλης Ιδέας αλλά παράλληλα αντίθετος με το σχέδιο των μεταρρυθμίσεων του Τρικούπη. Σημειωτέον δε, ότι αυτή είναι και η πρώτη εμφάνιση στην ιστορία της χώρας μας του πολιτικού διπολισμού. Ο Τρικούπης τελικά αναλαμβάνει ως πρωθυπουργός το 1881, με την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας και της Άρτας στην Ελλάδα και το εξωτερικό χρέος να αυξάνεται λόγω και των οικονομικών αποζημιώσεων για την παραχώρηση των περιοχών αυτών από την Τουρκία.

Η πολιτική του Τρικούπη αφορούσε και την εκτέλεση μεγάλων έργων υποδομής. Για τη χρηματοδότηση εφαρμογής του προγράμματος αυτού εκμεταλλεύτηκε τα κρατικά μονοπώλια, επέβαλε υψηλή φορολογία και προέβη σε υπέρμετρο εξωτερικό δανεισμό. Χαρακτηριστικά είναι και τα ειρωνικά ψευδώνυμα με τα οποία άρχισε να τον αποκαλεί ο λαός, όπως «φοροεισπράκτορας», ή «φορομπήχτης», εκφράζοντας έτσι την αδυναμία του να ανταπεξέλθει σε μια τόσο δυσβάσταχτη φορολογία. Ακόμα, προχώρησε στην αποκατάσταση των ειρηνικών σχέσεων με την Τουρκία και στην εφαρμογή σπουδαίων νομοσχεδίων. Την περίοδο που ήταν στην εξουσία ο Τρικούπης προσπάθησε να επανορθώσει τα δεινά της προηγούμενης διακυβέρνησης του Δηλιγιάννη. Δημιουργώντας νομοθετήματα, οργάνωσε γεωργικές σχολές, ανασυγκρότησε τις δημόσιες υπηρεσίες, ιδίως τα ταχυδρομεία και τα τηλεγραφεία, ενώ ενίσχυσε τα τελωνεία της χώρας και τις λιμενικές αρχές. Σπουδαίο επίτευγμα ήταν η διάνοιξη της Διώρυγας της Κορίνθου, η κατασκευή νέων σιδηροδρομικών γραμμών και η δημιουργία λιμανιών. Όλα αυτά πραγματοποιήθηκαν με τη σύναψη δανείου οδοποιίας με την Εθνική Τράπεζα, ύψους 20.000.000. Τα δομικά έργα συνεχίστηκαν, με την εκτέλεση οδικών έργων στην

Πελοπόννησο, στη Θεσσαλία, στη Στερεά Ελλάδα και στα νησιά, ωστόσο η επιβολή διοδίων επιδιώχθηκε κ εφαρμόστηκε.

Η Ελλάδα έλαβε έξι εξωτερικά δάνεια την περίοδο 1879 - 1890 με ληστρικούς όρους ονομαστικής αξίας 640.000.000 φράγκων. Λόγω όμως της μικρής φερεγγυότητας της χώρας τα δάνεια ήταν υποτιμημένα μέχρι και 30% και έτσι τα καθαρά χρήματα που έλαβε το ελληνικό κράτος έφτασαν τα 450.000.000 φράγκα. Σημαντική παρατήρηση αποτελεί το γεγονός πως το 40% του προϋπολογισμού αφορούσε την πληρωμή των τοκοχρεολυσίων και ένα μέρος αυτού στις στρατιωτικές δαπάνες, ενώ τα έργα υποδομής χρηματοδοτούνταν, κυρίως, από τη βαριά φορολογία. Ακολούθησε, μια πτώση της διεθνούς τιμής της σταφίδας, του κύριο εξαγωγίμου προϊόντος της χώρας, η οποία ανέδειξε το πόσο ανίσχυρη ήταν η ελληνική οικονομία σε καταστάσεις κρίσεως. Το 1893 οι εισαγωγές ανέρχονταν στο ποσό των 120.000.000 φράγκων και οι εξαγωγές στο ποσό των 82.000.000 φράγκων.

Τότε ο Τρικούπης εμφανίζεται στη Βουλή 10 Δεκεμβρίου του έτους 1893 και ανακοινώνει τη χρεοκοπία με την ιστορική φράση: «Κύριοι, δυστυχώς, επτωχεύσαμεν». Αξίζει να αναφερθεί ότι η φράση αυτή, η οποία έχει αποτελέσει ορόσημο για τη σύγχρονη ιστορία της χώρας, δεν αναφέρεται στα πρακτικά της Βουλής και αμφισβητείται από πολλούς ιστορικούς η αυτή ύπαρξη της. Μην έχοντας άλλες δυνάμεις να ανταπεξέλθει στα προβλήματα της οικονομίας και με τη κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας να είναι έκρυθμη, η Κυβέρνηση και κατ' επέκταση η Ελλάδα αναγκάστηκε να αποδεχτεί το 1898 επίσημα τον Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο (ΔΟΕ), ο οποίος υποχρέωσε τη χώρα σε πολιτική λιτότητας ως το 1910.

Η κατάσταση όμως που επικράτησε μετά την πτώχευση στο εσωτερικό της χώρας χειροτέρευσε. Παρατηρήθηκε υποτίμηση της δραχμής σε σχέση με την τιμή του χρυσού, μειώθηκε η ζήτηση των ελληνικών προϊόντων, ενώ πολλές επιχειρήσεις έκλεισαν.

Αποτέλεσμα της χρεοκοπίας ήταν οι πρώτες εργατικές κινητοποιήσεις και οι απεργίες, η μεγαλύτερη κ πιο σημαντική εκείνη των μεταλλωρύχων του Λαυρίου το 1896. Μάλιστα εκείνη την χρονιά διοργανώθηκαν στην Αθήνα οι Ολυμπιακοί Αγώνες παρόλο τα υπέρογκα ποσά που σπαταλήθηκαν.

Ιστορικά γεγονότα που ακολούθησαν ήταν το ξέσπασμα της εξέγερσης στην Κρήτη εναντίον της Οθωμανικής διοίκησης το 1896, όπου η ήττα τους ανάγκασε την Ελλάδα να πληρώσει πολεμικές αποζημιώσεις 4 εκ. τουρκικών λιρών και να δεχθεί νέο Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο για το τεράστιο εξωτερικό της χρέος ο οποίος καθόρισε τη νομισματική πολιτική.

4.5.4 Η τέταρτη χρεοκοπία της σύγχρονης Ελλάδας (1932)

Το 1909 και συγκεκριμένα τον Αύγουστο μήνα, κάνει την εμφάνισή του ένα κίνημα στο Γουδί από τον Στρατιωτικό Σύνδεσμο, μια μυστική ένωση στρατιωτικών, με αιτήματα μεταρρυθμίσεων που αφορούσαν το στρατό, τη διοίκηση, τη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση και τη

δημοσιονομική πολιτική. Το Φεβρουάριο του 1910 η Βουλή με την αναθεώρηση κάποιων άρθρων του συντάγματος ανακήρυξε εκλογές, από τις οποίες προήλθε αναθεωρητική βουλή. Στις 15 Μαρτίου 1910 ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος διαλύθηκε έχοντας ήδη επιτύχει βέβαια όλες τις προσδοκίες του.

Ο Σύνδεσμος ζήτησε συνεργασία από τον κρητικό πολιτικό Ελευθέριο Βενιζέλο, με τη δημιουργία του κόμματος των Φιλελευθέρων και συνέβαλλε στον εκσυγχρονισμό του ελληνικού κράτους. Κατά τη διάρκεια της πολιτικής του, εμφανίστηκε μετά από χρόνια το Συμβούλιο της Επικρατείας. Ακολούθησαν ενέργειες που αφορούσαν τη βελτίωση οδικού δικτύου με την κατασκευή νέων δρόμων, την καλλιέργεια γεωργικών στρεμμάτων και την άνθιση της γεωργικής παραγωγής με την ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας και την ανέγερση νέων σχολικών κτιρίων. Παρατηρήθηκε επίσης ανάπτυξη στον τομέα της εμπορικής ναυτιλίας αλλά παράλληλα και της πολιτικής αεροπορίας με την κατασκευή αεροδρομίων και την αεροπορική σύνδεση της Αθήνας με μεγάλες ελληνικές πόλεις, αλλά και πόλεις του εξωτερικού. Τέλος, έγιναν ενέργειες για την αναδιοργάνωση της πολεμικής αεροπορίας.

Η πολιτική που ακολούθησε ο Βενιζέλος, αν και ήταν καλά δομημένη δεν τον απέτρεψε ωστόσο να προβεί σε εξωτερικό δανεισμό. Από το 1923 ως το 1932 τα συνεχή δάνεια είχαν σαν απόρροια την αύξηση του δημόσιου χρέους σε μεγάλο βαθμό.

Επιπρόσθετα, αυτή η δεκαετία του 1920 ήταν η δεκαετία ανάπτυξης των διαρκών καταναλωτικών αγαθών αφού πρωτοεμφανίστηκαν οι ηλεκτρικές συσκευές, τα αυτοκίνητα και το ραδιόφωνο. Σημαντική ήταν και η επιρροή της διαφήμισης από εκείνα τα χρόνια όπου άρχισε να εξελίσσεται ως επαγγελματικός κλάδος. Αναπτύχθηκαν νέες μέθοδοι δύλισης πετρελαίου, εμφανίστηκαν τα είδη αλουμινίου και τα πλαστικά. Όσον αφορά τη γεωργία, έκαναν την εμφάνισή τους μηχανήματα και τα τρακτέρ, ενώ και η γεωπονία συνέβαλε και αυτή με τη σειρά της σε βελτιώσεις.

Όλα τα παραπάνω υποδηλώνουν την ευημερία μιας χώρας που όμως είναι και πάλι ασταθής. Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και οι ευρωπαϊκές βιομηχανίες στρέφονται προς τη μαζική τυποποιημένη παραγωγή και επηρεάζει τον ελληνικό λαό μετά τα δεινά του πολέμου που υπέστησαν, αγοράζοντας όλο και περισσότερα καταναλωτικά αγαθά.

Η μεγάλη όμως οικονομική κρίση άρχισε την «μαύρη Τρίτη» όπως την αποκαλούν στις 24 Οκτωβρίου του 1929 όταν οι τιμές στο Χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης άρχισαν να πέφτουν και οι επενδυτές πουλούσαν τις μετοχές τους. Η κρίση επεκτάθηκε όπως ήταν επόμενο και σε χώρες της Ευρώπης παγκοσμίως, όπου από τις ΗΠΑ εκείνες που επηρεάστηκαν πρώτες ήταν η Γερμανία και η Αυστρία, αφού λάμβαναν τις πολεμικές αποζημιώσεις. Η χώρα που δεν επηρεάστηκε από την κατάσταση αυτή εκείνη την χρονική στιγμή ήταν η Ελλάδα. Στη συνέχεια των τριών επόμενων χρόνων όμως από την ανακοίνωση του «κραχ» του 1929 η ελληνική οικονομία κατέρρευσε. Η διεθνής κρίση χτύπησε ισχυρά την Ελλάδα το επόμενο διάστημα, αφού οι βασικές της εξαγωγές ήταν προϊόντα πολυτελείας, όπως ο καπνός, η σταφίδα και το ελαιόλαδο. Οι ελληνικές εξαγωγές μειώθηκαν από 125.000.000 δολάρια κατά μέσο όρο μεταξύ 1922 και 1930 σε 50.000.000 δολάρια το 1932.

Πίσω στο 1928 ο Ελευθέριος Βενιζέλος επανέρχεται στην εξουσία, στην οποία και θα παραμείνει μέχρι το 1932. Σ' αυτές τις δύσκολες συνθήκες ο εξωτερικός δανεισμός ήταν μια λύση για τον Βενιζέλο. Όμως, η Ελλάδα είχε ήδη μεγάλα εξωτερικά χρέη, αφού είχε δανειοδοτηθεί από τη διεθνή χρηματαγορά για την αποκατάσταση των προσφύγων. Έτσι ο Βενιζέλος απέτυχε να συνάψει νέο δάνειο και αποφάσισε να δώσει τη μάχη της δραχμής, η οποία ήταν συνδεδεμένη με τον κανόνα του χρυσού μέσω της αγγλικής λίρας. Το 1931 όμως η υποτίμηση της στερλίνας ανάγκασε το ελληνικό κράτος τον κανόνα του χρυσού και ο Βενιζέλος συνδέει τη δραχμή με το δολάριο. Η κερδοσκοπία και η φυγάδευση κεφαλαίων στο εξωτερικό που υφίσταται προκαλεί αναταραχή την οικονομία του κράτους, με την κυβέρνηση να αναζητά ματαιόδοξα νέα δάνεια. Τότε ο Βενιζέλος το έτος 1932, αποφασίζει να επισκεφτεί ο ίδιος διαδοχικά τη Ρώμη, το Παρίσι και το Λονδίνο με σκοπό τη σύναψη νέου δανείου χωρίς όμως καμία ανταπόκριση από τη Δημοσιονομική Επιτροπή. Ο πολιτικός μην έχοντας άλλη λύση κατέφυγε στην υποτίμηση της δραχμής και τον Μάιο του 1932 ανακοινώνει στη βουλή την πτώχευση της Ελλάδας και τη στάση πληρωμών του εξωτερικού χρέους.

Με τη στάση πληρωμών μειώθηκαν βέβαια τα έξοδα του κράτους. Αλλά η αύξηση της ανεργίας και τα φτηνά μεροκάματα, που είχε επιβάλει ο Βενιζέλος, οδήγησαν την εποχή εκείνη σε δεκάδες απεργίες, που κορυφώθηκαν με το πραξικόπημα στη Θεσσαλονίκη την πρωτομαγιά του 1936.

Τέλος, η επιστροφή του βασιλιά Γεώργιου το 1935 έδωσε το έναυσμα για την άνοδο στην εξουσία του Ιωάννη Μεταξά, που εφάρμοσε τη δικτατορία στις 4 Αυγούστου 1936. Ο Μεταξάς σαν πολιτικός ακολούθησε και ο ίδιος τον εξωτερικό δανεισμό με την Αγγλία και τη Γερμανία με απώτερο σκοπό την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους.

4.6 Μέθοδοι αποφυγής χρεοκοπίας

Για να μπορέσει ένα κράτος να αποφύγει την οριστική χρεοκοπία υπάρχουν εναλλακτικές μέθοδοι που μπορεί να λάβει υπόψη του.

Αρχικά, μπορεί να περιορίσει τις κοινωνικοοικονομικές παροχές και τις ενισχύσεις καθώς επίσης και τις επιδοτήσεις όπου αποτελούν μέτρα στήριξης σε όσους παρέχονται.

Για την επίτευξη μείωσης του προϋπολογισμού, θα μπορούσε το κράτος να προβεί σε μειώσεις μισθών, ιδίως των δημοσίων υπαλλήλων, αλλά για τον λόγο του ότι οι μισθοί προστατεύονται από συλλογικές συμβάσεις και είναι δύσκολο να επιτευχθεί αυτό, θα ήταν πιο εφικτό να προβεί μόνο σε μειώσεις προσωπικού του δημοσίου με την απόλυσή τους.

Επιπλέον, η επιβολή των νέων φόρων και η αύξηση της ήδη υπάρχουσας φορολογίας μπορεί να έχει αρνητικά αποτελέσματα και να προκαλέσει τις αντιδράσεις των πολιτών. Ωστόσο, με αυτό το μέτρο αν ληφθεί θα αυξηθεί το ενεργητικό και κατ' επέκταση τα οικονομικά διαθέσιμα γενικά τους κράτους.

Ακόμα, ο τεχνητός πληθωρισμός από τη μείωση των επιτοκίων, όπως πραγματοποιήθηκε στις ΗΠΑ από την Κεντρική Τράπεζα για την στήριξη της οικονομίας, και η υποτίμηση ακόμα του νομίσματος αποτελούν μεθόδους αποφυγής της χρεοκοπίας.

Επιπροσθέτως, η κυβέρνηση σε αυτή την περίπτωση μπορεί να μεριμνήσει εφαρμόζοντας καταναγκαστικά μέτρα, με την επιβολή της επιπλέον φορολογίας και των ειδικών φόρων οι οποίοι μπορεί να αφορούν είτε την ατομική περιουσία είτε τον επιχειρηματικό τομέα και τις επιχειρήσεις γενικότερα. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι όροι είναι καταναγκαστικοί, γίνονται άμεσα και έκτακτα χωρίς να έχουν προαναγγελθεί στον ετήσιο προϋπολογισμό.

Τέλος, ένα από τα μέτρα που μπορεί ληφθεί στην έσχατη, είναι η αύξηση του ίδιου του ΑΕΠ, όπου επιδιώκεται η μείωση των δημοσίων χρεών ως ποσοστό επί του ΑΕΠ. Σίγουρα η μέθοδος αυτή μπορεί να έχει ένα ρίσκο, για αυτό το λόγο δεν συνίσταται.

4.7 Συμπεράσματα

Οι διεθνείς οικονομικές συγκυρίες αλλά και η αλόγιστη οικονομική, δημοσιονομική πολιτική των κυβερνήσεων ήταν οι βασικοί λόγοι που οδήγησαν το ελληνικό κράτος σε πτώχευση.

Από το 1924- 1932 ο εξωτερικός δανεισμός έφτασε στο έπακρο. Τα ξένα κεφάλαια που εισέπραξε το ελληνικό κράτος είχαν τη μορφή των δημοσίων δανείων και καθόλου τη μορφή των επενδύσεων. Τα συγκεκριμένα δάνεια επιζητούσαν εγγυήσεις με αποτέλεσμα μεγάλο μέρος των εσόδων να ελέγχεται από τους δανειστές. Σε αυτή την περίπτωση, οι όροι ήταν επαχθείς αφού είχαν υψηλούς τόκους και μικρό χρονικό διάστημα αποπληρωμής. Η αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης για την εξόφληση των χρεών της είχε ως συνέπεια τη συσσώρευση ελλειμμάτων και την αύξηση του δημόσιου χρέους με αποτέλεσμα η χώρα να αναστείλει τέσσερις φορές τις δανειακές υποχρεώσεις.

Η πρώτη πτώχευση έκανε την εμφάνισή της μετά τον πόλεμο για την ανεξαρτησία της Ελλάδας του 1821 που είχε ως στόχο τον τερματισμό της οθωμανικής κυριαρχίας. Το 1824 εξασφαλίστηκε από το Χρηματιστήριο του Λονδίνου δάνειο προκειμένου να συνεχιστεί ο αγώνας. Τα χρήματα δεν αρκούσαν, με συνέπεια να χορηγηθεί δεύτερο δάνειο το 1825. Εξαιτίας εκείνων των δυσμενών συνθηκών το 1827 ο Καποδίστριας απεύθυνε έκκληση στις μεγάλες δυνάμεις για νέο δάνειο χωρίς αυτές να ανταποκριθούν. Ακολουθεί η δεύτερη πτώχευση του κράτους με την βασιλεία του Όθωνα ο οποίος το 1843 ζήτησε δάνειο από τις μεγάλες Δυνάμεις το οποίο όμως δαπανήθηκε άμεσα για τα έξοδα του στρατού. Στη συνέχεια αναλαμβάνει την κυβέρνηση ο Τρικούπης ο οποίος και αυτός προχώρησε σε στάση πληρωμών το 1893. Το 1898 δημιουργήθηκε η Διεθνής Επιτροπή για τη Διαχείριση του Ελληνικού Χρέους. Στη συνέχεια

έναν ακόμα ιστορικό σταθμό για την Ελλάδα ήταν το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης ύστερα από το κραχ του Χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης. Σαν συνέπεια αυτής της δύσκολης κατάστασης ήταν η πρόταση του Βενιζέλου το 1932 για νέο δανεισμό η οποία απορρίφθηκε κ επέφερε της τέταρτη πτώχευση για το ελληνικό κράτος

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

*«Αν όλο το παιχνίδι είχε να κάνει με το τι έγινε στο παρελθόν,
τότε οι πιο πλούσιοι άνθρωποι θα ήταν οι βιβλιοθηκάριοι.»*

Warren Buffett, Αμερικάνος χρηματιστής, επενδυτής

Διαδικτυακή

1. ΚΑΡΑΒΟΛΙΑΣ Ηλία, (04/2012), «Οι Φούσκες ακινήτων και οι χρηματοπιστωτικές κρίσεις», <http://www.europeanbusiness.gr/page.asp?pid=672>
2. TABELLINI Guido, (03/2008), «Why did bank supervision fail ? », <http://voxeu.org/article/would-eu-banking-authority-have-done-better>
3. REINHART M. Carmen, (03/2008), «Reflections on the International Dimension and Policy Lessons of the US Subprime crisis», <http://voxeu.org/article/subprime-crisis-causes-consequences-and-cures>
4. PORTES Richard, (01/2008), «Ratings Agency Reform», <http://voxeu.org/article/ratings-agency-reform>
5. MONACELLI Tommaso, (08/2007), «An extensive but benign crisis?», <http://voxeu.org/article/extensive-benign-crisis>
6. BAKER Dean, (2008), «The housing bubble and the financial crisis», <http://paecon.net/PAEReview/issue46/Baker46.pdf>
7. MIZEN Paul, (10/2008), «The credit Crunch of 2007-2008. A discussion of the background, market reactions, and Policy Responses», <https://research.stlouisfed.org/publications/review/08/09/Mizen.pdf>
8. BOERI Tito, GUIISO Luigi, (08/2007), «Subprime crisis : Greenspan's Legacy», <http://voxeu.org/article/subprime-crisis-greenspan-s-legacy>
9. CECCHETTI G. Stephen, (04/2008), «Monetary Policy and Financial Crisis of 2007-2008», <file:///C:/Users/%CE%A1%CE%AC%CE%BB%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%82%20%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B7%CF%82/Downloads/0deec52951ca8e512b000000.pdf>
10. SNOWER J. Dennis, (09/2007), «Fallout from the credit crunch», <http://voxeu.org/article/fallout-credit-crunch>
11. UBIDE Angel, (10/2007), «Financial Crisis : why it may last», <http://www.telos-eu.com/en/global-finance/financial-crisis-why-it-may-last.html>
12. CALOMIRIS W. Charles, (11/2007), «Not (Yet) a “Minsky Moment”», <http://voxeu.org/article/subprime-turmoil-or-minsky-moment>

13. GIAVAZZI Francesco, TABELLINI Guido, (08/2014), «How to jumpstart the Eurozone economy», <http://voxeu.org/article/how-jumpstart-eurozone-economy>
14. ΣΥΜΒΟΥΛΙΔΗΣ Παντελής, (Μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2009), «Τα Αίτια της Subprime Crisis», <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/13672/1/SimvoulidisMsc2009.pdf>
15. SPAVENTA Luigi, (2007), «Subprime Crisis and Credit Risk Transfer : something amiss», <http://voxeu.org/article/subprime-crisis-and-credit-risk-transfer-something-amiss#fn1>
16. WYPLOSZ Charles, (08/2007), «Subprime crisis : observation on the emerging debate», <http://voxeu.org/article/subprime-crisis-observations-emerging-debate>
17. AGUIAR – CONRARIA Luis, WEN Yi, (2005), «Understanding the Large Negative Impact of Oil Shocks», <https://research.stlouisfed.org/wp/2005/2005-042.pdf>
18. KLIESEN L. Kevin, (10/2008), «Macroeconomy : An Update and a Simple Forecasting Exercise», <https://research.stlouisfed.org/publications/review/08/09/Kliesen.pdf> **Oil and the U.S.**
19. The Kondratieff Theory, http://www.kwaves.com/kond_overview.htm
20. ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γιάνης, (07/2014), «Η Αργεντινή, τα αρπακτικά κι εμείς», <http://www.protagon.gr/epikairotita/oikonomia/i-argentini-ta-arpaktika-ki-emeis-35671000000>
21. ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ Γιάνης, ΠΑΤΩΚΟΣ Τάσος, ΤΣΕΡΚΕΖΗΣ Λευτέρης, ΚΟΥΤΣΟΠΕΤΡΟΣ Χρήστος, (12/2011), «Η Οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011», <http://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/04/files/study-17.pdf>
22. «Οι Οικονομικές Κρίσεις στην Ελλάδα από την Απελευθέρωση έως σήμερα.», https://el.wikibooks.org/wiki/%CE%9F%CE%B9_%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1_%CE%B1%CF%80%CF%8C_%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%AD%CF%81%CF%89%CF%83%CE%B7_%CE%AD%CF%89%CF%82_%CF%83%CE%AE%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B1
23. «Οικονομικές Κρίσεις και Χρεοκοπία (19^{ος} – 20^{ος} αιώνας)», <https://argolikivivliothiki.gr/2012/11/01/economic-crises/>
24. «Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα : Αίτια και Επιπτώσεις», (2012), http://www.bankofgreece.gr/BoGDocuments/PRESENTATION_harris_vitas.pdf
25. ΤΑΛΙΟΥΡΙΔΟΥ Σελβίρα, (Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2012), «Οι Οικονομικές κρίσεις στην Ελλάδα από την εποχή του τρικούπη μέχρι σήμερα. Διαφορές και ομοιότητες», <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/15088/6/TaliouridouSelviraMsc2012.pdf>
26. «Ιστορικό οδοιπορικό με τα δάνεια και τις χρεοκοπίες της Ελλάδας», http://www.express.gr/news/ellada/567422oz_20080225567422.php3
27. «Αργεντινή – Ελλάδα, οι ομοιότητες από την αρχή της κρίσης μέχρι το τελευταίο τανγκό», <http://www.onalert.gr/stories/argentini-ellada-oi-omoiotites-apo-tin-arxi-tis-krisis-mexri-to-televtaio-tango>

Έντυπη

1. ΚΡΟΥΓΚΜΑΝ Πωλ, 1999, «Η Μεγάλη Κάμψη»
2. LEWIS Michael, 2010, «Το Μεγάλο Σορτάρισμα»
3. ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ Ν. Ανδρέας, 2011, «Διεθνείς Οικονομικές Κρίσεις»
4. ΚΟΤΙΟΣ Άγγελος, ΠΑΥΛΙΔΗΣ Γεώργιος, 2012, «Διεθνείς Οικονομικές Κρίσεις»
5. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΔΗΣ Α. Μιχαήλ, 2006, «Ελληνική Οικονομία»
6. ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΗΣ Παναγιώτης, 2016, «Χρυσές Τουλίπες»
7. WOLFSON H. Martin, EPSTEIN A. Gerald, Oxford University 2013, «The Handbook of the Political Economy of Financial Crises»

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ